

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ARAP DİLİ VE EDEBİYATI AÇISINDAN
HZ. PEYGAMBER'İN MEKTUPLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mehmet Akif YALÇINKAYA

**Danışman
Prof. Dr. M. Reşit ÖZBALIKÇI**

İZMİR - 2006

Ö Z E T

Yüksek Lisans Tezi

Arap Dili ve Edebiyatı Açısından Hz. Peygamber'in Mektuplarının Değerlendirilmesi

M. Akif YALÇINKAYA

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Rasûlullah (s.a.s) Hicretin VI. senesinde komşu ülke hükümdarlarını İslam'a davet etmek amacıyla gideceği ülkenin dilini bilen ve bu ülkelerde daha önceden bulunmuş elçiler aracılığıyla mektuplar gönderdi. Bu mektuplarda hükümdarlardan Müslüman olmaları ve halkını İslam'a çağırmaları aksi takdirde cizye ödemeleri şart koşulmuştur.

Kendisine mektup gönderilen hükümdarların çoğunun bu daveti hoş karşılamasına rağmen sadece Necâşî ve Münzir b. Sâvâ Müslüman olmuştur. Medine'de İslam devletinin teşekkülü ile ortaya çıkan birtakım ihtiyaçlar neticesinde Rasûlullah (s.a.s) kendisine bağlı vali, emir ve yöneticilerine şer'î hükümler, idari işler ve düzenlemelerle ilgili mektuplar göndermiştir. Ayrıca diğer ülke, kabile ve topluluklarla gerek bizzat Rasûlullah (s.a.s) gerekse elçileri aracılığıyla barış anlaşmaları akdedilmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.s)'in mektuplarında sade bir dil kullanmıştır. Süslü, karmaşık, muğlâk ifadeler yer almaz. Oldukça açık ve anlaşılır vaziyettedir. Bununla birlikte bazı mektuplarda ayet ve atasözlerine yer verilmiştir. Maksat az sözle ifade edilmeye çalışılmıştır. Yazılmasında herhangi bir edebî gaye gözetilmemesine rağmen istiâre, mecâz, kinâye, teşbih vb. edebî sanatların, akıcı, anlaşılır bir dilin, gramer kurallarına uygun cümlelerin bu mektuplardaki mevcudiyeti bu metinlere ayrı bir anlam kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 1) Mektup, 2) Sadru'l-İslam, 3) Nesir, 4) Kitabet, 5) Dil

GİRİŞ

I- Mektup ve Tarihi Gelişimi

Mektup, birbirinden uzakta bulunan kişi ve kurumlar arasında özel veya resmi haberleşmeyi sağlayan yazı türüdür¹. Mektup yazmaktan gaye: bir haber almak veya vermek, bir meseleyi tartışmak, bir yardımda bulunduğunu bildirmek veya yardım istemek, sevincimizi veya üzüntümüzü bildirmek, bir işi sonuçlandırma isteğidir².

Mektuplar, kişisel mektuplar, edebî-fikrî mektuplar ve resmî-iş mektupları olmak üzere üç ana başlık altında ele alınır. Bu türleri kısaca açıklayacak olursak: arkadaşlık, aile bağları, aşk gibi herhangi bir yakınlığı olan iki kişinin birbirine duygu, düşünce ve yaşantılarını samimi bir üslûpla ve yazılı olarak anlattığı mektuplar **kışisel** (özel) mektupları; herhangi bir düşüncenin, duyuşun belirli bir kişiye değil, belirli bir okur kitlesine ya da tüm insanlara ulaşması için kaleme alınan mektuplar **edebî** ve **fikrî** mektupları; bir talebi ya da siparişi bildirmek, bir soruna açıklık getirmek, iş başvurusunda bulunmak, bir üst makama belirli bir durumla ilgili bilgi iletmek vb. amaçlarla kişiler, kişiler ile kurumlar ya da kurumlar ile kurumlar arasında yapılan yazışmalar da **resmî/iş** mektuplarını oluşturmaktadır³.

Bu yazı türünün teknik yönüne değinecek olursak mektup, giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üç bölümden meydana gelir. **Giriş** bölümünde maksat açık ve kısa olarak belirtilir. **Gelişme** bölümünde ise söylenmek istenenlerin tümü ortaya konulur ki, bu yönüyle mektubun esas bölümünü oluşturur. **Sonuç** bölümü ise dilek, sevgi, saygı veya öğütle bitirilir⁴.

Mektubun tarihi, Mısır ve Mezopotamya medeniyetlerine kadar uzanır. En eski devirlerden bu yana mektup sadece haberleşme aracı olarak değil, aynı zamanda dini telkinlerde, siyasi ve ticari işlerde veya şahsi konularda da kullanılmıştır. Mektubun yaygınlaşmasında ve gelişmesinde okuma-yazmanın artması, düzenli posta teşkilatlarının kurulması etkili olmuştur⁵.

¹ Zeynep Korkmaz, **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara, 1990, s. 213; Öner Sakin, **Kompozisyon Sanatı**, İstanbul, 1981, s. 219.

² Arif Hikmet Par, **Planlı Yazma Sanatı**, İstanbul, 1970, s. 182.

³ <http://www.dilimiz.gen.tr/yazim/mektup/tur.html>

⁴ Par, **a.g.e.**, 182-183.

⁵ Korkmaz, **a.g.e.**, s. 213-214.

II- Sadru'l-İslam Dönemi Dil ve Edebiyatına Genel Bir Bakış

Konuya başlamadan önce özellikle “*Sadru'l-İslam*”dan neyi kastettiğimizi belirtmekte fayda var. Bu dönem, İslam'ın zuhuruyla (610) başlayıp Abbasiogulları devletinin kuruluşuna (750/132)⁶ kadar devam eder. Başka bir tanıma göre, Peygamber (s.a.s)'in nubüvvetinin başlangıcından *Hülefâ-i Râşidîn*'in sonuncusu Hz. Ali (r.a)'ın vefatıyla (661/40)⁷ sona eren dönemi kapsar. Bazı kaynaklarda ise “*Sadru'l-İslam*” kelimesiyle sadece Hz. Muhammed (s.a.s)'in peygamberlik dönemine işaret edilmektedir.

Sadru'l-İslam dönemi -kesin çizgiler olmamakla birlikte- kendi içerisinde iki devreye ayrılmaktadır. **İlki**, Hz. Muhammed (s.a.s)'in peygamberliğiyle başlayıp vefatıyla (632/10) sona eren dönem; **diğeri**, Ebu Bekir (r.a)'ın hilafetiyle (632/10)⁸ başlayıp Hz. Ali (r.a)'ın şehit edilmesiyle sona eren dönem⁹.

Sadru'l-İslam döneminde Arap dili ve edebiyatının durumu ve İslam'ın dil ve edebiyat üzerindeki tesirlerine dair şunları söyleyebiliriz: Bu dönemde dil ve edebiyat açısından en önemli vakıa, elbette ki Kur'an-ı Kerim'in nüzûlüdür. Onun ahengi, îcâzı ve güzelliği karşısında muhatapları şaşkınlığa uğramıştır¹⁰. Kur'an'ın Arap dili ve edebiyatına en mühim tesirlerinden biri, Arap toplumunu tek bir lehçe yani *Kureyş* lehçesi etrafında toplamasıdır. Her ne kadar *cahiliye* döneminde de şairler ekseriyetle kuzeydeki kabilelerin lehçelerini kullanmış olsalar da bu lehçenin tam bir hâkimiyetinden söz etmek mümkün değildir. Zira kabileler farklı lehçelerle konuşmaktaydılar. Hatta bu hâkimiyet fetihler vasıtasıyla bütün İslam alemine nüfuz etmiştir. Burada, Kur'an okumaya Müslümanların büyük ehemmiyet göstermesinin etkisi büyüktür. Böylece *Kureyş* lehçesinde kitaplaşan Kur'an, Arap dilinin kelime, lafız, üslûp vs. hususiyetlerinin günümüze kadar bozulmadan intikalini de sağlamıştır.

İkinci olarak bütün kabileler, *küfür*, *iman*, *savm*, *salât*, *zekat* vb. kelimeler için o zamana kadar aşına olmadıkları yeni anlamları Kur'an-ı Kerim sayesinde

⁶ Jean Sauvaget, **İslam Dünyası Kısa Kronoloji**, çev. S. Kemal Yetkin, Ankara, 1963, s. 9, 18.

⁷ Sauvaget, **a.g.e.**, s. 13.

⁸ Sauvaget, **a.g.e.**, s. 10.

⁹ Ahmed el-İskenderî, **el-Vasît fi'l-Edebi'l-arabiyyi ve tarihuh**, Mısır, 1916, s.10; Ömer Rıza Kehhâle, **el-Edebu'l-Arabî fi'l-Câhiliyye ve'l-İslam**, Dımeşk, 1972; s. 12; Câbir Kumeyha, **Edebu'r-Resâil fi ahdi'n-nubüvve**, Kahire, 1986, s.13.

¹⁰ Kehhâle, **a.g.e.**, s. 12-13.

öğrenmişlerdir. Ayrıca *tefsir, belâgat, usûl-ı fıkıh* gibi pek çok ilim yine Kur'ân-ı Kerim'i anlama ve yorumlama gayretleri sonucunda ortaya çıkmıştır¹¹.

Çalışmamızın konusuyla bağlantısı olan “*kitâbet*” ve “*teressül*” terimlerinden bahsetmek gerekmektedir.

“**Kitabet**”, Arapça'da *ke-te-be* (yazmak) fiilinin mastarı olup; *yazma, yazılan şey, lafzın alfabe harfleriyle tarifi/tasviri, hattatlık, yazıt, kitabe, afiş* vs. manalara gelmektedir¹². Kitabetin Arap edebiyatındaki tarihi seyriyle ilgili muhtelif rivayetler mevcuttur; Bir görüşe göre, ilk -Süryanca- yazıyı kullanan Hz. Adem (a.s)'dır. Ölümünden üç yüz sene önce balçık üzerine yazı yazdığı tableti pişirmiş fakat bu tablet zamanla toprakta kaybolmuştur. Bu konudaki diğer bir görüşe göre Arap yazısını bulan Hz. İsmail (a.s)'dır. Bir diğeri, Hz. Adem (a.s)'dan sonra ilk kalemle yazı yazanın Hz. İdris (a.s) olduğudur. Yine rivayet edilir ki ilk Arapça yazıyı yazan Hz. İsmail b. İbrahim (a.s)'dır. Arap dilini ilk defa konuşmuş, söz ve konuşmalarını yazmıştır. Başka bir rivayete göre Tavlân topluluğundan üç kişi ilk defa Arapça yazmıştır. Bu şahıslar; Murâmîr b. Murre, Eslim b. Sidre ve Âmir b. Cedere'dir¹³.

Kitâbet, Sadru'l-İslam'da başlangıç aşamasındadır. Bu yüzden belirlenmiş kuralları yoktur¹⁴. Bu dönemde kitabetin gelişmesinde Kur'ân-ı Kerim'in önemli tesirleri olmuştur. Zira Kur'ân-ı Kerim pek çok yerinde kitabeti teşvik eden ayetlere yer vermiştir¹⁵.

Bedir savaşından sonra Rasûlüllah (s.a.s)'in bazı Kureyşli esirlerden fidye olarak on çocuğa okuma-yazma öğretmesini istemesi O'nun bu konuya verdiği önemin en açık göstergesidir¹⁶.

Arap edebiyatının ilk dönemi olan Cahiliye döneminde sadece siyasi ve ticari gayelerle kullanılmakta olan kitabet¹⁷, Sadru'l-İslam döneminde gerek ayetlerin yazıya geçirilmesinde¹⁸ ve gerekse her türlü muamele, akit ve anlaşmalarda

¹¹ Şevki Zayf, **Târîhu'l-Edebi'l-Arabî el-Asru'l-İslâmî**, Kahire, 1963, II, 32-34.

¹² İbn Manzûr Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mekrem b. Ali el-Ensârî (ö. 711/1311), **Lisânu'l-Arab**, Beyrut, 1955, I, 699-700; el-Bustânî eş-Şeyh Abdullah, (ö. 1930) **el-Bustân**, Beyrut, 1996, s. 930; Ma'luf Lois, Ferdinan Totel, **el-Müncid**, Beyrut, 1966, s. 671-672.

¹³ el-Cehşiyârî Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdus (ö. 331/942), **el-Vüzerâ ve'l-Küttâb**, Mısır, 1980, s. 1-2.

¹⁴ Kenan Demirayak, **Arap Edebiyatı Tarihi Sadru'l-İslam Dönemi**, Erzurum, 1996, s. 82-83.

¹⁵ Kalem, 68/1; Tûr, 52/1-3; Bürûc, 85/21-22; En'âm, 6/7; Â'la, 87/18; Beyine, 98/2.

¹⁶ İbn Sa'd Ebu Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî (ö. 230/845), **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, Beyrut, 1957, I, 22.

¹⁷ Şevki Zayf, **el-Fennu ve Mezâhibuhu fi'n-Nesri'l-Arab**, Kahire, 1946, s. 19.

¹⁸ M. Sâdık er-Râfî, **Târîh-i Edebi'l-Arab**, Beyrut, 1974, II, 34

kullanılmaya başlanmıştır¹⁹. Bu faaliyetler neticesinde gerçek manada kitabetin ilk temellerinin atıldığını görmekteyiz²⁰. Bu faaliyetlerin yürütülmesi için de kâtiplik müessesesi oluşturuldu. Bu dönemde okuma-yazmayı bilen sahabilerden Ali b. Ebî Tâlib ve Osman b. Affan vahiy kâtibiydiler. Onların yokluğunda bu görevi Ubeyy b. Kâb ile Zeyd b. Sâbit yerine getirmekteydi. Ayrıca Zeyd b. Sâbit hükümdarlara mektup yazma işlemini de yürütmekteydi. Halid b. Saîd b. el-As ile Muâviye b. Ebî Süfyan günlük ihtiyaçların kayda geçirilmesinden sorumluydular. Muayyib b. Ebî Fâtıma ve Halîf Benî Esed ganimetleri yazıyorlardı. Hanzala b. er-Rebî' b. el-Murakka' b. Sayfî ve onun erkek kardeşi Eksem b. Sayfî mezkûr kâtiplerin vekilleri olup onların yokluğunda bu vazifeyi icra etmekteydiler²¹. el-Kalkaşandî bu isimlerle birlikte ashaptan otuz civarında kişinin kâtiplik yaptığını ifade eder²².

“**Teressül**”, Arapça’da “(saç) uzun, düz olmak manasına gelen *r-s-l* kökünden **تَرَسُّلٌ** kalıbında türetilmiş bir kelimedir. Teressülün kelime anlamı “yavaş yavaş/ sükûnet ile ilerlemek; (saç) uzun ve dalgalı olmak, sarkmak”²³, “mektup inşâ etme/yazma”dır²⁴. Teressül, VIII. yüzyılın başlarında bir nesir türü olarak şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde Müslüman Arap hilafetinin ortaya çıkışıyla devlet olmanın bir gereği olarak eyalet yönetimi, vergi toplanması, ordunun kurulması ve müesseseler arasında iletişimin sağlanması amacıyla bu nesir türünden azami derecede istifade edilmiştir²⁵. Fakat teressülün esas manada edebî bir tür haline gelişi ise Emevîler dönemine rastlar. Bu dönemde bir takım edebi kurallara tâbi olan teressülde bedî sanatları²⁶ artık iyiden iyiye kendini göstermeye başlamıştır²⁷. Emevî devletinin sınırlarının genişlemesiyle yöneticiler ve valiler arasındaki dini, siyasi ve idari konulardaki yazışmalar, kitabeti daha etkin bir hale getirmiştir. Nitekim Rasûlüllah (s.a.s)’in temellerini attığı teressül, Ömer b. el-Hattâb döneminde kurumsallaşmış, Emevîler döneminde ise gelen mektupların kaydedildiği “*Divânü'l-*

¹⁹ Şevki Zayf, 1963, II, 130.

²⁰ el-Kalkaşandî Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali (ö. 861/1418), **Subhu'l-Âşâ fi Sınâati'l-İnşâ**, Kahire, 1963, I, 91.

²¹ el-Cehşiyârî, **a.g.e.**, s. 12-13.

²² el-Kalkaşandî, **a.g.e.**, I, 92.

²³ İbn Manzur, **Lisânu'l-Arab**, II, 1165; Butros el-Bustânî (ö. 1883), **Muhîtu'l-Muhît**, Beyrut, 1987, s. 334.

²⁴ el-Bustânî, **al-Wâfi**, Lübnan, 1990, s.231.

²⁵ Şevki Zayf, 1946, s. 99-100; A. Cüneyt Eren, Abdülhamid el-Katib b. Yahya ve Edebü'l-Katib Adlı Eseri, **Elmi Araştırmalar**, Bakü, Yıl: 2004, Sayı: 1-2, s. 13.

²⁶ Bedî sanatları için bkz. s. 111.

²⁷ Eren, **a.g.m.**, s. 13.

Hâtim”i ve mektupların yazıldığı “*Divânü’r-Resâil*”i Muaviye’nin oluşturmasıyla muhtelif konularda icra edilmek suretiyle çeşitlenmiş ve büyük bir gelişme kaydetmiştir²⁸.

III- Hz. Peygamber (s.a.s)’in Mektupları:

Rasûlüllah (s.a.s) bir sabah vakti ashabının huzuruna çıkarak onlara şöyle dedi: “*Ben (alemlere) rahmet olarak gönderildim. Meryem oğlu İsa’nın havarileri gibi ihtilafa düşmeyiniz!*” Ashab: “*Ya Rasûlüllah, onların ihtilafı nasıl oldu?*” diye sordular. O da şöyle cevapladı: “*Benim sizi çağırdığım gibi o (da havarilerini tebliğ için) çağırdı. Yakın yere gönderdikleri (bu duruma) sevindi ve kabul etti. Fakat uzak yerlere gönderdikleri (bu duruma) sevinmedi ve (bu daveti) reddetti. İsa onların bu durumunu Allah’a şikâyet etti. Onlar bu halde geceyi geçirdiler. Her bir kişi gönderildiği kavmin dilini konuşuyordu. İsa onlara şöyle demişti: “Bu Allah’ın sizden yapmanızı istediği bir emirdir öyleyse (bu emri) yerine getirin”.* Bu olayı naklettikten sonra Rasûlüllah (s.a.s), ashabından bazı kişileri birer mektupla muhtelif ülke hükümdarlarına gönderdi. Bu mektuplar, o ülke hükümdarını ve hükümdar aracılığıyla ahalisini İslam dinine daveti ihtiva etmekteydi. Bu maksatla Dihye b. Halîfe el-Kelbî’yi Bizans Hükümdarı Kayser’e (Herakliyus’a), Abdullah b. Hüzâfe es-Sehmî’yi Fars Hükümdarı Kistrâ’ya, Amr b. Ümeyye ed-Damrî’yi Habeş Hükümdarı Necâşî’ye, Hâtıb b. Ebî Belta’a’yı İskenderiye Hükümdarı el-Mukavkıs’a göndermiştir²⁹. Bu elçiler, gönderildikleri kavmin dilini konuşabilen kimseler olup gönderilen ilk elçi Amr b. Ümeyye ed-Damrî’dir³⁰.

Ashab, Rasûlüllah (s.a.s)’e: “*Mektubun ancak mühürlü olursa okunur*” dediler. Bunun üzerine Rasûlüllah, (s.a.s) üzerine “*Allah’ın Rasûlü Muhammed*” ibaresi nakşedilmiş gümüşten bir mühür yaptırdı³¹.

Bu mektupların karşılıklarına gelince; Mukavkıs, Rasûlüllah (s.a.s)’in mektubunu saygıyla kabul etti ve dört cariyeyi –ki bunların arasında Rasûlüllah (s.a.s)’in oğlu İbrahim’in annesi Mâriye de vardır- hediye olarak gönderdi. Bizans

²⁸ Hannâ el-Fahûrî, *el-Mu’cez fi’l-Edebi’l-Arabiyyi ve Târihuhu*, Beyrut, 1985, I, 403-404.

²⁹ İbn Hişâm Ebu Muhammed Abdulmelik (ö. 213/828), *es-Sîretü’n-Nebevî*, Mısır, 1936, IV, 254; et-Taberî Ebu Cafer b. Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid (ö. 310/923), *Târihü’l-Ümem ve’l-Mülûk*, III, 645.

³⁰ İbn Sa’d, *a.g.e.*, I, 258

³¹ el-Buhârî Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *el-Câmi’ü’s-Sahih*, İstanbul, 1979, VII, 53; İbn Sa’d, *a.g.e.*, I, 258, 471; İbnu’l-Esîr İzzeddin Ebu’l-Hasen Ali b. Ebi’l-Kerem Muhammed (ö. 630/1233), *Üsdü’l-Gâbe fi Ma’rifeti’s-Sahâbe*, Riyad, ty., I, 62.

hükümdarı Herakliyus ise mektubu kabul etti ve Roma’da eski kitapları okuyan bir adama haber gönderip Muhammed (s.a.s) hakkında kendisine bilgi vermesini istedi. Bu şahıs Herakliyus’a cevaben: *“O bizim beklemekte olduğumuz peygamberdir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. O’na tâbi ol ve O’nu tasdik et”* diye yazdı. Herakliyus, bu durumu komutanlarına ve din adamlarına açıklama teşebbüsünde bulundu fakat onların sert tepkisiyle karşılaşınca: *“Ben sadece sizin dininize bağlılığınızı görmek için bunları söyledim”* diyerek geri adım attı. Kısra, kendisine mektup ulaştığında: *“Bu kişi benim kölem olduğu halde bana nasıl böyle bir mektup yazar”* diyerek mektubu parçaladı. Haber, Rasûlüllah (s.a.s)’e ulaştığında, Rasûlüllah (s.a.s), *“Onun da mülkü parçalansın”* dedi. Hıristiyan dinine mensup Yemame hükümdarı Hevze b. Ali ise aralarında Meccâ’a b. Murâre ve er-Reccâl b. Unvufe’nin bulunduğu bir heyeti Peygamber (s.a.s)’e göndererek: *“Eğer beni kendisine veliaht tayin ederse İslam’a girerim ve ona yardımcı olurum. Aksi takdirde onunla savaşaçağım”* mesajını gönderdi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.s): *“Bir testi kapağı bile olsa ona vermeyeceğim. Allah’ım benim adıma sen onun hakkından gel”* diye buyurdu. Hevze b. Ali kısa bir süre sonra öldü.

Meccâ’a ve Reccâl’e gelince, her ikisi de Müslüman oldu fakat Reccâl Yemame’ye döndükten sonra Rasûlüllah (s.a.s)’in Müseyleme’yi kendine ortak olduğuna şahitlik ederek irtidat etti. İranlılar adına Bahreyn valiliğini icra etmekte olan Münzir b. Sâvâ bu daveti kabul ederek Müslüman oldu. Onunla birlikte Bahreyn’deki Araplar da İslam’a girdi. Buradaki Yahudi, Hıristiyan ve Mecusiler ergenlik yaşına gelmiş her erkek için bir dinar cizye ödemek üzere el-Âlâ b. Hadramî ve Münzir b. Sâvâ ile anlaşma yaptılar. Bahreyn’de herhangi bir savaş meydana gelmeden bir kısmı İslam’a girdi diğerleri de barış yaptı³².

Dikkati çeken nokta; Rasûlüllah (s.a.s)’in elçiler vasıtasıyla şifahen mesajını iletme yerine tam bir diplomasi örneği sergileyerek mektup göndermeyi tercih etmesidir. Zira devlet olmanın bir gereği olarak istikrarı sağlamak, bahsi geçen konuya açıklık getirmek ve mesajın zihinlerde kalıcılığını sağlamak maksadıyla yazılı bir vesika göndermeyi uygun görmüştür³³. Böylece mesaj, sağlıklı bir şekilde

³² İbnu’l-Esîr, İzzeddin Ebu’l-Hasen Ali b. Ebi’l-Kerem Muhammed (ö. 630/1233), **el-Kâmil fi’t-Târih**, Beyrut, 1965, II, 210-215; et-Taberî, **a.g.e.**, III, 644-645.

³³ Ahmet Zeki Safvet, **Cemheretü’r-Resâili’l-Arab**, Kahire, 1971, I, 66-67.

muhataba iletilerek herhangi bir yanlış anlama veya yorumlamanın önüne geçilmiştir.

İncelemiş olduğumuz mektuplar gerek Arap nesrinin bu alandaki ilk örnekleri, gerekse peygamber kelamı olmaları nedeniyle, Arap dili ve edebiyatı açısından önemli bir yer işgal etmektedir. Mektuplarla ilgili ilk çalışma, ‘Amr b. Hazm tarafından Hz. Peygamber (s.a.s)’e ait 20 kadar mektubun derlemesiyle gerçekleştirilmiş ve bunlar İbn Tulun’un “*’lâmu’s-Sâilîn an Kütüb-i Seyyidi’l-Mürselîn*” adlı eserinin haşiyesinde günümüze kadar intikal etmiştir³⁴. Bu mektupların sadece altı tanesinin orijinali mevcuttur. Bunlar: Mısırlı el-Mukavkıs’a; Umanlı Cafer ve Abd Cülendâ kardeşlere; Bahreynli Münzir b. Sâvâ’ya; Habeşli Necâşî’ye ve Bizanslı Herakliyus’a gönderilen mektuplardır.

Mektupların buldukları yerler hakkında kısaca bilgi verecek olursak: Mukavkıs’a gönderilen mektup Sultan Abdülaziz tarafından satın alınmış olup bugün İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler bölümünde bulunmaktadır. Herakliyus’a gönderilen mektup Amman’da, Kısra’ya gönderilen mektup Şam’daki Kuvatli ailesinde bulunmaktadır³⁵. Üzerinde çalıştığımız diğer mektuplar rivayet yoluyla başta tarih ve edebiyat eserleri olmak üzere muhtelif kaynaklarda yer almaktadır.

³⁴ Muhammed Hamîdullah (ö. 2002), **Hız. Peygamber’in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu**, çev. Mehmet Yazgan, İstanbul, 1990, s. 14-15.

³⁵ Hamîdullah, **İslam Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, Ankara, 2003, I, 324, 350, 372.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

MEKTUPLARIN KONULARINA GÖRE TASNİFİ

A-İSLAM'A DAVET MEKTUPLARI

Bu gruptaki mektuplar, civar ülke hükümdarları, emirlikler, aşiretlerle bunlara bağlı ahaliyi İslâm'a davet etmeyi amaçlamaktadır. Farklı dilleri konuşmalarına rağmen hepsine sadece tek bir dilde yani Arapça olarak gönderilmiştir. Bu türdeki mektuplar diğerlerinde olduğu gibi besmele ile başlar, önce gönderenin –Hz. Muhammed (s.a.s)'in- sonra kendisine mektup gönderilenin ad ve ünvanları zikredilir. Peygamber (s.a.s)'e yollanan cevabî mektuplarda ise önce Hz. Muhammed (s.a.s)'in adının zikredilmesine özen gösterilmiştir. “*Selam hakikat yoluna tâbi olanın üzerine olsun*” [سلام على من أتبع الهدى] denildikten sonra “*tahmîd*” cümlesi, ardından “*amma ba'd*” [أما بعد] ifadesiyle esas konuya gelinir.

Hıristiyanlara gönderilen mektuplarda kendileriyle ilgili ayetlere, Yahudilere gönderilenlerde Musevilikle ilgili ayetlere yer verilmesi, İslam ile onların müşterek yönlerinin ifade edilerek bu dinlerin de İslam'ı tasdik ettiğinden bahsedilmesi dikkat çekici unsurlardandır. Bu davetten yöneticiler birinci derecede sorumlu tutulmuştur. Kendi Müslüman olduğu gibi ahalinin de Müslüman olmasına vesile olan bir yönetici, ahirette iki kat mükâfat kazanacak; bunun aksi gerçekleşirse yani ahalinin İslam'a girmesine mani olursa bunun da iki kat cezasını çekecektir. Mektuplar ya bir ayetle ya da “*selam hakikat yoluna tâbi olanın üzerine olsun*” veya “*eğer itaat ederseniz selam üzerinize olsun*” [سلام عليكم إن أطعتم] tarzındaki temenni ifadeleriyle sona ermektedir.

1-Bizans Hükümdarı Herakliyus'a Gönderdiği Mektup³⁶

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ³⁷

من محمد³⁸ عبد الله³⁹ ورسوله⁴⁰ الى هوقل عظيم الروم، سلام⁴¹ على

من اتبع الهدى،⁴² أمّا بعد: فإني⁴³ أدعوك بدعاية⁴⁴ الإسلام،⁴⁵ أسلم⁴⁶

تسلم،⁴⁷ أسلم⁴⁸ يؤتكَ اللهُ أجْرَكَ مرّتين،⁴⁹ فإن تولّيت⁵⁰ فإنّه ما عليك⁵² -⁵³

إثم لأرئيسيين⁵⁴ ويأهل⁵⁵ الكتاب تعالوا إلى كلمة سواء بيننا وبينكم ألا

³⁶ Müslim, Ebu Huseyn el-Haccâc el-Kuşeyri en-Nîsâburî, **el-Câmi'ü's-Sahîh**, Beyrut, 1955, III, 1396; et-Taberî, **a.g.e.**, II, 649; el-İsfehânî Ali b. el-Hüseyn b. el-Heyssem el-Mervani Ebu'l-Ferec (ö. 356/976), **Kitâbu'l-Agânî**, Beyrut, 1988, VI, 348; İbnü'l-Esîr, 1965, II, 212-213; el-Kalkaşandî, **a.g.e.**, VI, 376; el-Halebî Ali b. Burhanuddin (ö. 1044/1635), **İnsânü'l-Uyûn**, Kahire, 1965, III, 287; Safvet, **a.g.e.**, I, 37-38; Hamîdullah, **el-Vesâiku's-Siyâsiyye**, Beyrut, 1987, s. 109.

³⁷ el-Kalkaşandî'de besmele zikredilmez, **a.g.e.**, VI, 376.

³⁸ el-Halebî'de محمد بن عبد الله şeklinde zikredilir, **a.g.e.**, III, 287.

³⁹ Müslim'de عبد الله zikredilmez, **a.g.e.**, III, 1396.

⁴⁰ et-Taberî, el-İsfehânî, İbnü'l-Esîr, el-Kalkaşandî'de من محمد رسول الله şeklinde gelirken el-Halebî'de bu ifade yer almaz.

⁴¹ el-İsfehânî ve İbnü'l-Esîr'de harf-i tarifli (السلام) zikredilir, **a.g.e.**, VI, 348; **a.g.e.**, II, 212.

⁴² Hz.Muhammed (s.a.s) gayr-i müslimlere gönderdiği mektuplara, *Selam (yanlızca) hakikat yoluna tâbi olanın üzerine olsun* ifadesiyle başlar. Müminlere gönderdiği mektuplarda ise *Selam sana olsun/ Selam senin üzerine olsun* şeklindeki ifadeler yer alır.

⁴³ et-Taberî'de فإني أدعوك بدعاية الإسلام cümlesi zikredilmez, **a.g.e.**, II, 649.

⁴⁴ ب harf-i ceri الى anlamında kullanılmıştır, Safvet, **a.g.e.**, I, 38.

⁴⁵ بدعاية الإسلام "İslam'a dave" kelimesi, kelime-i tevhid sizi davet ediyorum manasındadır, el-Halebî, **a.g.e.**, III, 287.

⁴⁶ Hamîdullah'ta أسلم şeklinde zikredilmiştir, **a.g.e.**, s. 109.

⁴⁷ Müslim'de أسلم يؤتكَ اللهُ أجْرَكَ مرّتين şeklinde zikredilmiştir, **a.g.e.**, III, 1396.

⁴⁸ el-Halebî'de ikinci kez zikredilmez, **a.g.e.**, III, 287.

⁴⁹ *Müslüman olursan iki ecir kazanırsın* ifadesindeki *iki ecir*'den kasıt birincisi muhatabın kendi imanını kurtarması ikincisi ise halkın imanını kurtarmaya vesile olmasıdır. Aksi durumda hem kendinin hem de halkın günahı üzerine yüklenecektir, el-Ahmedî Ali Hüseyinali, **Mekâtibu'r-Rasûl**, yy., ty., s. 106.

⁵⁰ Müslim ve İbnü'l-Esîr'de إن تولّيت و şeklinde yer alır, **a.g.e.**, III, 1396; **a.g.e.**, II, 212.

⁵¹ et-Taberî'de تنول şeklinde gelmiştir, **a.g.e.**, II, 649.

⁵² Müslim'de فإنّ عليك إثم الأريسيين şeklinde, **a.g.e.**, III, 1396; et-Taberî ve İbnü'l-Esîr'de فإنّ الأكارين şeklinde zikredilir ve bu mektubun son cümlesidir, **a.g.e.**, II, 649; **a.g.e.**, II, 213.

⁵³ Hamîdullah'ta إثم الأريسيين şeklinde gelmiştir, **a.g.e.**, s. 109.

⁵⁴ أريس kelimesi saban süren yani çiftci (أكرّة ج أكار) manasına gelip (İbn Manzur, **a.g.e.**, s.46; Lois-Ferdinan, **a.g.e.**, s. 13, el-Halebî, **a.g.e.**, III, 287) Şam halkından çiftçileri kastedilmektedir. (Safvet, **a.g.e.**, I, 38).

⁵⁵ Müslim'de أهل şeklinde zikredilmiştir, **a.g.e.**, III, 1396.

نَعْبُدُ إِلَّا اللَّهَ، وَ لَا نُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَ لَا يَتَّخِذُ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ
فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ⁵⁶ .

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Allah’ın kulu ve elçisi Muhammed (s.a.s)’den Bizanslıların büyüğü Hurakl’e (Herakliyus’a): Selam hak yoluna tâbi olanın üzerine olsun. Şöyle ki; seni İslam’ı kabule davet ediyorum. İslam’ı kabul et ki esenlik bulasın. Müslüman ol ki Allah sana ecrini iki kat versin. Ama eğer yüz çevirirsen, muhakkak ki halkının günahı da senin üzerine olacaktır. Ey kendilerine kitap verilenler, gelin aramızda ortak bir kelimedede birleşelim, Allah’tan başkasına tapmayalım ve Allah’tan başka kimimiz kimimizi Rab edinmesin! Eğer bundan yüz çevirirlerse: Bizim gerçekten Müslüman olduğumuza şahit olun! deyin”.

Mektubun tarihi arka planı:

Rasûlüllah (s.a.s) Hicretin VI. senesinin Zilhicce ayında yukarıdaki mektubu Herakliyus’a göndermiştir⁵⁷. Bizans Hükümdarı Herakliyus, Farsları topraklarından çıkartarak “Büyük Haç”ı kurtardıktan sonra Allah’a şükranda bulunmak maksadıyla Beytü’l-Makdes’e geldi. Komutanları ve eşrafı da ona refakat etmekteydi. Herakliyus kederli bir şekilde gökyüzüne bakarken etrafındakiler onun bu endişeli halini fark ederek şöyle dediler: “Kötü bir gece mi geçirdin?” Herakliyus: “Evet, dün gece rüyamda sünnetli bir hükümdarın ortaya çıktığını gördüm” diye cevapladı. Bunun üzerine onlar: “Ey Hükümdarımız, Yahudilerden başka sünnet olan bir toplum tanımıyoruz, ki onlar da sizin idareniz altındadır. Ülkedeki tüm valilere emir verin, elinin altındaki tüm Yahudiler ortadan kaldırılsın. Böylece senin de için rahat eder” dediler. Onlar bu konuda tartışmayı sürdürürken Busrâ Valisi yanında bir adamla birlikte oraya geldi ve Herakliyus’a: “Ey Hükümdar, bu adam koyun ve develerle geçinen Arap halkındandır ve (ilginç) bir olaydan bahsetmektedir, (merak ettiklerini) ona sual et” dedi. Herakliyus yanında bulunan (adama): “Ülkesinde cereyan eden hadiseyi ona sor” dedi. Adam anlatmaya başladı: “Aramızdan kendinin peygamber olduğunu iddia eden biri ortaya çıktı. Bazıları O’na tâbi olup onu tasdik ederken; bazıları da ona muhalif oldular. Oradan ayrılırken memleketin pek çok

⁵⁶ Âl-i İmrân, 3/64.

⁵⁷ et-Taberî, a.g.e., II, 644.

yerinde çatışmalar devam etmekteydi” dedi. Herakliyas bunları dinledikten sonra : “Onu soyunuz!” emrini verdi. Elbiseleri çıkartıldığında adamın sünnetli olduğunu gören Herakliyas “Tanrı’ya ant olsun ki benim rüyamda gördüğüm elçi bu adamdır. Sizin söylediğiniz (gibi Yahudilerden) değildir. Ona elbiselerini verin, çıksın gitsin”. Sonra ordu komutanını çağırdı ve ona bu adamın (peygamberin) kavminden birini buluncaya kadar Şam’ın her yerini aramasını emretti. Ebu Süfyan bundan sonraki kısmı şöyle anlatıyor: “Biz Gazze’deyken askerler bize saldırdı. Başlarındaki komutan: Siz Hicaz kavminden misiniz? dedi. Biz de: Evet, dedik. Haydi, bizimle gelin hükümdara gideceğiz, dedi⁵⁸. Oraya vardığımızda Herakliyas bize: Siz Hicaz’daki o şahsın kavminden misiniz, diye sordu. Evet, dedik. Sonra akrabalık bakımından hangimizin ona daha yakın olduğunu sordu. (Ebu Süfyan) ben, dedim. Hayatım boyunca bu sünnetsizden –Herakliyas’dan- daha zeki bir adam görmedim. Sonra bana: Yaklaş! dedi. Beni karşısına aldı, arkadaşlarımı ise arkama oturttu ve şöyle devam etti: Sana bir (şeyler) soracağım. Eğer yalan söylerse sizler –yani arkadaşları- onun yanlış olduğunu söyleyin. Şayet ben yalan söylesem bile arkadaşlarımın karşı çıkmayacağını biliyordum. Fakat ben yalan söylemeye tenezzül etmeyecek kadar şerefli bir adamdım. Ayrıca, yalan söylediğimde arkadaşlarımın bu durumu (günün birinde) benim aleyhime kullanabileceklerini hemen anlamıştım. Bu yüzden yalan söylemedim. Herakliyas, Peygamberlik iddiasıyla aranızdan zuhur eden bu adamı bana anlat, dedi. Ben de Herakliyas’un (peygambere) olan rağbetini kırmak (istedim) ve onu (peygamberi) hakir gördüğüm için şöyle dedim: Ey Hükümdar, onu bu kadar önemseme! Onun durumu sana anlatıldığı kadar değildir. Herakliyas sözlerime iltifat etmeyerek: (Sen sadece) onun hakkında sorduklarıma cevap ver! dedi. Ne istersen sor dedim. O nesep bakımından nasıldır? dedi. Onun saf ve aramızdaki en faziletli soya mensup olduğunu ifade ettim. Peki onun ev halkından daha önce böyle şeyler iddia eden biri var mıydı yani bu aileden böyle bir işe yalnız O mu teşebbüs etti? diye sordu. Ondan başka böyle bir iddiada bulunan olmadı dedim. O’nun sizin aranızda daha önce bir mülkü vardı da siz onu elinden mi aldınız? dedi. Hayır, dedim. O’na tâbi alanlar kimlerdir bana anlat, dedi. Zayıflar, miskinler, gençler ve kadınlar olduğunu fakat kavminin ileri gelenlerinden hiç kimsenin O’na tâbi olmadığını söyledim. O halde söyle bana O’na katılanlar O’nu

⁵⁸ el-İsfehânî, a.g.e., VI, 345-346.

seviyorlar ve O'ndan ayrılmıyorlar mı; yoksa O'ndan nefret ediyor ve uzaklaşıyorlar mı? diye sordu. Şu ana kadar O'na tâbi olup da ayrılan biri yoktur, dedim. O'nunla yaptığınız savaşları anlat bana dedi. Değişir, bazen O bize galip gelirken bazen de biz O'nu mağlup ederiz diye cevapladım. Herakliyus: O, anlaşmaya aykırı davranıyor mu? dedi. Bana sorduklarında bundan başka iftira edecek bir şey bulamayınca: Hayır, biz henüz anlaşma dönemi içindeyiz ve anlaşmayı bozup-bozmayacağı hususunda emin değiliz, dedim. Herakliyus bu sözüme de ehemmiyet göstermedi. Sonra (bütin) konuşmayı tekrar etti. (Herakliyus), sana O'nun nesebini sordum. Sen de nesep bakımından en faziletliniz olduğunu söyledin. Zaten Allah nesep bakımından en temiz ve en faziletli olanı nebi olarak tayin eder. Sana O'nun kavminden daha önce bu türden bir iddiada bulunan birinin olup olmadığını yani o aileden sadece O'nun mu böyle bir şeye teşebbüs ettiğini sordum. O'ndan başka böyle bir iddiada bulunanın olmadığını ileri sürdün. O'na tâbi olanları sordum. Zayıflar, miskinler ve kadınlar olduğunu ifade ettin. Nitekim bütün zamanlarda peygamberlere (ilk) tâbi olanlar onlardır. O'na tâbi olanlar O'nu sevip sürekli O'nunla birlikteler mi? Yoksa O'nu sevmiyorlar ve O'ndan uzaklaşıyorlar mı? diye sordum. Bu güne kadar O'na tâbi olup da ayrılan birinin olmadığını söyledin. Elbette, imanın lezzeti bir kalbe girdi mi bir daha o kalpten çıkar mı? O'nunla aranızda cereyan eden savaşları sordum sen de bazen O'nun galip geldiğini bazen de sizin yendiğinizi söyledin. Şüphesiz nebilerin savaşlarında (da) akıbet tecelli edecektir. Eğer doğru konuştuysan şu iki ayağımı bastığım yerlere O kesinlikle hakim olacaktır. O'nun ayaklarını yıkamayı ne kadar isterdim. Şimdi git işine bak, dedi. Ellerimi birbirine vurarak: Allah Allah! Ebu Kebşe⁵⁹'nin oğlunun durumu amma da ilerledi yahu Benî Esfârın (Bizanslıların) hükümdarları bile kendi mülk ve hükümranlıklarını (kaybetmekten) korkmaya başladılar, diyordum o sırada Rasûlullah'ın İslam'a davet amacıyla gönderdiği Dihye b. Halife Kelbî, Herakliyus'un huzuruna girdi ve elindeki mektubu ona takdim etti. Herakliyus mektubu kabul etti⁶⁰.

⁵⁹ Ebu Kebşe, Hz. Muhammed (s.a.s)'in süt annesi Halime'nin kocasıdır. Kureyş kafirleri alay etmek amacıyla böyle künyelendiriyorlardı, İbrahim Hasan, **İslam Tarihi**, İstanbul, 1985, I, 217.

⁶⁰ Müslim, **a.g.e.**, III, 1393-1395; el-İsfehânî, **a.g.e.**, VI, 346-349; el-Halebî, **a.g.e.**, III, 283-286; ez-Zürkânî Ebu Abdullah Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf (ö. 1122/1710), **Şerhu'l Mevâhibi'l-Ledûniyye**, yy., 1291, III, 384.

Bu olayın ardından Herakliyus, Roma’da İbranca eserleri okuyan bir şahsa Hz. Muhammed (s.a.s)’in durumu, vasıfları ve kendine gönderdiği mesajla ilgili bilgileri ihtiva eden bir mektup gönderdi. Bu şahıs cevabi mektubunda şöyle diyordu: *“Muhakkak ki O, bizim beklediğimiz peygamberdir. Bu konuda şüphe yoktur. O’na tâbi ol ve O’nu tasdik et”*. Bunun üzerine Herakliyus, komutanlarına bir şatoda toplanmaları emrini verdi. Komutanların gelmelerinin ardından kapılar kapatıldı. Başına bir şey gelmesinden korktuğu için şatonun balkonundan komutanları izleyen Herakliyus onlara şöyle seslendi: *“Ey Bizans Halkı! Sizleri hayırlı bir iş için burada topladım. Bu adamdan (Hz. Muhammed’dan) dinine davet eden bir mektup geldi. O, kesinlikle beklediğimiz ve kitaplarımızda karşılaştığımız peygamberdir. Haydi! O’na katılalım ve O’nu kabul edelim. Böylece hem dünyamızı hem de ahiretimizi kurtaralım!”*. Bu sözleri duyan komutanlar hep bir ağızdan homurdanmaya başladılar ve şatodan çıkmak üzere kapılara yöneldiklerinde kapıların kilitli olduğunu gördüler. Onların kendisine bir şey yapmalarından çekinen Herakliyus *“Onları geri çevirin!”* emrini verdi ve az önceki tavrından vazgeçerek: *“Ey Bizanslılar! Böyle bir olay olduğunda sizin dininize olan bağlılığınızın ne derecede olduğunu görmek için size böyle bir konuşma yaptım. Sizden gördüğüm (bu tepki) beni sevindirdi”*. Bu sözleri işiten komutanlar Herakliyus’un önünde secdeye vardılar. Hükümdar şatonun kapılarının açılması emrini verdi. Kapılar açıldı ve komutanlar oradan ayrıldı⁶¹.

Kaynaklar, Herakliyus’un kendisine mektubu getiren Dihye b. Halife’ye: *“Görüyor musun? Allah’a yemin ederim ki senin sahibinin (Allah tarafından) gönderilen peygamber olduğunu kesinlikle biliyorum. Beklediğimiz ve kitabımızda karşılaştığımız (kişi) O’dur. Fakat ben Bizanslılardan korkuyorum. Öyle olmasaydı kesinlikle O’na tâbi olurdu. Sen başpapaz Zagatır’a git. Sahibinin durumunu ona anlat. O, Bizanslılar içinde benden daha büyüktür ve sözü daha tesirlidir. Bakalım sana o ne diyecek?”* dediğini yazar. Bunun üzerine Dihye b. Halife, Zagatır’a gitti. Ona Hz. Muhammed (s.a.s)’in Herakliyus’a gönderdiği mektuptan ve davetinden bahsetti. Zagatır şöyle dedi: *“Allah’a yemin olsun ki sahibin (Allah tarafından) gönderilen nebidir. O’nu sıfatlarıyla tanıyor ve kitaplarımızda⁶² ismini görüyorduk”*.

⁶¹ el-İsfehâni, a.g.e., VI, 349.

⁶² Rasûlüllah (sas) Havari Yuhannis’in incilinde şu şekilde yer almaktaydı: *“...Rabbin katından size gönderilecek olan Münhemenna ve Rabbinin katından çıkan Rûhu’l-Kudüs geldiğinde O da benim şahidimdir sizler de. Çünkü siz eskiden beri benimle berabersiniz. Bu konuda size söyleyeceğimi söyledim ki sonra şikayet etmeyin”*, Münhemenna Süryanice’de Muhammed anlamındadır, İbn

Sonra Zagatır içeri girdi, üzerindeki siyah elbiseyi çıkartarak beyaz bir elbise giydi. Asasını da alarak kilisede bulunan Bizanslıların karşısına çıktı ve onlara şöyle dedi: “*Ey Bizans Halkı! Bize Ahmed’den bir mektup geldi. Bizi yüce ve kudretli olan Allah’a çağırıyor. Ben şehâdet ederim ki, Allah’tan başka ilah yoktur ve Ahmed O’nun kulu ve elçisidir*”. Bu sözler üzerine orada bulunan herkes Zagatır’ın üzerine çullanarak öldürünceye kadar onu dövdüler.

Bu olaydan sonra Dihye b. Halife, Herakliyus’un yanına döndü ve ona olup biteni anlattı. Herakliyus ona şöyle dedi: “*Ben sana demedim mi bize bir kötülük yapmalarından korkuyoruz diye! Kaldı ki Zagatır onların nezdinde en saygın ve sözü en çok geçen kişiydi*”⁶³.

Hamîdullah Rasûlullah (s.a.s)’in din büyüğü olan Zagatır’a da bir mektup gönderdiğini zikreder⁶⁴. Mektup şöyledir: ⁶⁵

"إلى ضغاطر الأسقف"

سلامٌ على من آمنَ. أمّا على أثرِ ذلك. فإنَّ عيسى بنَ مريمَ رُوحُ الله
و كلمته ألقاها إلى مريمَ الزكية. و إنّي أوْمِنُ بالله و ما أنزلَ إلى إبراهيمَ و
إسماعيلَ و إسحاقَ و يعقوبَ و الأسباطَ و ما أُوتِيَ موسى و عيسى و ما أُوتِيَ
النبيونَ من رَحمٍ لأنفُورَ قُ بينَ أحدِ منهم و نحنُ له مسلمونَ. و السلامُ على
من اتّبع الهدى".

Tercümesi:

“*Piskopos Zagatır’a: Selam inananın üzerine olsun. Bunun işareti olarak Meryem oğlu İsa masum Meryem’e ilkâ edilmiş Allah’ın Ruhu ve Kelimesidir. Ben, Allah’a, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve torunlarına indirilen (kitaplara), (yine) aralarında (hiçbir) fark gözetmeksizin Musa, İsa ve bütün Nebilere verilen*

Hişam, a.g.e., I, 248.

⁶³ et-Taberî, a.g.e., II, 646-650; İbnü’l-Esîr, a.g.e., II, 211-212.

⁶⁴ Hamîdullah, 2003, I, 333-334.

⁶⁵ Hamîdullah, 1987, s. 115.

(kitaplara) inanırım. Biz, O'na (Allah'a) teslim olanlarız. Selam hak yoluna tâbi olanın üzerine olsun”.

Yine Taberî'de yer alan başka bir rivayete göre Herakliyus Şam topraklarından Konstantiniyye'ye yöneldiğinde Rasûlullah (s.a.s) hakkında bazı haberler işitmişti. Bizanslıları topladı ve onlara şöyle seslendi: “Ey Bizans Halkı! Size birkaç konuyu arz edeceğim. Sözlerimi iyi anlayın!” bunun üzerine etrafındakiler: “Nedir o?” diye sordular. Herakliyus onlara: “Biliyorsunuz ki bu adam (Allah tarafından) gönderilmiş peygamber olup, biz O'na kitabımızda rastlıyoruz ve bize anlatılan sıfatlarıyla O'nu tanıyoruz. Haydi! O'na tâbi olalım. Dünya ve ahiretimizi kurtaralım”. Bunun üzerine onlar şöyle dediler: “Otorite bakımından insanların en ulusuyken, sayıca herkesten daha fazlayken ve onlardan daha iyi bir devlete sahip olduğumuz halde Arapların yönetimi altına mı gireceğiz! Hayır, Allah'a yemin olsun ki bunu yapamayız”. Bu defa Herakliyus: “O halde gelin barış için onlara Suriye topraklarını verelim” dedi. Onlar bu teklife de yanaşmayınca son olarak Herakliyus: “Allah'a ant olsun ki şehrinizde onlardan imtina edebildiğiniz zaman kendinizi zafer kazanmış sayacaksınız” dedi ve katırına bindi. Derbentlere vardığında Şam topraklarına yüzünü çevirdi: “Ey Suriye toprakları ayrılık selamı üzerinize olsun” diyerek Konstantiniyye'ye doğru yol aldı⁶⁶.

2- Kısra'ya Gönderdiği Mektup⁶⁷

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

من محمد رسول الله⁶⁸ إلى كِسْرَى عَظِيمِ فَارِسَ، سَلَامٌ عَلَيَّ مِنْ أَتَّبِعِ

الهُدَى وَآمَنَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَشَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَ

أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، أَدْعُوكَ بِدَعَايَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ،⁷⁰ فَإِنِّي أَنَا⁷¹ رَسُولُ

⁶⁶ et-Taberi, a.g.e., II, 651.

⁶⁷ el-Buhârî, a.g.e., XV, 7122; et-Taberî, a.g.e., II, 654-657; İbnü'l-Esîr, a.g.e., II, 213-215; el-Kalkaşandî, a.g.e., VI, 376; el-Halebî, a.g.e., III, 291-293; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 390; Hamîdullah, 1987, s. 140; Safvet, a.g.e., I, 40.

⁶⁸ el-Buhârî'de رسول الله و محمد عبد الله şeklinde yer alır, a.g.e., XV, 7122.

⁶⁹ el-Buhârî'de من آمن بالله و رسول الله şeklinde yer alır, a.g.e., XV, 7122.

⁷⁰ el-Buhârî'de عز و جل zikredilmez, a.g.e., XV, 7122..

⁷¹ el-Buhârî'de أنا zikredilmez, a.g.e., XV, 7122.

اللّٰهُ 72 إِلَى النَّاسِ كَلِمَةً 73 لَا تُدْرِكُ 74 مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقُّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ،

لَسَلِمْتُ لَسَلِمَ، فَيَنْ أُنْبِئْتُ 75 فَعَلَيْكَ إِثْمُ الْجُوسِ".

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Allah Rasûlü Muhammed (s.a.s)’den İranlıların büyüğü Kısra’ya: Selam, hak yoluna tâbi olup Allah’a ve Rasûlü’ne iman edenlerin ve Allah’tan başka ilah olmadığına, O’nun bir ve ortaksız olduğuna ve Muhammed’in O’nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet edenlerin üzerine olsun! Seni Allah (a.c)’in davetine çağırıyorum. Zira ben, diri olanı uyandırmak, nankörlere de o azap sözünün gerekmesi için Allah’ın tüm insanlara gönderdiği elçisiyim. Müslüman ol ki esenliğe eresin. Ama eğer reddedersen, (o zaman) Mecûsilerin günahları da senin üzerine olacaktır”.

Mektubun tarihi arka planı:

Rasûlüllah (s.a.s) Hicretin VI. senesinin Zilhicce ayında Abdullah b. Huzâfe vasıtasıyla Kısra’ya yukarıdaki mektubu gönderdi⁷⁶. Elçi Abdullah b. Huzâfe izin olarak Kısra’nın huzuruna çıktı ve mektubu ona verdi. Hükümdar, mektubu (Arapça bilen birine) okuttu. Mektubun başındaki “Allah’ın Rasûlü Muhammed (s.a.s)’den Fars büyüğü Kısra’ya ...” hitabını duyan Kısra, Rasûlüllah (s.a.s)’in kendi adıyla mektuba başlamasına çok sinirlendi. “Benim kulum olduğu halde (nasıl) bana mektup yazar?” diyerek mektubu parçaladı. Bu durum kendisine haber verildiğinde Muhammed (s.a.s): “Allah onun hükümdarlığını yıksın!” dedi⁷⁷.

Bu olayın ardından Kısra, Yemen’deki Bâzân adındaki emirine şunları yazdı: “Mekke’deki Kureyşlilerden peygamber olduğunu iddia eden bir adam çıkmış. Gidin onu bulun! Eğer yaptığından pişman olursa (bırakın); yok (devam ederse) bana kellesini getirin”. Başka bir rivayette Kısra’nın, Bâzân’a şu mesajı gönderdiğini yazar: “Senin topraklarında beni dinine davet eden bir adam beni koruyacakmış,

⁷² el-Buhârî’de رسول الله şeklinde yer alır, a.g.e., XV, 7122.

⁷³ el-Buhârî’de إلى الناس كلهم şeklinde yer alır, a.g.e., XV, 7122.

⁷⁴ el-Buhârî’de لينذر şeklinde yer alır, a.g.e., XV, 7122.

⁷⁵ el-Buhârî’de فان توليت şeklinde yer alır, a.g.e., XV, 7122.

⁷⁶ et-Taberî, a.g.e., II, 644.

⁷⁷ el-Buhârî, 1979, V, 136; et-Taberî, a.g.e., II, 655; İbnü’l-Esîr, a.g.e., II, 213; el-Halebî, a.g.e., III, 291; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 390.

*eğer seni de (buna davet etmezsem) benim gözümü korkutacakmış, güçlü, kuvvetli iki adamını gönder onu bana getirsinler*⁷⁸”.

Bâzân, Kısra'nın mektubunu, yazmayı ve hesap yapmayı bilen Nâbeve adında bir kişinin eliyle Rasûlullah (s.a.s)'e gönderdi. Bu yolculukta ona Hurra Husrah adında ikinci bir şahıs refakat etti. Taif'te Kureyş'ten birine rast geldilerinde Rasûlullah (s.a.s)'i sordular ve bu şahıstan Rasûlullah (s.a.s)'in Medine'de olduğunu öğrendiler. Bâzân ve Hurra Husrah, Medine'ye vardıklarında oradakiler onları şöyle diyerek karşıladılar: “*Sevinin! Hükümdarlar hükümdarı Şâhenşâh Kısra O'nun karşısına dikilmiş, artık siz bu adamın hakkından gelirsiniz*”. Daha sonra ikisi Rasûlullah (s.a.s)'in huzuruna vardılar ve getirdikleri (mektubu) haber vererek: “*Eğer bunu yaparsan –yani bizimle gelersen- Bâzân senin (durumunla ilgili) Kısra'ya bir mektup yazacak; kabul etmezsen o, seni ve kavmini yok edecek*” dediler⁷⁹. Hz. Muhammed (s.a.s) onların bu teklifine tebessüm etti ve onları İslam'ı kabule çağırdı. Her ikisinin korkudan omuzları titriyordu. Rasûlullah (s.a.s) onlara: “*(Şimdi) gidin yarın gelin*” dedi⁸⁰. Bu hadise üzerine Rasûlullah (s.a.s)'e bir vahiy geldi: “*Allah Kısra'ya, oğlu Şireveyh'i musallat etmiştir. (Şireveyh, babasını) öldürmüştür*”. Ertesi gün Rasûlullah (s.a.s) elçileri çağırdı ve Kısra'nın ölüm haberini verdikten sonra onlara: “*Benim dinim ve hakimiyetim Kısra'nın saltanatına varacak ve ayaklarının bastığı her noktaya ulaşacaktır, ona -Bâzân'a- şöyle deyin, eğer Müslüman olursa emri altındakileri ve hükümdarlığını kavminize bırakırım*” dedi. Rasûlullah (s.a.s) Hurra Husrah'a kendisine hükümdarlar tarafından gönderilen altın ve gümüş işlemeli bir kemer hediye etti. Rasûlullah (s.a.s)'in Bâzân'a gönderdiği mektupta şunlar yazılıydı: “*Allah, Kısra'yı şu gün şu tarihte öldüreceğini bana vaat etti*”. Mektup kendisine ulaştığında Bâzân “*Eğer O peygamberse dediği olacaktır*” diyerek habere temkinli yaklaştı. Gerçekten de mezkur tarihte (Hicretin VII. senenin Cemazievvel 13. gecesi) Kısra, oğlu tarafından katledildi. Bu sırada Şireveyh, Bâzân'a bir mektup gönderdi. Mektupta Şireveyh: “*Şöyle ki; İranlılar'ın önde gelenlerini öldürdükten sonra hiddetlenerek Kısra'yı da öldürdüm. Halkım dağılmıştır. Mektubum size geldiğinde, önceden olduğu gibi bana itaat edin. Kısra'nın, hakkında size mektup yazdığı adamla -Rasûlullah (s.a.s)'i kastediyor-*

⁷⁸ el-Halebî, a.g.e., III, 291-292.

⁷⁹ et-Taberî, a.g.e., II, 655; İbnü'l-Esîr, a.g.e., II, 241; el-Halebî, a.g.e., III, 291-292.

⁸⁰ ez-Zürkânî, a.g.e., III, 392.

ilgilenin. Benim emrim gelinceye dek onu rahatsız etmeyin” diyordu. Bu mektuptan sonra Bâzân “Bu adam kesinlikle peygamberdir” dedi. Bâzân ve onunla birlikte Farslardan bir grup Müslüman oldu⁸¹.

3-Necâşî’ye Gönderdiği Mektup⁸²

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

من محمد رسول الله إلى النجاشي لأصحح⁸⁴ ملك الحبشة، سلم

أنت،⁸⁵ فإني أحمد⁸⁶ إليك⁸⁷ الله⁸⁸ الذي لا إله إلا هو⁸⁹ لما ملكك أهدؤس المسلام

لأؤمن لأهين،⁹⁰ وأشهد أن عيسى بن مريم روح الله، و كلمته ألقاها إلى

مريم البتول الطيبة الحصينة، فحملت بعيسى، حملته⁹¹ من روحه⁹² ونفخه⁹³

كما خلق⁹⁴ آدم بيده و نفخه.⁹⁵ وإني أدعوك إلى الله وحده لا شريك له، و

الموالة⁹⁶ على طاعته،⁹⁷ و أن تتبني، و تؤمن⁹⁸ بالذي جاءني، فإني رسول

⁸¹ et-Taberî, a.g.e., II, 655-656; İbnü'l-Esîr, a.g.e., II, 214; el-Halebî, a.g.e., III, 292.

⁸² el-Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi*, çev. Mehmet Sofuoğlu, İstanbul, 1989, XV, 7123; et-Taberî, a.g.e., II, 652; el-Kalkaşandî, a.g.e., VI, 376; el-Halebî, a.g.e., III, 293; Hamîdullah, a.g.e., s. 100; Safvet, a.g.e., I, 40-41.

⁸³ el-Buhârî'den harf-i ceri kullanılmıştır, a.g.e., XV, 7123.

⁸⁴ el-Buhârî'de اصحح zikredilmez, a.g.e., XV, 7123.

⁸⁵ el-Buhârî'de انت اسلم şeklinde yer alırken el-Kalkaşandî'de انت سلم zikredilmez, a.g.e., XV, 7123.

⁸⁶ el-Kalkaşandî, yer almaz, a.g.e., VI, 376.

⁸⁷ فإني أحمد إليك الله “*Seninle birlikte hamd ederim*” manasına gelir, Safvet, a.g.e., I, 41.

⁸⁸ el-Buhârî'de فان أحمد الله اليك şeklinde zikredilir, a.g.e., XV, 7123.

⁸⁹ لا إله إلا هو kısmı et-Taberî'de yer almaz, a.g.e., II, 655.

⁹⁰ Bu kısım el-Kalkaşandî'de şöyle gelir:

a.g.e., VI, 376. و اشهد ان عيسى بن مريم البتول الطيبة الحصينة حملته من روحه و نفخه كما خلق ادم بيده

⁹¹ el-Buhârî'de فحملت بعيسى şeklinde zikredilir, a.g.e., XV, 7123.

⁹² el-Buhârî'de من روحه şeklinde zikredilir, a.g.e., XV, 7123.

⁹³ el-Buhârî'de نفخه “ yer almaz a.g.e., XV, 7123.

⁹⁴ et-Taberî ve Hamîdullah'ta bu kısım yandaki gibidir: نفخه كما خلق ادم بيده و نفخه فخلق الله من روحه و نفخه كما خلق ادم بيده و نفخه ا.g.e., II, 655-656; a.g.e., s. 100.

⁹⁵ el-Buhârî'de و نفخه yer almaz, a.g.e., XV, 7123.

⁹⁶ el-Buhârî'de الموالات şeklinde zikredilir, a.g.e., XV, 7123.

⁹⁷ el-Kalkaşandî “و الموالة علي طاعته” kısmını zikretmez, a.g.e., VI, 376.

⁹⁸ el-Halebî'de تؤمن yerine توون fiili yer almıştır, a.g.e., III, 293.

الله، و⁹⁹ قد بعثتُ إليك ابن عمي جعفرًا¹⁰⁰ و نفرا معه من المسلمين، فإذا جاءك قَوْمٌ هُم وِدَعِ الْجَبْرِ، وَ إِنِّي أَدْعُوكَ وَ جَنُودَكَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ،¹⁰¹ وَ قَد بَلَغْتُ وَ نَصَحْتُ، فَاقْبَلُوا نُصْحِي،¹⁰² وَ السَّلَامُ عَلَيَّ مِنْ أَتْبَعِ الْهُدَى".

Tercümesi:

“Rahman ve Rahim (olan) Allah’ın adıyla, Allah’ın Rasûlü Muhammed (s.a.s)’den Habeş kralı Necâşî el-Esham’a. Sen esenlik içindesin. Melik, kuddûs, selam, mü’min ve müheymin, kendisinden başka ilah olmayan Allah’a hamdimi sana iletirim. Ben şahadet ederim ki Meryem oğlu İsa, Allah’ın iffetli, temiz ve korunmuş olan Meryem’e ilkâ ettiği Ruhu ve Kelimesidir. Böylece Meryem, İsa’ya hamile kalmıştır. Allah, tıpkı Adem’i kendi eli ve nefesiyle (nasıl) yaratmışsa İsa’yı da ruhu ve nefesiyle öyle yaratmıştır. Ben seni ortağı olmayan bir Allah’a, devamlı O’na ibadet etmeye, bana tâbi olup bana gönderilen (dine) iman etmeye davet ediyorum. Zira ben Allah’ın elçisiyim. Ayrıca amcamın oğlu Cafer’i beraberinde Müslümanlardan birkaç kişiyle sana gönderdim. Oraya vardıklarında onları ağırla. Büyüklenmeyi bırak! Zira ben, seni ve askerlerini Allah (a.c)’ye davet ediyorum. İşte ben size tebliğ ettim ve (gereken) nasihati yaptım. Siz de nasihatime uyun. Selam hidayete tâbi olanın üzerine olsun”.

Mektubun tarihi arka planı:

Mekke’de Müslümanlar üzerindeki baskı gün be gün daha da artmaktaydı. Hz. Muhammed (s.a.s) amcasının konumu itibariyle kendini koruyabilse de ashabının başına gelen bir takım bela ve sıkıntılara engel olamıyordu. Bu yüzden onlara: “Eğer Habeş topraklarına varırsanız, orada kendi katında hiçbir kimsenin zülüm görmeyeceği bir hükümdar vardır. Orası (sizin için) güvenli bir yerdir. Böylece içinde bulunduğunuz (sıkıntılı durumdan) kurtulursunuz” dedi. Bunun üzerine Müslümanlar fitneden uzaklaşmak ve dinlerini korumak amacıyla Habeş topraklarına

⁹⁹ و قد بعثت... و دع التجير kısmı el-Halebi’de ve el-Buhârî’de yer almaz. el-Kalkaşandi’de ise aynı kısım فاقبلوا نصحي cümlesinden sonra gelir, a.g.e., III, 293; a.g.e., XV, 7123.

¹⁰⁰ Cafer b. Ebî Talib’dir, Safvet, a.g.e., s. 41.

¹⁰¹ et-Taberî’de ve Hamidullah’ta حل و عز yer almaz, a.g.e., II, 655-656; a.g.e., s. 100.

¹⁰² el-Halebi’de ve el-Buhârî’de نصيحي olarak yer alır, a.g.e., III, 293; a.g.e., XV, 7123.

göç etmeye karar verdiler. Bu, İslam tarihinin ilk hicret hadisesi olarak kayda geçti¹⁰³. On bir erkek ve dört kadından oluşan bir grup Müslüman Hicretin V. senesinin Recep ayında Habeşistan'a göç etti¹⁰⁴.

Peygamber (s.a.s)'in, Müslümanların hicreti için özellikle Habeş topraklarını işaret etmesinin o dönem konjonktürü açısından önemli sebepleri vardı. Öncelikle bu insanların Arap örfüne göre başka bir kabileye iltica etme hakları yoktu. Zira kabilelerinin onayını almamış bulunuyorlardı. Kabileler arasında sürekli savaşların cereyan ettiği bir ortamda içlerinde kadın ve çocukların da mevcut olduğu böylesine kalabalık bir topluluğun hamisi olmak kolay değildi. Ayrıca bu mültecilerin sığındıkları ülkeye getirecekleri maddi külfet ve Mekkeli müşriklerin göstereceği siyasi baskı da göz ardı edilmemelidir. Komşu ülkelere şöyle bir göz attığımızda: Hire krallığını henüz ortadan kaldırmış olan İran Rasûlüllah (s.a.s)'in mevcudiyetinden pek hoşnut görünmüyordu. Ayrıca Bizans da Arapları engelleme politikasını güdüyordu. Habeşistan ise tüm bu tehlikelerden uzak, Müslümanlar için güvenli bir yerdi. Bu durumda komşu devletler arasında en doğru tercih muhakkak ki Habeşistan'dı¹⁰⁵.

Kureyşliler, Hz. Muhammed (s.a.s)'in taraftarlarının Habeşistan'a hicret ettiklerini öğrenmekte gecikmediler. Hemen bu durumla ilgili bir görüşme yaptılar ve aralarından iki kişiyi Necâşî'ye gönderme kararı aldılar. Bu iki kişi Abdullah b. Ebî Rebîa ile Amr b. el-As b. Vâil'di. Böylece onları Necâşî'nin himayesinden alarak dinlerinden döndürme faaliyetlerine devam edeceklerdi. Ayrıca Necâşî ve komutanlarına hediye göndermeyi de ihmal etmediler. İki elçi Habeşistan'a vardıklarında Necâşî'nin huzuruna çıkmadan evvel onun bütün komutanlarına hediyelerini takdim ettiler ve onların her birine şöyle dediler: *“Bizden sefih gençler, hükümdarınızın ülkesine sığınmışlardır. Kavimlerinin dininden ayrıldıkları gibi sizin dininize de girmediler. Sizin de bizim de bilmediğimiz yeni bir din getirdiler. Onları bize geri vermeniz için kavmimizin ileri gelenleri bizi gönderdi. Biz hükümdarla konuşurken ona, Müslümanları bize vermesini tavsiye edin ve hükümdar onlarla konuşmasın. Kavimleri, onları ve işledikleri kusurları herkesten daha iyi bilir”*. Komutanlar onların bu teklifini kabul ettiler. Sonra Necâşî'ye hediyelerini sundular.

¹⁰³ İbn Hişâm, a.g.e., I, 344; İbn Sad, a.g.e., I, 203-204; el-Halebî, a.g.e., II, 3.

¹⁰⁴ İbn Sa'd, a.g.e., I, 204.

¹⁰⁵ Hamîdullah, 2003, I, 295.

Necâşî'nin bu hediyeleri kabulünün ardından iki elçi konuşmaya başladılar: *“Ey Hükümdar! Bizden sefih gençler ülkenize sığındılar. Kavimlerinin dinini terk ettiler. Sizin dininize de girmediler. Bizim de sizin de bilmediğimiz yeni icat ettikleri bir din getirdiler”*. Hemen Necâşî'nin çevresindeki komutanlar elçileri desteklemek amacıyla şöyle dediler: *“Bu iki adam doğru söylüyor Ey Hükümdarımız! Onları kavimleri daha iyi tanır, kusurlarını (bizden) daha iyi bilir. Onları bu ikisine teslim edin ki ülkelerine ve kavimlerine geri götürsünler”*. Bu laflara çok sinirlenen Necâşî *“Vallahi olmaz! Bir kavim bana yakınlaşmışken, ülkemde konaklamışken ve başkasını değil de (sığınmak için) beni seçmişken; onları bu ikisine teslim etmem! Şimdi onları çağırıp bu iki adamın söyledikleri hakkında onlara sorular soracağım. Eğer onlar da ikisinin söylediğini söylerlerse onları teslim eder ve kavimlerine geri gönderirim; eğer bu söylenenleri kabul etmezlerse bana komşu oldukları sürece onlara iyi muamele ederim”* dedi. Bunun ardından Necâşî, Peygamber (s.a.s)'in ashabından birinin huzuruna getirilmesi için bir elçi gönderdi. Elçi, muhacirlerin yanına vardığında toplandılar ve birbirlerine şöyle dediler: *“Hükümdarın huzuruna çıktığınızda ne diyacaksınız? Onlar da: “Allah'a ant olsun ki bildiğimizi, Peygamberimiz (s.a.s)'in bize buyurduğu gibi söyleriz”* dediler. Müslümanlar hükümdarın huzuruna geldiklerinde Necâşî piskoposlarını çağırdı. Mushaflarını açtılar. Hükümdar sormaya başladı: *“Bu din nedir ki, siz kavminizin dininden ayrıldınız, bizim dinimize ve bu milletlere ait başka bir dine girmediniz”*. Cafer b. Ebî Tâlib söze başladı: *“Ey Hükümdar! Bizler cahiliye halkındandık. Putlara tapar, ölü hayvan eti yer, fuhuş yapardık. Akrabalarımızla ilişkilerimizi kesmiş ve komşularımızı unutmuştuk. Kuvvetli zayıfı ezerdi. İşte biz böyle bir toplumduk. Ki böyle bir durumdayken kavmimizden birini Allah bize elçi olarak gönderdi. Onun doğruluğunu, emanete sadakatini ve iffetli oluşunu zaten biliyorduk. Bizi, Allah'ın birliğine inanmaya, O'na ibadet etmeye, atalarımızın etrafında ibadet ettiği taş ve putları terk etmeye davet etti. Bize, doğru söylememizi, emaneti eda etmemizi, akrabalarımızla ilişki içinde olmamızı, komşularımızla iyi geçinmemizi, haramlardan ve kan dökmekten uzak durmamızı emretti. Fuhşiyâtı, yalan söylemeyi, yetim malını yemeyi ve iffetli kadınlara iftira atmayı bize yasakladı. Yalnızca Allah'a kulluk etmemizi ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmamızı emretti. Bize namaz, oruç ve zekatı buyurdu. Biz de onu tasdik ettik ve iman ettik. Bize Allah'tan getirdiği şeyler*

üzerinde O'na tâbi olduk. Yalnızca, Allah'a ibadet ettik ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmadık. Bize haram kıldıklarını kendimize yasakladık; helal kıldıklarını helal kabul ettik. Bu yüzden kavmimiz bize düşman oldu. Dinimizden dönmemiz, Allah'ın yerine putlara tapmamız ve önceden helal gördüğümüz pis şeyleri helal görmemiz için bize işkence ettiler. Bize zülmedip rahat vermeyince ve bizi dinimizden ayırmaya kalktıklarında senin ülkene çıktık geldik. Sadece seni tercih ettik. Sana yakın olmayı istedik ve senin yanında ey hükümdar zülme uğramamayı ümit ettik". Necâşî ona şöyle dedi: "Yanında (peygamberinizin) Allah'tan getirdiği (vahiyden) bir şey var mı?". Cafer b. Ebî Tâlib "Kaf Ha Ya Ayn Sad" diye başlayan Meryem suresinden bir miktar okudu. Bunun üzerine Necâşî sakalları ıslanıncaya kadar ağladı. Aynı şekilde piskoposlar da öylesine ağladılar ki kitapları gözyaşlarıyla ıslandı. Necâşî onlara şöyle dedi: "Muhakkak ki İsa'ya da gelen bu (vahiy) tek bir kaynaktan gelmektedir. Gidin! Allah'a yemin olsun ki onları ikinize teslim etmem, hatta böyle bir şeye yanaşmam!¹⁰⁶".

İlk girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Amr b. el-As ertesi gün için başka bir plan yaptı. Böylece Müslümanların Necâşî'nin himayesinde bulunmalarına bir son verecekti. Abdullah b. Ebî Rebîa'nın "Bunu yapamayız! Bize muhalif de olsalar (netice de) onlar bizim akrabamızdır" diyerek karşı çıkmasına rağmen ertesi gün Amr b. el-As hükümdarın huzuruna çıktı ve şöyle dedi: "Ey Hükümdar! Onlar Meryem oğlu İsa hakkında mühim sözler söylüyorlar. (İstersen) onlara bir (adam) gönder de bu konuda ne söylediklerini bir sorsun!". Bu durum muhacirleri oldukça zor durumda bırakmıştı. Fakat muhacirler "Allah bu hususta ne söylemişse onu söyleyeceklerdi". Elçi geldi ve onlara: "Meryem oğlu İsa hakkında ne diyorsunuz?" dedi. Yine Cafer b. Ebî Tâlib söz aldı: "Biz bu hususta Peygamberimizin bize ilettiğini (aynen) söyleriz ki O şöyle der: O (İsa) Allah'ın kulu ve rasûlüdür. O (İsa), iffetli ve bakire (olan) Meryem'e, (Allah'ın) ilka ettiği Ruhu ve Kelimesidir". Bu sözleri duyan Necâşî elini yere vurdu ve yerden bir tahta parçası alarak: "Vallahi, senin Meryem oğlu İsa hakkında söylediklerin bu tahta parçasından fazla değildir" dedi. Bunu işiten komutanlar homurdanmaya başladılar. Necâşî onlara: "Allah'a yemin olsun ki, size homurdansalar bile kalın, topraklarımda emin kimselersiniz. Size söven cezasını ödeyecek". Bu cümleyi iki

¹⁰⁶ İbn Hişâm, a.g.e., I, 356-362.

defa daha tekrarladıktan sonra: “Bana yığınla altın verilse bile sizden birine eziyet etmem. O ikisine hediyelerini iade edin! Benim onlara ihtiyacım yok. Allah’a yemin olsun ki Allah saltanatımı bana geri verdiğiğinde benden rüşvet almadı ki ben alayım”. İki elçi rezil ve kovulmuş bir halde Necâşî’nin huzurundan ayrıldılar. Müslümanlar ise iyi bir muamele gördükleri Habeşistan’da ikametlerini sürdürdüler¹⁰⁷.

Habeşistan’da bir süre kaldıktan sonra “Velîd b. Mugîre ve Ebû Uhayhâ’ya varıncaya kadar Mekke ahalisinin secde edip Müslüman oldukları” yolunda haberler alan Müslümanlar “Eğer onlar da Müslüman olduysa Mekke’de (bize sorun çıkartacak) kim kaldı ki? Bizim için en doğru olanı kabilelerimize (dönmektir)” diyerek Habeşistan’dan ayrılma kararı aldılar. Hicretin V. senesinin Şaban ve Ramazan aylarını Habeşistan’da geçiren muhacirler aynı senenin Şevvâl ayında Mekke’ye yöneldiler. Mekke’ye vardıklarında bu haberin doğru olmadığını öğrendiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s) ikinci defa Habeşistan topraklarını işaret etti. Bu defa göç edenler seksen üç erkek, on sekiz kadından meydana gelmekteydi. Rasûlullah (s.a.s) Medine’ye çağırılıncaya kadar muhacirler, Necâşî’nin yanında son derece memnun bir şekilde ikamet ettiler. Muhacirler Medine’ye döndüklerinde tarihler Hicretin VII. senesinin Rebû’l-Evvel ayını göstermekteydi¹⁰⁸.

Rasûlullah (s.a.s) Hicretin VI. senesinin Zilhicce ayında Amr b. Ümeyye ed-Damrî vasıtasıyla Necâşî’ye yukarıdaki mektubu yolladı¹⁰⁹. Mektup kendisine okunduğunda Necâşî Müslüman oldu ve cevaben aşağıdaki mektubu gönderdi¹¹⁰.

Necâşî’nin Cevabi Mektubu¹¹¹

”بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

¹⁰⁷ İbn Hişam, a.g.e., I, 356-362; el-Halebî, a.g.e., II, 28-29.

¹⁰⁸ İbn Sa’d, a.g.e., I, 206-207.

¹⁰⁹ et-Taberî, a.g.e., II, 644.

¹¹⁰ İbn Sa’d, a.g.e., I, 206-208.

¹¹¹ el-Buharî, 1989, XV, 7124-7125; et-Taberî, a.g.e., II, 653; el-Kalkaşandî, a.g.e., VI, 466; el-Halebî, a.g.e., III, 293-294; Hamîdullah, 1987, s. 104; Safvet, a.g.e., I, 41-42.

إلى محمد رسول الله، من النجاشي الأصحم¹¹² بن أبحر،¹¹³
سلام¹¹⁴ عليك يا نبي¹¹⁵ الله¹¹⁶ ورحمة الله وبركاته¹¹⁷ من الله الذي لا إله
إلا هو، الذي هدانا لهذا إلا سلام،¹¹⁸ أما بعد: فقد بلغني كتابك يا
رسول الله¹²⁰ فما ذكرت من أمر عيسى عليه الصلاة والسلام، فزوب
السماء والأرض إن¹²¹ عيسى ما¹²² يزيد¹²³ على ما ذكرتُ تفروقا،¹²⁴
إنه لكما قلت،¹²⁵ وقد عرفنا ما بعثت به إلينا، وقد قرئنا¹²⁷ ابن عمك
وأصحابه،¹²⁸ فآتته هداؤك رسول الله صادقا مُصدقا، وقد بايعتُك و
بايعت ابن عمك، وأسلمتُ على يديه¹²⁹ الله رب العالمين،¹³⁰ وقد بعثت
إليك بابني أرها بن الأصحم بن أبحر، فإني لآلمك إلا نفسي، وإن شئت

¹¹² el-Halebî ve Buhârî'de أصحمة olarak gelmiştir, a.g.e., III, 293; a.g.e., s. 7124.

¹¹³ el-Buhârî'de بن أبحر zikredilmez, a.g.e., XV, 7124.

¹¹⁴ el-Halebî 'de harf-i tarifli yani السلام عليك şeklinde zikredilmiştir, a.g.e., III,293.

¹¹⁵ el-Kalkaşandî'de نبي الله tamlaması رسول الله olarak gelir, a.g.e., VI, 466.

¹¹⁶ el-Buhârî'de من الله يا نبي الله şeklinde zikredilir, a.g.e., XV, 7124.

¹¹⁷ el-Buhârî'de بركات الله şeklinde zikredilir, a.g.e., XV, 7124.

¹¹⁸ el-Buhârî'de الذي هدانا إلى الإسلام kısmını zikretmez, a.g.e., XV, 7125.

¹¹⁹ el-Buhârî'de للاسلام olarak gelmiştir, a.g.e., XV, 7125.

¹²⁰ et-Taberî, el-Halebî , ve el-Buhârî'de فيما olarak zikredilmiştir, a.g.e., II, 653; a.g.e., III, 294; a.g.e., XV, 7125.

¹²¹ Hamîdullah'ta أن ile gelmiştir, a.g.e., s. 104.

¹²² el-Buhârî'de لا olarak zikredilir, a.g.e., XV, 7125.

¹²³ el-Halebî'de لا يزيد şeklinde, a.g.e., III,294.

¹²⁴ el-Buhârî'de تفروقا şeklinde zikredilir, a.g.e., XV, 7125.

¹²⁵ ...انه لكما قلت kısmı el-Halebî'de yer almazken; et-Taberî'de sadece ل harf-i ceri kullanılmamıştır, el-Buhârî'de ise كما ذكرت şeklinde yer alır, a.g.e., III, 294; a.g.e., II, 653; a.g.e., XV, 7125.

¹²⁶ el-Buhârî'de فقد olarak yer alır, a.g.e., XV, 7125.

¹²⁷ el-Buhârî'de عرفنا olarak yer alır, a.g.e., XV, 7125.

¹²⁸ el-Buhârî'de اصحابك şeklinde zikredilir, a.g.e., XV, 7125.

¹²⁹ el-Halebî'de يده şeklinde gelmiştir, a.g.e., III, 294.

¹³⁰ el-Halebî ve el-Buhârî'de وسلمت علي يديه الله إلى العالمين cümlesinden sonrası yer almaz, a.g.e., III,294; a.g.e., XV, 7125.

أَنْ آتَيْكَ فَطَمْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنِّي أَشْهَدُ أَنَّ مَا تَقُولُ حَقٌّ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ
يَا رَسُولَ اللَّهِ".

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ın Rasûlü Muhammed'e, Necâşî el-Esham b. Ebcere'den. Ey Allah'ın Peygamberi; beni İslam'a erdiren ve kendinden başka ilah olmayan Allah'ın rahmet ve bereketi üzerine olsun. Şöyle ki; Ey Allah'ın Rasûlü! İsa (as)'ın durumunu anlattığın mektubunu bana ulaştı. Göğün ve yerin Rabbi olan Allah'a ant içerim ki İsa, senin anlattığından hurma çöpü kadar fazla değildir. O, senin dediğin gibidir. Bize gönderilen (daveti) tanıdık. Amcanın oğlu ve arkadaşlarını ağırladık. Tam bir tasdikle ve samimiyetle senin Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ediyorum. Sana ve amcanın oğluna biat ettim. Onların huzurunda alemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum (Müslüman oldum). Oğlum Erhâ b. el-Esham b. Ebcer'i sana gönderdim. Ben kendimden başka (bir şeye) mâlik değilim. Dilersen ben (de) sana gelirim. Bunu yaparım ya Rasûlüllah! Şehadet ederim ki söylediklerin haktır (gerçektir). Selam üzerine olsun Ey Allah'ın Rasûlü".

Necâşî mektubunun yanı sıra Rasûlüllah (s.a.s)'e pek çok hediyeler gönderdi. Bunlar arasında, kıyafetler, güzel kokular ve bir adet at zikredilmektedir. Ayrıca Necâşî, otuz kişiden oluşan bir grup rahibi Peygamber (s.a.s)'in risâleti ve sözleri hakkında malumat almaları maksadıyla vazifelendirdi¹³¹. İbn Sa'd, Rasûlüllah (s.a.s)'in Necâşî'ye bir mektup daha gönderdiğini ifade eder¹³². Fakat bu mektubun metni mevcut değildir¹³³. Mezkur mektubunda Rasûlüllah (s.a.s) Necâşî'den, Ebû Süfyan b. Harb'ın kızı Ümm Habîbe'yi kendisine nikahlamasını emretmiştir. Necâşî 400 dinar (mihir) ödeyerek bu emri yerine getirmiştir¹³⁴.

4- Mukavkıs'a Gönderdiği Mektup¹³⁵

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

¹³¹ el-Ahmedî, a.g.e., s. 130.

¹³² İbn Sa'd, a.g.e., I, 207-208.

¹³³ Hamîdullah, a.g.e., s. 106.

¹³⁴ İbn Sa'd, a.g.e., I, 208.

¹³⁵ el-Buhârî, 1989, XV, 7126; el-Kalkaşandî, a.g.e., VI, 378; el-Halebî, a.g.e., III, 295-296; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 397-398; Hamîdullah, 1987, s. 135-136; Safvet, a.g.e., I, 42.

من محمد رسول الله¹³⁶ إِلَى الْقَوْسِ عَظِيمِ قَلْبِطٍ، سَلَامٌ عَلَيَّ مِنْ أَتْبَعِ
الْهُدَى. أَمَا بَعْدُ: فَإِنِّي أَهْوَى كَيْدَ عَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَلِمْ¹³⁷ تَسْلَمَ،¹³⁸ يُؤْتِكَ اللَّهُ
أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِن تَوَلَّيْتَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ إِثْمُ الْقَبْطِ.¹³⁹ و¹⁴⁰ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا
إِلَى كَلِمَةٍ سَوِيًّا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا، وَ لَا يَجْعَلِ
بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ، فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ".

:Tercümesi

“Bismillahirrahmanirrahim. Allah’ın Rasûlü Muhammed (s.a.s)’den Kıptî büyüğü Mukavkıs’a: Selam hakikat yoluna tâbi olanın üzerine olsun. Şöyle ki; seni İslam’ın davetine çağırıyorum. Müslüman ol ki kurtuluşa eresin ve Allah ecrini sana iki kat versin. Eğer yüz çevirirsen (bütün) Kıptîlerin günahı senin üzerine olacaktır. Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda bir olan bir söze doğru geliniz. Zira biz sadece Allah’a taparız. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayız, Allah’ın dışında kimseyi sahip (rab) edinmeyiz. Eğer onlar yüz çevirirlerse şöyle deyiniz: Şahit olun ki biz Müslümanız (Allah’a teslim olanlarız)”.

Mektubun tarihi arka planı:

Kıptîler, Mısır ve İskenderiyye ahalisinden olup Yahûdî değillerdi. Rasûlüllah (s.a.s) Hicretin VI. senesinin Zilhicce ayında Hâtib b. Ebî Balta’a vasıtasıyla bu mektubu Mukavkıs’a göndermiştir¹⁴¹. Hz. Muhammed (s.a.s) Hudeybiye dönüşünde “Ey insanlar! Hanginiz mektubumu Mısır valisine götürüp Allah’tan ecrini almak ister” deyince Hâtib b. Ebî Balta’a atıldı ve “Ben (götüreyim) Ey Allah’ın Rasûlü”

¹³⁶ el-Halebî’de من محمد بن عبد الله و رسوله şeklinde a.g.e., III, 295, el-Buhârî’de ise من محمد عبد الله و رسوله a.g.e., s. 7126; Hamîdullah’ta من محمد عبد الله olarak zikredilir a.g.e., s. 135,

¹³⁷ el-Kalkaşandî’de فاسلم تسلم şeklinde zikredilir, a.g.e., VI, 378.

¹³⁸ el-Buhârî’de فاسلم تسلم و اسلم يؤتك a.g.e., XV, 7126.

¹³⁹ el-Halebî’de فاعليكم اثم القبط gelirken Hamidullah ve el-Kalkaşandî’de فاعليكم اثم القبط şeklinde el-Buhârî’de ise فان عليك اثم اهل القبط olarak yer alır, a.g.e., III, 296; a.g.e., s. 136; a.g.e., VI, 378, XV, 7126.

¹⁴⁰ el-Kalkaşandî, el-Buhârî ve Hamîdullah’ta yer almaz, a.g.e., VI, 378; a.g.e., XV, 7126; a.g.e., s. 136.

¹⁴¹ et-Taberî, a.g.e., II, 644.

dedi. Peygamber (s.a.s) de ona: “Allah sana bu işi mübarek etsin Ey Hâtib” diyerek mektubu teslim etti. Hâtib b. Ebî Balta’a önce Rasûlullah (s.a.s)’le, daha sonra evine giderek ailesiyle vedalaştı. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra yola koyuldu.

Hâtib b. Ebî Balta’a, asıl adı Ceric b. Mîna olan Mukavkıs’a mektubu iletmek için İskenderiyye’ye gitti fakat onu orada bulamadı. Mukavkıs’ın denize nazır bir toplantı düzenlediği haberini aldı. Bir gemiye atlayarak Mukavkıs’ın meclisine vardı. Mukavkıs, Hâtib b. Ebî Balta’a’yı huzuruna kabul etti. Mektubu aldı ve okudu. Hadisenin kalan kısmını Siret-i Halebî’de şu şekilde anlatılmaktadır: “(Hâtib ona) Eğer ülkesinden başka bir yere cezalandırılması için sürülen bir nebi seni kavmine davet ediyorsa (bu davete icabet etmekten) seni alıkoyan nedir?” diye sordu. Mukavkıs, ondan sözünü tekrar etmesini istedi ve sustu. Sonra Hâtib şöyle devam etti: “Meryem oğlu İsa (a.s)’ın Allah’ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmez misin? Kavminin O’nu alarak Allah u Teâlâ’nın onların (kavminin) helak etmesini istememesi için İsa (a.s)’ı öldürdüklerini... Ki Allah O’nu kendine yükseltti. Mukavkıs: “Aferin, sen feraset sahibi birinin yanından gelen bir alimsin” dedi. Sonra Hâtib ona şöyle söyledi: “Senden önce (de) kendisini Yüce Rab olarak ilan eden bir adam -yani Firavun’u kastediyor- vardı. Nebî (s.a.s) insanları İslam’a çağırıyor. O’na en şiddetli davranan Kureyşliler; en düşmanca davranan ise Yahûdilerdir. Onların arasında Rasûlullah (s.a.s)’e en yakın olanlar ise Nasrânîlerdir. Hayatım üzerine yemin ederim ki Musa (a.s)’ın müjdesi İsa (a.s) olduğu gibi; İsa (a.s)’ın müjdesi de Muhammed (s.a.s)’den başkası değildir. Bizim çağrımız İncil ve Tevrat Ehlinin çağrısından başka bir şey değildir. Her nebî ümmetinin fark edeceği bir kavme gelir ve gerçekten onların kendisine itaat etmeleri hususunda vazifelidir. Ve sen, bu Peygamberi idrak edebileceklerdensin. Biz Mesih (a.s)’ın dinini yasaklayacak değiliz. Aksine onu emrediyoruz”. Bunun üzerine Mukavkıs: “Bu peygamberin buyruğuna baktım, zühdü emretmiyor, arzulanan (şeyleri) yasaklamıyor. O’nu ne sapıtmış bir büyücü ne de yalancı bir kahin olarak görmüyorum. Durumunun açığa çıkarılmasıyla O’nda peygamberlik işaretinin olduğunu anladım. (Bu konuya) bakacağım” dedi. Mektubu aldı ve fildişi bir kutunun içine yerleştirdi. Üzerini kapattı ve (kutuyu) bir cariyesine verdi. Sonra

Arapça yazan katiplerinden birini çağırarak Peygamber (s.a.s)'e aşağıdaki mektubu yazdı¹⁴²”.

Mukavkıs'ın Rasûlüllah (s.a.s)'e Cevabi Mektubu¹⁴³

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ¹⁴⁴

لحمد بن عبد الله من لائق وقس عظيم القبط. سلام¹⁴⁵ عليك، أما بعد:

فقد قرأتُ كتابك، و فهمتُ ما ذكرتَ فيه¹⁴⁶ و ما تدعو إليه، وقد علمت

أن نبيًا قد¹⁴⁷ تقَيَّي، وقد¹⁴⁸ كنتُ أظنُّ أنه¹⁴⁹ يخرج بالشام،¹⁵⁰ وقد أكرمت

ر سوكَ،¹⁵¹ وبعثتُ¹⁵² إليك¹⁵³ بجماعة بين له ما مكان في الله بط عظيم،

و بنياب،¹⁵⁴ و أهديتُ إليك بغلةً لتركبها، والسلام عليك¹⁵⁵."

Tercümesi:

¹⁴² el-Halebî, a.g.e., III, 296-297; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 397-400.

¹⁴³ el-Buhârî, 1989, XV, 7128; el-Kalkaşandî, a.g.e., VI, 467; el-Halebî, a.g.e., III, 296-297; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 400-401; Hamîdullah, 1987, s. 136; Safvet, a.g.e., I, 43.

¹⁴⁴ el-Halebî'de mektuba besmele ile başlarken a.g.e., III, 296; el-Kalkaşandî ve Hamîdullah'ta besmele yer almaz, a.g.e., VI, 467; a.g.e., s. 136.

¹⁴⁵ Hamîdullah'ta سلام kısmı سلام şeklinde gelmiştir, a.g.e., s. 136.

¹⁴⁶ Hamîdullah'ta zikredilmez, a.g.e., s. 136.

¹⁴⁷ el-Buhârî'de قد zikredilmez, a.g.e., XV, 7128.

¹⁴⁸ el-Kalkaşandî, ez-Zürkânî ve el-Buhârî'de قد yer almaz, a.g.e., VI, 467; a.g.e., III, 400; a.g.e., XV, 7128.

¹⁴⁹ ez-Zürkânî ve el-Buhârî'de ان olarak zikredilir, a.g.e., III, 400; a.g.e., s. 7128.

¹⁵⁰ ez-Zürkânî'de من الشام şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 400

¹⁵¹ Hamîdullah'ta cemi kalıbında (رسلك) zikredilir, a.g.e., s. 136.

¹⁵² Metinlerde geçen mazi kalıbındaki bazı fiilleri Türkçedeki kullanımına daha uygun olduğunu düşünerek müzari manada tercüme ettik, bkz. M. Reşit Özbalkıç, **Arap Dilinde Zaman Açısından Fiiller**, İzmir, 1996, s. 64-65.

¹⁵³ ez-Zürkânî'de وبعثته olarak yer alır, a.g.e., III, 401.

¹⁵⁴ el-Kalkaşandî ve Hamîdullah'ta yerine بكسوة ez-Zürkânî ve el-Buhârî'de ise كسوة şeklinde yer alır.

¹⁵⁵ ez-Zürkânî ve Hamîdullah'ta والسلام و şeklinde yazılmıştır, a.g.e., III, 401; a.g.e., s. 136.

“Bismillahirrahmanirrahim. Muhammed b. Abdullah’a Kıptî büyüğü Mukavkıs’dan. Selam üzerine olsun. Şöyle ki: Mektubunu okudum. (Mektupta) bahsettiğini ve kendisine davet ettiğin (konuyu) anladım. Ben bir peygamberin kaldığını bili(yor)dum fakat onun Suriye’den çıkacağını zannediyordum. Elçine ikramda bulundum. Kıptîlerin katında büyük bir yeri olan iki cariyeyi bazı kıyafetlerle birlikte sana gönderiyorum. Binmen için sana bir (dişi) katır hediye ediyorum. Selam üzerine olsun”.

Kaynaklar, Mukavkıs’ın mektubunda bahsettiği, adları Mâriye ve Sırrîn olan bu iki cariyeye ve bir dişi katırdan başka Rasûlullah (s.a.s)’e yüz dinar (para), beş adet elbise ve yirmi takım Mısır Kıptî kıyafeti gönderdiğini ve Peygamber (s.a.s)’in bu kıyafetleri ölünceye kadar kullandığını zikreder. Yine rivayetlere göre Mukavkıs, çok sayıda sarık ile güzel koku, asa, tütsü, testiler içinde bin miskal altınla misk göndermiştir. Fakat tüm bu iyi muamelelerine rağmen Mukavkıs Müslüman olmayıp Hristiyanlığını sürdürmüştür¹⁵⁶.

5- Ebî Şemir Gassânî’ye Gönderdiği Mektup¹⁵⁷

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

من محمد رسول الله إلى الحارث بن أبي شَمِرٍ. ¹⁵⁸ سلامٌ على من أتبع

الهدى و آ من بالله ¹⁵⁹ و صدَّق، و إني ¹⁶⁰ أدعوك ¹⁶¹ أن تُؤ من بالله و حُدّه لا

شريك له يبقى لك مُلْكُك."

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Allah’ın Rasûlü Muhammed (s.a.s)’den el-Hâris b. Ebî Şemir’e: Selam hidayet yoluna tâbi olup, Allah’a inanan ve (O’nu) tasdik

¹⁵⁶ el-Halebî, a.g.e., III, 297; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 408-409.

¹⁵⁷ el-Buhârî, 1989, XV, 7131; el-Halebî, a.g.e., III, 297; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 408-409; Safvet, a.g.e., I, 37-38.

¹⁵⁸ el-Halebî’de شمر أبي den sonra غسان kelimesi zikredilir, a.g.e., III, 297.

¹⁵⁹ el-Halebî ve Buhârî’de به آمن şeklinde yer alır, a.g.e., III, 297; a.g.e., XV, 7131.

¹⁶⁰ ez-Zürkânî’de فإني olarak zikredilir, a.g.e., III, 408.

¹⁶¹ ez-Zürkânî ve Buhârî’de إلى أن تؤمن şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 408; a.g.e., s. 7131.

edenin üzerine olsun. Ben, seni ortağı olmayan bir Allah'a inanmaya davet ediyorum. Böylece hükümdarlığın devam etsin”.

Tarihi arka planı:

Gassan, Dimeşk'in Bizans yönüne bakan, bol suları ve ağaçlarıyla meşhur bir yerdi. Ebu Şemir buranın Kayser'e bağlı emiriydi¹⁶². Rasûlüllah (s.a.s) el-Hâris b. Ebî Şemir'e, Şucâa b. Veheb¹⁶³ vasıtasıyla Hicretin VI. senesinin Zilhicce ayında yukarıdaki mektubu gönderdi¹⁶⁴. Şucâa b. Veheb onun şehrine vardığında el-Hâris b. Ebî Şemir, Fars ordusunu yenilgiye uğratan Kayser'e misafir olmuştu. Şucâa b. Veheb birkaç gün el-Haris b. Ebî Şemir'le görüşebilmeyi bekledi fakat ona ulaşamayınca çareyi Ebî Şemir'in yaveriyle görüşmekte buldu. Yavere Rasûlüllah (s.a.s)'in elçisi olduğunu söyledi¹⁶⁵. Yaver, Şucâa b. Veheb'e Peygamber (s.a.s) ve daveti hakkında sorular yöneltti. Şucâa b. Veheb'in verdiği bilgilerden sonra adam yumuşadı ve kendini tutamayıp *“İncil'de okumuştum. Tam manasıyla bu Nebî'nin sıfatlarını taşıyan birine orada rastlıyorduk ve ben O'nun Şam'dan çıkacağını zannediyordum, görüyorum ki O Garaz topraklarından çıktı. Ben O'na inanıyor ve O'nu tasdik ediyorum. Fakat el-Hâris b. Ebî Şemir'in beni öldürmesinden korkuyorum”* diyerek ağlamaya başladı.

Bu Bizanslı yaverin ismi Mira idi. Mira, Şucâa b. Veheb'i iyi bir şekilde ağırladı hatta ona bir ziyafet çekti. Şucâa b. Veheb'e, el-Hâris b. Ebî Şemir'in Kayser'den korktuğu için bu daveti menfi karşılayacağını ifade etti. Elçiye, el-Hâris b. Ebî Şemir hakkında bilgiler verdi. Birkaç gün sonra el-Hâris b. Ebî Şemir başında tacıyla otururken Şucâa b. Veheb'i huzuruna kabul etti. Elçinin verdiği mektubu okudu ve yere fırlatıp atarak: *“Beni hükümdarlığımdan azledecek kimdir? Ben ondan üstünüm. O, Yemen'de olsaydı gider onu (bulurdum). Ben insanların yücesiyim. Gördüğün (muameleyi) git sahibine anlat!”* dedi. el-Hâris b. Ebî Şemir bu durumu Kayser'le görüşmek için geceyi geçirmeyi bile beklemeden atının

¹⁶² ez-Zürkânî, a.g.e., III, 408.

¹⁶³ Şucâa b. Veheb ilk sahabelerdendir. İkinci Habeş hicretinde Habeşistan'a göç etti. Bedir savaşında bulundu. Rasûlüllah (s.a.s) ile birlikte tüm seferlere katıldı. Yemâme'de şehit oldu, ez-Zürkânî, a.g.e., III, 409.

¹⁶⁴ et-Taberî, a.g.e., II, 644.

¹⁶⁵ ez-Zürkânî, a.g.e., III, 409.

hazırlanmasını emretti. Kayser'e olup biteni anlatan bir mektup gönderdi. Tam bu sırada Dihye b. Kelbî, Kayser'in yanındaydı. Zira Rasûlullah (s.a.s) Kayser'e de bir mektup göndermişti. Kayser, el-Hâris b. Ebî Şemir'in mektubunu okudu ve ona elçiyle alakadar olmamasını içeren bir mektup yazdı.

Şucâa b. Veheb olayın devamını şöyle anlatıyor: “*Ben oradayken (el-Hâris b. Ebî Şemir) benim Rasûlullah'a ne zaman döneceğimi sordu. Ben de yarın dedim. Bana yüz miskal altın (verilmesini) emretti. Yaver bana giyecek ve yiyecek getirmişti. (Yaver), Rasûlullah'a selam götürmemi ve dinine tâbi olduğunu haber vermem söyledi*”.

Şucâ b. Veheb, Rasûlullah (s.a.s)'e el-Hâris b. Ebî Şemir'le arasında geçen olayı anlattığında Rasûlullah (s.a.s): “*Allah onun hükümdarlığını helak etsin*” dedi ve yaverin selamını kabul etti¹⁶⁶. Halebî'de geçen başka bir rivayette el-Hâris b. Ebî Şemir'in Müslüman olduğu fakat Kayser'den korktuğu için bu durumu gizlediği zikredilmektedir¹⁶⁷.

6- Hevze b. Ali'ye Gönderdiği Mektup¹⁶⁸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ¹⁶⁹

من محمد رسول الله إلى هُوَذَةَ بن علي، سلام على من اتبع الهدى، واعلم أن

ديني سيظهر إلى منتهى الحُفِّ و الخافِر¹⁷⁰، فَلَسِمَ بَدَلًا مَّ وَأَجْعَلْ لَكَ مَا تَحْتَ يَدَيْكَ.”

Tercümesi:

“*Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ın Rasûlü Muhammed (s.a.s)'den Hevze b. Ali'ye. Selam hak yoluna tâbi olanın üzerine olsun. Bil ki dinim, devenin ve atın adım attığı (son) sınıra kadar yayılacaktır. Müslüman ol ki kurtuluşa eresin. Elinin altındakileri de (Müslüman) kıl*”.

¹⁶⁶ el-Halebî, a.g.e., III, 305; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 409.

¹⁶⁷ el-Halebî, a.g.e., III, 305.

¹⁶⁸ el-Buhârî, 1989, XV, 7129; el-Kalkaşandî, a.g.e., VI, 379; el-Halebî, a.g.e., III, 303; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 407; Safvet, a.g.e., I, 48.

¹⁶⁹ el-Kalkaşandî'de besmele yer almaz, a.g.e., I, 379.

¹⁷⁰ el-Kalkaşandî'de besmele yer almaz, a.g.e., I, 379. ¹⁷⁰ الخافِر و الخافِر kelimeleri تقع الإبل و الخيل (Devenin ve atın katettiği...) manasına gelmektedir, Safvet, a.g.e., I, 48.

Mektubun tarihi arka planı:

Rasûlullah (s.a.s) Hicretin VI. senesinin Zilhicce ayında Yemâme valisi Hevze b. Ali'ye, Selî b. Amr el-Âmirî¹⁷¹ aracılığıyla yukarıdaki mektubu gönderdi. Selî b. Amr el-Âmirî mektubu ona takdim etti. Mektubu okuyan Hevze b. Ali vakit kaybetmeksizin Rasûlullah (s.a.s)'e cevaben aşağıdaki mektubu yazmıştır:

" ما أَحْسَنَ ما تَدْعُو إِلَيْهِ و أَجْمَلَهُ، و أنا شاعرٌ قومي و خطيبهم، و العرب

تُهاب مكاني فاجعل إلى بعض الأمر ذبيعتك."

Tercümesi:

“Bana yapmış olduğun davet ne güzel ve ne hoş. Ben kavmimin şair ve hatibiyim. Araplara benim yerimden çağrı yapılır. Bana emirlerini bildir ki sana tâbi olayım”.

Hevze b. Ali, elçi Selî b. Amr el-Âmirî'ye câize ihsan etti. Hecer kumaşından elbiselerle onu giyindirdi. Selî b. Amr el-Âmirî, Rasûlullah (s.a.s)'in yanına vardı ve durumu anlattı. Rasûlullah (s.a.s) mektubu okuduktan sonra şunları söyledi: *“Keşke benden toprak isteseydi ona toprak verirdim. Yazık oldu”.* Rasûlullah (s.a.s)'e fetihten sonra Cibril gelerek Hevze b. Ali'nin öldüğünü haber verdi. Yüz elli yaşında ölen Hevze b. Ali Nasrânîlerin ileri gelenleri arasında idi. Selî b. Amr el-Âmirî, görüşmeleri esnasında Hevze b. Ali'ye: *“Niçin (O'nun davetine) icabet etmiyorsun?”* diye sorduğunda Hevze b. Ali: *“Ben kavmimin hükümdarıyım. Keşke hükümdar olmasaydım da sana tâbi olsaydım”* cevabını verdi. Bunun üzerine Selî b. Amr el-Âmirî ona: *“Allah'a ant olsun ki (Rasûlullah'a) tâbi olsan O, senin hükümdarlığına dokunmaz. Senin için en hayırlı şey O'na tâbi olmandır. Zira O, Meryem oğlu İsa (a.s)'ın müjdelediği Arap peygamberdir. O, İncil'de yazılı olan Allah'ın son elçisi Muhammed (s.a.s)'dir”* diyerek Hevze'yi ikna etmeye çalışmıştır¹⁷².

Selî b. Amr el-Âmirî ziyareti esnasında Hevze b. Ali'ye: *“Büyük kederler musibetler senin kalbini karartmış. (Kötü) ruhlar –Kisrâ'yı kastediyor- ateşte olacaktır. Zira ona yönelmiştir. İmanla techiz olan, takva ile süslenen kişi yücedir.*

¹⁷¹ Selî b. Amr el-Âmirî ilk Müslümanlardandır. Habeşistan'a göç etti. Bedir savaşına katıldı. Yemâme'de şehit düştü. Yemâme'ye sık sık gidip gelen birisi olduğu için Rasûlullah (s.a.s) onu elçi olarak tercih etmiştir, ez-Zürkânî, a.g.e., III, 408.

¹⁷² el-Halebî, a.g.e., 303-304.

Kavmin senin reyinle mutlu olursa birbirlerine düşmezler. Ben sana hayır için vazifelenmeni emrediyorum. Şerden seni nehyediyorum. Allah'a tapmanı şeytana tapmamanı emrediyorum. Allah'a ibadetin (karşılığı) cennettir; şeytana ibadetin (karşılığı) ise ateş (cehennemdir). Eğer (İslâm'ı) kabul edersen umduğum, inandığım ve korktuğumu kazanırsın; yok reddedersen aramızda görünen örtünün kaldırılması ile her şey ortaya çıkacaktır". Hevze b. Ali şöyle dedi: "Beni karartan seni de karartsaydı onunla onur duyardın. Benim bu konularda tecrübelerimle sabit bir görüşüm vardı. Fakat ben fırsatı kaçırdım. Bu kavrayış (özelliğimi) tekrardan kazanmam için bana zaman ver. O zaman senin (davetine) icabet ederim inşallah". Böylece Hevze b. Ali bu daveti nazik bir şekilde geri çevirmiş oldu¹⁷³.

7- Rifâa b. Zeyd el-Cüzâî'ye Gönderdiği Mektup¹⁷⁴

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ¹⁷⁵

هذا كتابٌ من محمد رسول الله لرفاعة بن زيد: إني بعثته إلى قومه

عائته، و من دخل فيهم، يدعوهم إلى الله و إلى رسوله، لله من ألقى منهم¹⁷⁶

فمن¹⁷⁷ حزب الله و حزب رسوله، و من أدبر فله أملٌ شهرين".

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim. Bu, Allah'ın Rasûlü Muhammed (s.a.s)'in Rifâa b. Zeyd'e mektubudur. Onu, kavminin tümüne ve onlara katılanları Allah ve Rasûlü'ne çağırarak üzere gönderdim. Onlardan kim (bu davete) uyarırsa o, Allah ve Rasûlü'nün tarafındadır; kim sırtını dönerse ona (sadece) iki ay eman vardır".

¹⁷³ el-Halebî, a.g.e., III, 304; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 412.

¹⁷⁴ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 243; et-Taberî, a.g.e., III, 140; el-Kalkaşandî, a.g.e., VI, 382; Safvet, a.g.e., I, 49.

¹⁷⁵ el-Kalkaşandî besmeleyi zikretmez, a.g.e., VI, 382.

¹⁷⁶ et-Taberî'de منهم yer almaz, a.g.e., II, 140.

¹⁷⁷ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 243 ve el-Kalkaşandî'de, a.g.e., VI, 389; ففي حزب الله şeklinde fi harf-i ceriyle zikredilir.

Mektubun tarihi arka planı:

Hicretin VI. senesinde¹⁷⁸ Hudeybiye ateşkesi sırasında Hayber fethinden önce¹⁷⁹ Rasûlüllah (s.a.s) Rifâa b. Zeyd el-Cüzâî'nin yanına vardı. O, Rasûlüllah (s.a.s)'e bir köle hediye etti. Bu köle iyi bir Müslüman oldu. Rasûlüllah (s.a.s) Rifâa b. Zeyd'in aracılığıyla kavmine yukarıdaki mektubu gönderdi. Rifâa b. Zeyd bu mektupla kavminin yanına dönerek onları İslâm'a çağırdı. Onlar da bu davete icabet edip Müslüman oldular¹⁸⁰.

8-Hayber Yahudilerine Gönderdiği Mektup¹⁸¹

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

من محمد رسول الله صلى الله عليه و سلم، صاحب موسى و أخيه، و
أُصِدِّقَ لما جاء به موسى: ألا إن الله قد قال لكم يا معشر أهل التوراة، و
إنكم لتجدون ذلك في كتابكم: "مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى
الْكُفْرِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا
سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ. ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي
الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطَأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلِظَ فَاسْتَوَى عَلَى سَوْفِهِ يُحْجِبُ
الزَّرْعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفْرَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ
مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا"¹⁸².

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim. Musa ve kardeşinin dostu, Musa'ya gelen (kitabı) tasdik eden, Allah'ın elçisi Muhammed (s.a.s)'den: Dikkat edin! Ey Tevrat Ehli!

¹⁷⁸ et-Taberî diğer kaynakların aksine bu olayın Hicretin X. senesinde gerçekleştiğini ifade eder, a.g.e., III, 126, 140 oysaki Hudeybiye anlaşması Hicretin VI. senesinin sonlarına doğru (İbn Hişâm, a.g.e., III, 321), Hayber'in fethi ise Hicretin VII. senesinde gerçekleşmiştir, el-Belâzurî Ebu'l-Hasan b. Yahya b. Cabir b. Davud (ö. 279/892), **Futûhu'l-Buldân**, Mısır, 1932, s. 36.

¹⁷⁹ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 243; et-Taberî, a.g.e., III, 140.

¹⁸⁰ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 243; et-Taberî, a.g.e., III, 140; el-Halebî, a.g.e., III, 264.

¹⁸¹ İbn Hişâm, a.g.e., II, 193.

¹⁸² Feth, 48/29.

Allah size şöyle dedi, ki siz onu kitabınız (Tevrat'ta) bulacaksınız: "Muhammed Allah'ın elçisidir ki onunla birlikte olanlar kafirlere karşı şiddetli; birbirlerine karşı merhamet sahibidirler. Onları rükû ve secde ederken görürsün. Allah'tan fazilet ve (O'nu) hoşnut etmeyi isterler. Yüzlerinde secdeye (vardıklarının) alametini görürsün. Onların Tevrat'taki vasıfları budur ve İncil'deki vasıfları da bunun gibidir. Onlar filizi yarıp çıkmış, gitgide kuvvetlenmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine doğrulup kalkmış bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah, onlardan inanan ve salih amel işleyenlere katından bağışlama ve büyük bir mükafat vaat etmiştir".

Mektubun tarihi arka planı:

Rasûlüllah (s.a.s) Hicretin VII. yılında Hayber üzerine bir sefer düzenledi. Yaklaşık bir ay süren kuşatmanın ardından Hayber ahalisi barış yapmaya razı oldu. Anlaşmaya göre "kanları akıtılmayacak, çoluk-çocuğuna dokunulmayacak, Hayber'i Müslümanlara bırakacaklar, -üzerlerindeki giyimleri hariç- altın, gümüş ve bütün mallarını Müslümanlardan saklamayacaklardı". Daha sonra Yahudiler Rasûlüllah (s.a.s)'e: "Biz imar işlerini ve hurmalara bakmayı biliyoruz, bizi yerimizde bırak" teklifinde bulundular. Rasûlüllah (s.a.s) meyve ve hububatın yarısını Müslümanlara vermeleri şartıyla onların bu teklifini kabul etti¹⁸³. Rasûlüllah (s.a.s) bu sefer sonucunda elde ettiği ganimeti şu şekilde paylaştırdı. Taksim, Şakk, Natât ve Ketibe kaleleri üzerinde gerçekleşti. Şakk ve Natât Müslümanların paylarına düştü. Ketibe kalesi ise Allah'ın humusu (beşte biri), Peygamber (s.a.s)'in payı, peygamber (s.a.s)'in yakınlarının, yetimlerin ve miskinlerin payı ile Rasûlüllah (s.a.s)'le Ehl-i Fedek arasında sulh sebebiyle gidip gelen şahıslara bırakıldı¹⁸⁴. Ayrıca Rasûlüllah (s.a.s) eşleri için Hayber buğdayından pay vererek bir vesika¹⁸⁵ yazdırdı¹⁸⁶.

9- Bahreyn Meliki el-Münzir b. Sâvâ'ya Gönderdiği Mektup¹⁸⁷

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"¹⁸⁸

¹⁸³ el-Belâzurî, a.g.e., s. 36.

¹⁸⁴ İbn Hişâm, a.g.e., III, 363-364.

¹⁸⁵ Bkz. Hz. Peygamber (s.a.s)'in eşleri (ve kızları) için Hayber buğdayından ayırdığı payı yazdığı mektup, s. 74.

¹⁸⁶ İbn Hişâm, a.g.e., III, 367.

¹⁸⁷ el-Belâzurî, a.g.e., s.91; el-Kalkaşandî, a.g.e., VI, 376; Safvet, a.g.e., I, 45.

¹⁸⁸ el-Kalkaşandî ve el-Belâzurî 'de besmele yer almaz, a.g.e., VI, 376; a.g.e., s.91.

من محمد رسول¹⁸⁹ الله الى المنذر بن ساوى

سَلِّمْ أَنْتَ، فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْكَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، أَمَا بَعْدُ: ¹⁹⁰فَإِنَّ مَن

صَلَّى صَلَاتِنَا، وَاسْتَقْبَلَ قِبْلَتِنَا، وَأَكَلَ ذَبِيحَتِنَا، فَذَلِكَ لِاسْتِغْلَامِ، لَهُ هَدْيَةٌ اللَّهُ

وَذَقْتُ رَسُولِهِ، ¹⁹¹فَمَنْ أَحَبَّ ذَلِكَ مِنَ الْجُوسِ، فَإِنَّهُ آمِنٌ، وَ مَن أَبَى ¹⁹²فَإِنَّهُ ¹⁹³

عليه الجزية".

Tercümesi.

“Bismillahirrahmanirrahim. Allah’ın elçisi Muhammed (s.a.s)’den el-Münzir b. Sâvâ’ya. Sen esenlik içindesin. O’ndan başka ilah olmayan Allah’a olan hamdimi sana bildiririm. Şöyle ki: Kim (bizim gibi) namazı kılarsa, kiblemize dönerse, kurbanlığımızdan (kestiğimiz hayvandan) yerse, o Müslümandır. Allah ve Rasûlü’nün himayesi (altında olacaktır). Mecûsilerden¹⁹⁴ kim bunu kabul ederse, o inanandır; kim reddederse cizye ödemek zorunda kalacaktır”.

Mektubun tarihi arka planı:

Hicretin VIII. yılında Bahreyn valisi el-Münzir b. Sâvâ’ya Rasûlüllah (s.a.s)’in bu mektubunu elçi el-Âlâ b. Hadramî ulaştırdı. el-Âlâ b. Hadramî onu ve halkını İslâm’a davet etti. Müslüman olmayanlara ise cizye ödemeleri şartını koştu. O dönem Bahreyn vilayeti Farislerin yönetimi altındaydı. el-Münzir b. Sâvâ ve (orada yaşayan) Arapların tamamı Müslüman oldu. Münzir b. Sâvâ, reşit her kişi başına bir dinar vermeleri şartıyla Yahudi, Hıristiyan ve Mecûsilerle bir anlaşma metni¹⁹⁵ imzalandı. Böylece Bahreyn ahalisinin bir kısmının İslâm’a girmesi; diğer kısmının da cizye

¹⁸⁹ el-Belâzurî’de *من محمد النبي إلى منذر بن ساوي*, a.g.e., s.91.

¹⁹⁰ el-Belâzurî’de *فإن* ifadesinden sonra *ما فيه* سمعت ما فيه و سمعت ما فيه ifadesi yer alır ki bu durum bu mektuptan önce bir mektubun mevcudiyetine işaret eder, a.g.e., s.91.

¹⁹¹ el-Belâzurî’de *فمن أحب ذلك من الجوس، فإنه آمن، له ذمة الله وذمة رسوله،* kısmı yer almaz. a.g.e., s.91.

¹⁹² el-Belâzurî’de *من أبى ذلك* و *من أبى ذلك* şeklinde yer alır. a.g.e., s. 91.

¹⁹³ el-Kalkaşandî’de *فإن عليه الجزية* olarak gelir. a.g.e., VI, 376.

¹⁹⁴ Mecûsilerden cizye alınması karşısında münafık Araplar:“(Hani) Muhammed sadece Ehl-i Kitap’tan cizye alacağını söylüyordu (fakat) Ehl-i Kitap olmadıkları halde Hecer’li Mecûsilerden cizyeyi kabul ediyor” dediler. Bu iddiaya karşılık olarak şu ayet-i kerime indi: “Ey iman edenler! Size lazım olan nefsinizdir, siz hidayete ererseniz, azgınların azgınlıkları size zarar vermez”. Maide, 5/104, el-Belâzurî, a.g.e., s. 90.

¹⁹⁵ Anlaşma metni için bkz. Âlâ b. Hadramî’nin Bahreyn halkıyla yaptığı anlaşma, s. 96.

ödemeyi kabul etmesi neticesinde savaş yapılmaksızın taraflar arasında anlaşma sağlandı¹⁹⁶. Belâzurî, el- Âlâ b. Hadramî'nin 80 bin (dirhem) kadar para gönderdiğini; bu meblağın ne bundan önce ne de bundan sonra gönderilmediğini rivayet eder¹⁹⁷.

Görüşmeler esnasında el-Âlâ b. Hadramî ile Münzir b. Sâvâ arasında şöyle bir diyalog yaşandı: “(el-Âlâ b. Hadramî) Ey Münzir sen dünya (işlerinde) çok akıllı bir adamsın fakat kesinlikle ahireti de hakir görme! Bu Mecûsilik şer bir inançtır. (Bu dinde insanlar) kendisiyle nikahlanmanın utanılacağı (kişiyle) nikahlanır. Yenmesinden iğrenilen şeyleri yerler. Kıyamet günü yiyecekleri ateşe taparlar. Sen akılsız ve fikirsiz bir adam değilsin. Bak! Yalan söylemeyi tasdik etmememiz mi gerekir; ihanet etmeye de destek vermemeli miyiz? Sözünde durana güvenmeyelim mi? Bu iş böyledir. O ümmî bir peygamberdir ki Allah'a yemin olsun ki O'nun emrettiğini nehyetmeyi O'nun nehyettiği de emretmeyi aklından bile geçirmez”. Bunun üzerine Münzir b. Sâvâ şöyle dedi: “Mevcut duruma baktığımda sadece ahiretsiz bir dünyayı karşımda buluyorum. Oysa ki sizin dininize baktığımda hem dünyayı hem de ahireti görüyorum. (Dünya) hayatında huzur ve ölünce rahatlık veren bir dini kabul etmeme ne mani olabilir ki? Dün (bu dini) kabul edenleri garipserken bugün reddedenlere şaşıyorum. O'ndan gelen muhteşem şey O'nun Rasûlünü ta'zim etmektir. Ben O'nu takip edeceğim. Allah en iyi bilendir¹⁹⁸”.

el-Münzir b. Sâvâ'nın Cevabî Mektubu¹⁹⁹

¹⁹⁶ el-Belâzûrî, **a.g.e.**, s. 89; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, II, 215.

¹⁹⁷ el-Belâzûrî, **a.g.e.**, s. 90.

¹⁹⁸ el-Halebî, **a.g.e.**, III, 300-301.

¹⁹⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, I, 263; el-Halebî, **a.g.e.**, III, 301; ez-Zürkânî, **a.g.e.**, III, 402; Safvet, **a.g.e.**, I, 46.

أ ما بعد: ²⁰⁰ يا رسول الله: ²⁰¹ فإني ²⁰² قرأتُ كتابك على أهل
البحرين، ²⁰³ فمنهم من أحبَّ الإسلامَ وأعجبه و دخلَ فيه، ومنهم من
كرهه، و بأرضي مجوسٍ و يهودٍ، ²⁰⁴ فأحدث لي ²⁰⁵ في ذلك أمرٌ.

Tercümesi:

“Şöyle ki: Ey Allah’ın Rasûlü, mektubunu Bahreyn halkına okudum. Onlardan bir kısmı İslamı sevdi ve ona hayran kaldı; bir kısmı da sevmeyi. Toprağımda Yahudi ve Mecûsiler (de) var. Bu konudaki emrini bana bildir”.

Muhammed (s.a.s)’in el-Münzir b. Sâvâ’ya Cevabi Mektubu²⁰⁶

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

من محمد رسول الله إلى المنذر بن ساوى. سلام عليك، فإني أحمد
إليك الله الذي لا إله إلا هو، و أشهد أن لا إله إلا الله، و أن محمداً عبده و
رسوله. ²⁰⁷ أما بعد: فإني أذكرك الله عز و جل، فإنه من ينصح فإنما ينصح
لنفسه، و إنه ²⁰⁸ من يطع رُسلي و يتبع أمرهم فقد أطاعني، و من نصح لهم
فقد نصح لي، و إن رسلي قد أتتوا عليك خيراً، و إني ²⁰⁹ تنفعتك في قومك،
فأثرك للمسلمين ما أسلموا عليه، و عفوت عن أهل الذنوب فقليل منهم، و

²⁰⁰ ez-Zürkânî’de ama بعد ‘dan önce’ ile ifadesi yer alır, a.g.e., III, 402

²⁰¹ İbn Sa’d’da ya رسول الله kısmını zikredilmez, a.g.e., I, 263.

²⁰² İbn Sa’d’da و إن قد şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 263.

²⁰³ İbn Sa’d’da أهل هجر şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 263.

²⁰⁴ ez-Zürkânî’de مجوس و يهود şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 402.

²⁰⁵ İbn Sa’d’da إلى şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 263.

²⁰⁶ el-Kalkaşandi, a.g.e., VI, 368; el-Halebi, a.g.e., III, 300; ez-Zürkani, a.g.e., III, 402-403; Safvet, a.g.e., I, 46.

²⁰⁷ ez-Zürkânî’de وأن محمدا رسول الله şeklinde gelmiştir, a.g.e., III, 402-403.

²⁰⁸ el-Halebi ve ez-Zürkânî’de إنه şeklinde yer alır, a.g.e., III, 300; a.g.e., III, 403.

²⁰⁹ ez-Zürkânî’de إني قد سفعتك şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 46.

إِنكَ مَهْمَا تَصْلِحْ فَلَنْ نَعْرِكَ عَنْ عَمَلِكَ، وَ مِنْ أَقَامَ عَلَى يَهُودِيَّتِهِ، أَوْ
مَجُوسِيَّتِهِ فَعَلَيْهِ الْجَزِيَّةُ".

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ın Rasûlü Muhammed (s.a.s)'den el-Münzir b. Sâvâ'ya. Selam üzerine olsun. Kendinden başka ilah olmayan Allah'a hamdimi sana iletirim. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim. Şöyle ki: Allah (a.c)'yi sana hatırlatıyorum. Samimi olan aynı zamanda kendisi için (de) samimi davranmış olur. Elçilerime itaat eden ve emirlerine riayet eden bana da itâat etmiş olur. Onlara samimi davranan bana karşı (da) samimi davranmış olur. Elçilerim iyilikle seni övdüler. Şüphesiz ben (de) kavmin için şefaatchi oldum. (Halkının) İslam'a girmeleri hususunda işi Müslümanlara bırak. Ben günahkarları bağışladım. Onları (da) kabul et. Sen doğru davrandığın sürece seni görevinden azletmeyeceğiz. Kim Yahudiliğini veya Mecûsiliğini ısrarla sürdürürse cizye ödemek zorunda kalacaktır".

10- Cafer ve Abd b. Cülendâ'ya Gönderdiği Mektup²¹⁰

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ²¹¹

من محمد²¹² عبد الله و رسوله²¹³ الى جفرو وعبد ابني الجلمدى.

سلام²¹⁴ على من اتبع الهدى، أما بعد: فأني أدعوكم ابد عاية الإسلام، أسلما

تسلما، فإني رسول الله إلى الناس كافة لأئدر من كان²¹⁵ حيا ويحق القول

²¹⁰ el-Buhârî, 1989, XV, 7134; el-Kalkaşandî, a.g.e., VI, 380; el-Halebî, a.g.e., III, 301; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 404; Hamîdullah, 1987, s.162; Safvet, a.g.e., I, 50.

²¹¹ el-Kalkaşandî'de besmele yer almaz, a.g.e., VI, 380.

²¹² ez-Zürkânî'de محمد بن عبد الله şeklinde yer alır, fakat el-Halebi'de رسوله zikredilmez, a.g.e., III, 404; a.g.e., s.301.

²¹³ Buhârî'de رسوله و zikredilmez, Hamidullah ve el-Kalkaşandî'de محمد رسول الله şeklinde zikredilir, a.g.e., XV, 7134; a.g.e., s.162; a.g.e., VI, 380.

²¹⁴ Hamîdullah'da harf-i tarifle السلام şeklinde gelir, a.g.e., s.162.

²¹⁵ el-Buhârî'de كن olarak zikredilir, a.g.e., XV, 7134.

علي الكافرين، وإنكما²¹⁶ إن قررثما بالإسلام وليتكما، وإن أبيتما أن تُهْرَا
بالإسلام، فإن ملككم ما زلّ عنكما،²¹⁷ وخيلي²¹⁸ بحل بساحتكما ونظهر
نبوتي علي²¹⁹ ملككما."

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed (s.a.s)'den Cülendâ oğulları Ceyfer ve Abd (kardeşlere): Selam, hak yoluna tâbi olanın üzerine olsun. Ben ikinizi İslam'ın davetine çağırıyorum. Müslüman olun ki kurtuluşa eresiniz. Zira ben, diri olanı uyandırmak, nankörlere de o azap sözünün gerekmesi için Allah'ın (tüm) insanlığa (gönderdiği) elçisiyim.

Size gelince, İslam'ı tanırırsanız her ikinize iktidar vereceğim. Ama İslam'ı kabul ve tasdik etmeyi reddederseniz, ikinizin de krallığı kısa ömürlü olacaktır. Atım topraklarınıza incek ve peygamberliğim krallığınıza galip gelecektir".

Mektubun tarihi arka planı:

Rasûlüllah (s.a.s) Hicretin VIII. senesinde bu mektubu Amr b. el-As eliyle Ceyfer ve kardeşi Abd Cülendâ'ya gönderdi²²⁰. Amr b. el-As, Amman'a vardığında önce Abd ile görüştü ve ona kendisinin Rasûlüllah (s.a.s)'in elçisi olduğunu söyledi. Abd kendisinin yaşça küçük olduğunu ayrıca kardeşinin hükümdar olduğunu ifade etti ve Amr'ı Cafer'e götürdü. Bu esnada Abd, Amr'a sorular sormaya başladı: *"Kendisine davet ettiğin şey nedir? Amr b. el-As şöyle cevapladı: "Allah'a ve birliğine davet ediyorum. O'nun haricinde (hiçbir şeye) tapmamaya, Muhammed (s.a.s)'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmeye çağırıyorum". Duydukları karşısında Abd: "Ey Amr sen kavminin efendisisin. (Bunu) babana nasıl yaparsın? Yani (sen) el-As b. Vâil'sin. Biz (bu kavme) örneğiz" dedi. Amr b. el-As buna karşılık: "Babam Muhammed (s.a.s)'e inanmadan öldü. Onun (Rasûlüllah'a) inanıp O'nu tasdik etmesini (çok) isterdim. Allah beni İslâm'la hidayete erdirene kadar ben*

²¹⁶ Buhârî'de فانكما olarak zikredilir, a.g.e., XV, 7134.

²¹⁷ Hamîdullah'da عنكما zikredilmez, a.g.e., s.162.

²¹⁸ el-Buhârî'de حيل olarak zikredilir, a.g.e., XV, 7134.

²¹⁹ el-Kalkaşandî'de في ملككما şeklinde zikredilmiştir, a.g.e., VI, 380.

²²⁰ ez-Zürkânî, a.g.e., III, 404.

de (babamın) inancındaydım”. Amr bundan sonraki kısmı şöyle anlatıyor: “(Abd) bana nerde Müslüman olduğumu sordu. Ben de Necâşi’nin yanındayken dedim. Peki kavmi bu hükümdarı ne yaptı diye sorunca ben de kavmi onu tasdik edip ona tâbi oldu dedim. Ya piskoposlar? dedi. “Evet (onlar da)” dedim. Amr “(şu işe) bak ey Amr sen ne(ler) söylüyorsun! dedi. Sonra Abd: “Herakliyas’un, Necâşi’nin Müslüman olması konusunda (herhangi bir) bilgisinin olduğunu düşünmüyorum” dedi. “Evet (haberi var)” dedim. Bunu nerden biliyorsun Ey Amr, dedi. Necâşi (eskiden) Herakliyas’a vergi veriyordu. Muhammed (s.a.s)’i tasdik edip Müslüman olduktan sonra dedi ki, Vallahi hayır! (Herakliyas) benden bir dirhem (bile) istese vermeyeceğim. Onun (bu) sözü Herakliyas’a ulaştığında kardeşi ona şöyle de(miş): Bırak bir kulun vergi vermesin yeni bir dine girsin! Herakliyas (kardeşine) şöyle demiş: Bir adam bir dine (girmeyi) arzu etmiş ve kendisi için buna karar vermiş ne yapabilirim ki? Eğer benim de hükümdarlığım engel olmasaydı ben de onun yaptığını yapardım. Abd: “Ya Amr bak (sen daha) neler söylüyorsun!” dedi. Allah’a yemin olsun ki sana doğruyu söyledim. O halde size emrettiği ve sakındırdığı şey(ler) ne(ler)dir bunlar hakkında konuş, dedi. Ben de: Allah (a.c.)’ye itaat etmeyi emrediyor. O’na isyan etmeyi yasaklıyor. İyiliği, akrabayla ilişkiyi kesmemeyi buyuruyor. Zülmü, düşmanlığı, zinayı, şarabı, taşa, puta ve haça tapmayı yasaklıyor. Bunun üzerine Abd, davet ettiğin bu din ne (kadar da) güzel. Keşke kardeşim de benimle aynı fikirde olsaydı da kalkıp Muhammed (s.a.s)’e inanıp O’nu tasdik etseydik. Fakat kardeşimin hükümdarlığı (dinini) bırakıp (O’na) tâbi olmaya fırsat vermez, dedi. Eğer (kardeşin) Müslüman olursa Rasûlüllah (s.a.s) onu kavmine hükümdar atayacak (zaten). O zenginlerden zekat alır (bunu) fakirlere dağıtır, dedim. Bu davranış güzel, bu zekat nedir? diye sordu. Ben de ona Rasûlüllah (s.a.s)’in farz kıldığı malın zekatı hakkında bilgi verdim. Büyük baş hayvanları zikrederken bana: Ey Amr otlayan büyükbaş hayvanlarımızdan yediği ot, içtiği su kadar mı (zekat) alınıyor? diye sordu. Evet, dedim. O da: Vallahi, bu vergi ve miktarının çokluğundan sonra kavmimin buna itaat edeceğini zannetmiyorum dedi”.

Amr’ın, Ceyfer’in kapısında günler süren bekleyişi Abd’in kardeşine haber vermesiyle nihayete erdi. Ceyfer onu huzuruna çağırdı. Muhafızlar Amr b. el-As’ın kolundan tuttukları gibi götürdüler. Amr onun huzuruna varduktan sonra oturmak istedi fakat Ceyfer bunu reddetti ve ona şöyle dedi: “Derdin ne söyle?”. Bunun

üzerine Amr ona Rasûlüllah'ın gönderdiği üzeri mühürlü mektubu uzattı. Ceyfer mührünü açtıktan sonra başından sonuna kadar mektubu okudu. Sonra mektubu okuması için kardeşine uzattı. Amr'a: *"Bana Kureyşin nasıl olduğundan mı bahsediyorsun? dedi. Amr "O'na tâbi olun. Ya dine (girmeyi) tercih edersin; ya da kılıçların altında zorakî manastır hayatı yaşarsın"* dedi. Ceyfer *"Kiminle?"* diye sordu. Amr şöyle cevapladı *"İnsanlar İslâm'a rağbet ediyorlar, kendi dinlerinin yerine (İslâm'ı) tercih ediyorlar. Allah'ın hidayeti sayesinde (bir zamanlar) açık bir sapkınlıkta olduklarının akıllarıyla farkına vardılar. Bu noktaya takılıp kalan senden başka birini de bilmiyorum. Sen eğer bugün Müslüman olmazsan; at seni ayağının altına alacak ve halkını ortadan kaldıracak. Müslüman ol ki felaha eresin ve kavminin sorumluluğunu da üzerinden atabilesin. Atların ve adamların elden gitmesin"*. Bunun üzerine Ceyfer: *"Başka bir gün beni (dinine) davet et"* dedi. Ertesi gün Amr tekrar Ceyfer'e gitti. Fakat Ceyfer, Amr'ı kabul etmeyince Amr kardeşine durumu anlattı. Bunun üzerine Abd, Amr'ı Ceyfer'e götürdü. (Huzuruna vardıklarında) Ceyfer şöyle dedi: *"Bana yaptığın daveti düşündüm. Ben Araplar arasında zayıf bir duruma düştüğümde bir adama bile sahip olsam onun atı işte buraya (kadar) ulaşır. Onun atı ulaştığında kendimi bir savaşta bulurum"*. Amr, ona ertesi günü gideceğini söyledi. Amr'ın kesin olarak (oradan) ayrılacağını öğrendiğinde kardeşiyle baş başa kaldılar. Sabah olduğunda Ceyfer, Amr'ı gitmesi için bıraktı. O ve kardeşi içtenlikle İslâm'a girdiler²²¹.

11- Yuhanna ve Eyle'nin İleri Gelenlerine Gönderdiği Mektup²²²

"إِلَى يُحَنَّةَ بْنِ رُؤَيْبَةَ وَسَرَوَاتِ أَهْلِ أَلْيَةِ. سَلَّمَ أَنْتُمْ فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْكُمْ اللَّهُ
الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَإِنِّي لَمْ أَكُنْ لِأَوْلَادِكُمْ حَتَّى أَكْتُبَ إِلَيْكُمْ فَأَسَلِمُ أَوْ أَعْطِ
الْجَزِيَةَ وَأَطِيعُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَرَسُولَ رَسُولِهِ وَأَكْرِمُهُمْ وَأَكْسَهُمْ كَسَوَةَ
حَسَةً فَهَمَارَضِيَّتِ رُسُلِي فَإِنِّي قَدْ رَضِيْتُ وَقَدْ عَظِمَ الْجَزِيَةُ فَبَدَأْتُ أَنْ
يَأْمَنَ الْبَحْرُ وَالْبَرُّ فَأَطِيعُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيُصْنَعُ عِنْدَكُمْ كُلُّ حَقٍّ كَانَ لِلْعَرَبِ وَ

²²¹ el-Halebî, a.g.e., III, 301-303.

²²² ez-Zürkânî, a.g.e., III, 413.

العجم لآ حقّ الله و حقّ رسوله و أكرمهم و أنك إن رددتهم و لم تُرضهم لا
أخذُ منك شيئاً حتى أقاتلكم فأسي الصغيرَ و أقتل الكبيرَ و إني رسول الله
بالحق أو من بالله و كتبه رسوله و المسيح ابن مريم أنه كلمة الله و آني أو من به
أنه رسول الله و أنت قبل أن يمسك الشر فإني قد أو صيتُ رُسلي بكم و
أعطِ حُرْملةَ ثلاثةَ أو سق من شعير و إن حرملة شفع لكم و إني لولا الله و
ذلك لم أراسلكم شيئاً حتى ترى الجيشَ و إنكم إن أطعتم رُسلي فإنَّ الله لكم
جار و محمد و من كان معه و رُسلي شرحيل و أبو حرملة و حريث بن زيد
الطائي فإنَّهم مهمما قاضوك عليه فقد رضيته و إنَّ لكم ذمةَ الله و ذمةَ محمد
رسول الله و السلام عليكم إنَّ أطعتم".

Tercümesi:

“Yuhanna b. Rûbe ve Eyle halkının önderlerine; Kendinden başka ilah olmayan Allah’a hamdimi size bildiririm. Şüphesiz ben size (bir mektup) yazmadan sizinle savaşacak değildim. (Ya) Müslüman olursun; (ya da) cizye ödersin. Allah’a, Peygamberine ve Peygamberinin elçisine itaat et. Onlara ikramda bulun ve onları güzelce giyindir. Elçilerim (sizden) hoşnut olduklarında ben de hoşnut olurum. Cizye konusuna (gelince); Eğer karada ve denizde güvende olmak isterseniz Allah ve Rasûlüne itaat edin. Allah ve Rasûlüniün hakkı dışında Arap ve Acemlerin hakları sizden uzak tutulacaktır. (Elçilerime) cömertçe davran. Eğer onları kabul etmez ve onları hoşnut etmezsen seninle savaşana kadar senden (hiç) bir şey almayacağım. Küçükleri (çocukları) esir alırım ve (sadece) yetişkinleri öldürürüm. Doğrusu ben Allah’ın elçisiyim. Allah’a, kitaplarına, peygamberlerine ve Mesih b. Meryem’in Allah’ın kelimesi olduğuna inanıyorum. Ve yine inanıyorum ki İsa (a.s) da Allah’ın elçisidir. Sen şerre tutunmadan önce ben elçilerimi vazifelendirdim. Hurmele’ye üç yük arpa ver. Çünkü Hurmele sizin aracınızdır. Allah ve bu (durum) olmasaydı orduyu görene kadar sizinle mektuplaşmayacaktım. Elçilerime itaat ederseniz; Allah, Muhammed (s.a.s) ve O’na tâbi olanlar sizin koruyucunuzdur. Elçilerim,

Şercîl, Hurmele, Hâris b. Zeyd el-Âtî'dir. Onların icra ettiği (her türlü icraatı) kabul ediyorum. Allah ve Rasûlünün himayesi sizin üzerinizdir. İtaat ederseniz selam üzerinize olsun”.

12-Maknâ Ahalisine Gönderdiği Mektup²²³

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

من محمد رسول الله إلى بني جَنَّةَ و إلى أهل مَقْنَا. أما بعد: فقد نزل عليَّ آيَاتُكُمْ راجعين إلى قريبتكم، فإذا جاءكم كتابي هذا فإنكم آمنون لكم ذمة الله و ذمة رسوله. و إنَّ رسوله غافر لكم سيئاتكم و كلَّ ذنوبكم، و إنَّ لكم ذمةَ الله و ذمة رسوله، لا ظلم عليكم و لا عدى. و إنَّ رسول الله جار لكم مما منع منه نفسه.

فإنَّ لرسول الله بَرَكَكُمْ و كل رقيقٍ فيكم و المكْرَاع و الحَلَقَةَ، إلا ما عفا عنه رسولُ الله، أو رسولُ رسولِ الله. و إنَّ عليكم بعد ذلك رُبْع ما أخرجتْ نخلكم، و رُبْع ما صادت عُروكم²²⁴، و ربع ما اغتزل نساءكم. و إنكم برئتم بعدُ من كل جزية أو سُخْرَةٍ. فإن سمِعتم و أطعتم، فإنَّ على رسول الله أن يُكرم كرمكم، و يعفو عن مُسيئاتكم. أما بعد فإلى المؤمنين و المسلمين: مَنْ أطلع أهل مَقْنَا بخير فهو خيرٌ له، و من أطلعهم بشرٌ فهو شرٌ له. و إن ليس عليكم أميرٌ لَّا من أنفسكم، أو من أهل رسول الله. و السلام".

Tercümesi:

²²³ Hamîdullah, a.g.e., s. 120.

²²⁴ ما صادت عُروكم cümlesinin tercümesinde el-Vesâiku's-Siyâsiyye'nin tercümesinden istifade ettik, Vecdi Akyüz, el-Vesâiku's-Siyâsiyye, Hz. Peygamber Döneminin Siyasi İdari Belgeleri, İstanbul, 1997, s. 134.

“Bismillahirrahmanirrahim. Allah’ın Elçisi Muhammed (s.a.s)’den Cenbe Oğulları ve Maknâ ahalisine. Şöyle ki: Sizin köyünüze dönüşünüz (ile ilgili) ayet bana nâzil olundu. Mektubum size ulaştığında güven içinde olacaksınız. Allah ve Rasûlünün himayesi sizedir. Muhakkak ki (Allah) Rasûlü bütün suç ve günahlarınızı bağışlayacaktır. Allah ve Rasûlünün koruması sizin üzerinize olacaktır. Size zülüm ve düşmanlık (gösterilmeyecektir). Rasûlüllah (s.a.s) kendisini koruduğu şeylerden sizi (de) koruyacaktır.

Şüphesiz Allah Rasûlü sizi, kölelerinizi, hayvanlarınızı ve piyasanızı –O’nun veya elçisinin affettikleri müstesna- ele geçirecektir. Bundan sonra hurmadan elde ettiğinizin 4/i’ni, küçük sandallarla tuttuğunuz balıkların 4/1’ni, kadınlarınızın eğirdiği (yünün) 4/1’ni (vermeniz) gerekmektedir. Artık (bunların dışındaki her türlü) vergi ve zorunlu veya ücretsiz işten muafsınız. (Sözümüze) kulak verir ve itaat ederseniz Rasûlüllah bu nezaketinizden dolayı sizi onurlandıracak ve hatalarınızı bağışlayacaktır.

Şöyle ki, müminler ve Müslümanlar benim tarafımdadır. Hayber’de Makna ahalisine kim iyilik ederse o kendisi için hayırlı bir(iş yapmıştır) ve her kim (de) onlara kötü davranırsa kendisi için şer bir (iş yapmıştır). Sizin emiriniz, ya sizin içinizden ya da Rasûlüllah (s.a.s)’in ahalisinden (biri) olacaktır. Vesselam”.

Başka Bir Rivayet²²⁵

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هذا كتاب من محمد رسول الله الحُنيّنا، و لأهل خير و المقةنا و

لذرايهم، ما دامت السموات على لأرض. سلاماً أنتم، إني أحمد إليكم الله

الذي لا إله إلا هو. أما بعد: فإنه أنزل عليّ الوحي أنكم راجعون إلى قراكم

و سكتي دياركم، فارجعوا آماني بأمان الله و أمان رسوله، و لكم ذمة الله و

ذمة رسوله على أنفسكم، و دينكم، و أموالكم، و رقيقكم، و كل ما ملكت

²²⁵ Hamîdullah, a.g.e., s. 121-122.

إيمانكم. و ليس عليكم أداء جزية، و لا تُجَزَّزَ لَكُمْ ناصية، و لا يَطَأُ أَرْضَكُمْ جيش، و لا تُحْشَدُونَ و لا تُحْشَرُونَ و لا تُهْشَرُونَ و لا يظلمون، و لا يجعل أحدٌ عليكم رسماً، و لا تُمنعون من لباس لمشقّقات و الملوّنات، و لا من ركوب الخيل و لباس أصناف السلاح. و مَنْ قَاتَلَكُمْ فَقَاتِلُوهُ، و مَنْ قَاتَلَ فِي حَرْبِكُمْ فَلَا يُقَادُ بِهِ أَحَدٌ مِنْكُمْ و لا له دية. و مَنْ قَتَلَ مِنْكُمْ أَحَدًا الْمُسْلِمِينَ تَعْمُدًا فَحُكْمُهُ حُكْمُ الْمُسْلِمِينَ. و لا يُفْتَرَى عَلَيْكُمْ بِالْفَحْشَاءِ، و لا تُنْزَلُونَ مِنْزِلَةَ أَهْلِ الْمَدِّمَةِ، و إن استعنتم تُعانون و إن استرفدتم ترفدونه. و لا تُطَالَبُونَ بِيِضَاءٍ و لا صَفْرَاءٍ و لا سَمْرَاءٍ و لا كُرَاعٍ و لا حَلَقَةٍ و لا شَدًّا الْكَشْتِيرِ و لا لِبَاسِ الْمَشْهَرَاتِ،²²⁶ و لا يُقَعُّ لَكُمْ شَيْءٌ سَعَى نَجْلٍ، و لا تُمنعون دخول المساجد، و لا تُحْجَبُونَ عَنْ وِلَاةِ الْمُسْلِمِينَ، و لا يُؤَلَّى عَلَيْكُمْ وَلٍ إِلَّا مِنْكُمْ أَوْ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ. و يوسع لجنائزكم إلا أن تصير إلى موضع الحق اليقين. و تُكْرَمُوا لِكِرَامَتِكُمْ و لِكِرَامَةِ صَفِيَّةِ ابْنَةِ عَمِّكُمْ. و على أهل بيت رسول الله و على المسلمين أن تكرم كريمكم و يعفوا عن مسيئكم. و من سافر منكم و هو في أمان الله و أمان رسوله. و لا إكراه في الدين. و مَنْ مِنْكُمْ اتَّبَعَ طَلَبَةَ رَسُولِ اللَّهِ و وصيته، كان له رُبْعُ مَا أَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ لِأَهْلِ بَيْتِهِ، تُعْطَوْنَ عِنْدَ عَطَاءِ قُرَيْشٍ و هو خمسون ديناراً، ذلك بفضل مني عليكم. و على أهل بيت رسول الله و على المسلمين الوفاءُ بجمع ما في هذا الكتاب. فمن أطلع لحُنيّنا و أهل خيبر و المقنا بخير فهو أخيرُ له و من أطلع لهم بشرّ و

²²⁶ cümlesi “özel alametli ve savaş zırhı” şeklinde tercüme edilmiştir, Hamidullah, 1997, s. 136.

هو شرُّ له. و من قرأ كتابي هذا، أو قرىء عليه و غير أو خالف شيئاً مما فيه، فعليه لعنة الله و لعنة اللاعنين من الملائكة و الناس أجمعين، و هو بريء من ذمّي و شفاعتي يوم القيامة و أنا خصمه، و من خصمني فقد خصم الله، و من خصم الله فهو في النار، و ال(.....)ة و بنس المصير. شهد (ال)له الذي لا إله إلا هو و كف(—ى) به شهيداً و ملائكته (حملة ع—)رشه و من حضر من المسلمين".

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Bu, Allah’ın Elçisi Muhammed (s.a.s)’in Huneynâ’ya, Hayber ve Maknâ ahalisiyle onların zürriyetlerine (gönderdiği) gök yerin üstünde durduğu sürece (geçerli olacak) mektuptur. Siz esenlik içindesiniz. Kendinden başka ilah olmayan Allah’a olan hamdimi size iletirim. Şöyle ki: Sizin köylerinize ve memleketinizdeki ikamet yerlerinize döneceğiniz (haberi) bana vahiy (olarak) geldi. Allah ve Rasûlünün emanı altına girin. Canlarınız, din, mal, köle ve inançlarınıza dair sahip olduğunuz her şey Allah ve Rasûlünün güvencesi altında olsun. (Böylece) cizye ödemeniz (de) gerekmeyecek, perçeminiz kesilmeyecek²²⁷ ve toprak(lar)ınıza askerler adım atamayacaktır. Askeri seferlere alınmazsınız, temsilci olarak gönderilmeyeceksiniz, sizden öşür alınmaz ve zûlüm görmeyeceksiniz. Herhangi bir kimse size vergi koyamaz. Parçalı ve renkli elbiselerinizi giymekten, atlarınıza binmekten, silah ve zırhlarınızı kuşanmaktan men edilmezsiniz. Kim sizinle savaşırsa ona karşı mücadele edersiniz. Savaşınızda kim öldürürse o alıkonulmaz ve diyet (ödemez). Eğer sizden biri, bir Müslümanı kasten öldürürse onun hükmü Müslümanların hükmüdür. Size iğrenç işler hakkında iftira edilmez. Ehl-i zimmet²²⁸ mevkiine indirilmezsiniz. Yardım istediğinizde size yardım edilir. Destek istediğinizde size destek sağlanır. Sizden ne gümüş, ne altın, ne hayvan, ne pazar, ne de özel zırhlı elbiseler talep edilir. Bir karış nalından mahrum bırakılmazsınız.

²²⁷ Akyüz, لآحجَزَ لآكم نا صية cümlesini “Alnınızdaki saçlar (azatlı köleliğin belirtisi olarak) kesilmeyecektir” şeklinde tercüme etmiştir, a.g.e., s. 136.

²²⁸ Ehl-i zimmet: Zimmiler, İslam ülkelerinde yaşayan, hür, koruma altındaki gayr-i Müslimler, el-Bustânî, a.g.e., 1990, s. 218.

Mescitlere girmeniz engellenmez. Müslüman yöneticiler tarafından engellenmezsiniz. Başınıza sadece sizden veya Rasûlüllah'ın Ehl-i Beyti'nden biri yönetici olarak atanır. Tam yerine varıncaya kadar cenazelerinize geniş yer ayrılır. Cömertliğiniz ve amca kızınız Safiye'nin cömertliğiyle onurlandırılırsınız. Rasûlüllah (s.a.s)'in Ehl-i Beyti ve Müslümanlar tarafından âlicenablık görürsünüz ve hatalarınızı bağışlarlar. Sizden her kim yola çıksa o Allah ve Rasûlünün emanı altında olur. Dinde zorlama yoktur. Sizden kim Rasûlüllah (s.a.s)'in dinine ve emir(lerine) tâbi olursa Rasûlüllah (s.a.s) ve Ehl-i Beyt'in emrettiği 4/1 onundur ve ona Kureyş'in hediyesi olan 50 dinar verilir. Bu (para) benden size bir ihsandır. Rasûlüllah'ın Ehl-i Beyti ve Müslümanlar bu mektupta geçen (şartlara) bağlı kalacaklardır. Hunaynâ'dan, Hayber ve Maknâ ahalisine kim iyi muamele ederse bu onun için en hayırlısıdır; kim onlara kötü davranırsa (bu da) onun için şerdir. Bu mektubum okuduğunda veyahut (mektubum) kendisine okunduğunda içindekilerden bir şey değiştiren veya farklı anlatana, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanet okuyanlarının laneti onun üzerine olsun. O kıyamet gününde benim himaye ve şefaetimden mahrum (kalacaktır). Ben onun düşmanımım. Kim benim düşmanım olursa Allah'ın (da) düşmanıdır ve o cehennemdedir. (...) ve ne kötü bir akıbettir. Kendinden başka ilah olmayan Allah, arşının (taşıyıcısı) melekler ve burada bulunan Müslümanlar şahit olarak yeter”.

Mektubun tarihi arka planı:

Makna ahalisi Azruh ve Cerbâ ahalisi gibi Sahili'l-Bahr Yahudilerindendi²²⁹. İslam ordusunun Tebük'e varmasının ardından Maknâ ahalisi de Rasûlüllah (s.a.s)'in huzuruna çıkarak müşterek düşmanları Bizans'a karşı yukarıdaki anlaşmayı imzaladılar²³⁰.

13- Eksem b. Sayfi'ye Gönderdiği Mektup²³¹

" من محمد رسول الله إلى أكتهم بن صيفي. أحمدُ اللهَ إليك، إن الله

أمرني أن أقولَ لا إلهَ إلا اللهُ. أقولُها، وتمرُّ الناسُ بها و الحطُّقُ خَلَقَ اللهُ، و

الأمرُ أمرُ اللهُ، خَلَقَهُمْ وَأَمَانَهُمْ، وَهُوَ يُنْشِرُهُمْ، وَ لَعَلَمَنَنْ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ."

²²⁹ İbn Sa'd, a.g.e., I, 290-291.

²³⁰ İbn Sa'd, a.g.e., I, 291; Hamîdullah, 2003, I, 601.

²³¹ Safvet, a.g.e., I, 69.

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Allah’ın Rasûlü Muhammed (s.a.s)’den Eksem b. Sayfî’ye: Allah’a olan hamdimi sana bildiririm. Allah bana, Allah’tan başka ilah olmadığını söylememi emretti. Ben onu söylüyorum. Bunu (ben de) insanlara emrediyorum. Mahlukât, Allah’ın yoktan var ettiğiğidir. Emir, Allah’ın emrettiğidir. Allah (mahlukâtı) yaratır ve onları öldürür. Ölümden sonra onları (tekrar) diriltir. Bundan sonra O’nun haberini mutlaka öğreneceksiniz”.

Mektubun tarihi arka planı:

Eksem b. Sayfî, Benî Esîd’e mensuptu. Bilge ve Arapların önde gelenlerinden biriydi. Rasûlüllah (s.a.s)’in ortaya çıkışını duydu ve O’nu merak etti. Hakkında bilgi almaları için iki elçisini gönderdi. Elçiler Allah Rasûlünün yanına geldiler ve şöyle dediler: “Biz Senin kim olduğunu, ne olduğunu ve niçin gönderildiğini soran Eksem b. Sayfî’nin elçileriyiz”. Rasûlüllah (s.a.s): “Ben Abdullah oğlu Muhammed’im, Allah’ın kulu ve elçisiyim. Muhakkak ki Allah adaleti, iyiliği ve yakınlarla bakmayı emreder. Fuhşiyâtı, kötülük ve azgınlığı yasaklar. Tutasınız diye size öğüt verir” dedi. Elçiler Eksem b. Sayfî’nin yanına döndüler ve duydukları ayeti aktardılar. Bunun üzerine Eksem b. Sayfî: “Hangi kavim güzel ahlaki emreder, kötülüğü yasaklar? Bu işe önder olun. Sıra size geldiğinde geri durmayın! Öncü olun arkada kalmayın!” dedi. İslam’ı kabul eden Eksem b. Sayfî, Muhammed (s.a.s)’i tasdik etti ve kavmini bir araya toplayarak onları İslam’a davet etti. Allah’tan sakınmayı ve akrabaya bakmayı öğütledi. Bu olayın üzerinden çok geçmeden Eksem b. Sayfî vefat etti²³².

14- Necran’daki Nasranilere Gönderdiği Mektup²³³

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِلَهُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ. أَمَا بَعْدُ، فَإِنِّي أَدْعُوكُمْ إِلَى عِبَادَةِ اللَّهِ

مِنَ عِبَادَةِ الْعِبَادِ، وَأَدْعُوكُمْ إِلَى وِلَايَةِ اللَّهِ مِنْ وِلَايَةِ الْعِبَادِ، فَإِنَّا أَبَيْتُمْ فَالْجَزِيَةَ،

فَإِنَّا أَبَيْتُمْ فَقَدْ آذَنْتُكُمْ بِحَرْبِ الْإِسْلَامِ.”

²³² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I, 134; el-Ahmedî, a.g.e., s. 157-158.

²³³ Savfet, a.g.e., I, 75.

Tercümesi:

“*Rahman ve Rahim olan, İbrahim, İshak ve Yakub’un Rabbi olan Allah’ın adıyla. Şöyle ki: Ben sizi kula kulluk etmekten Allah’a tapmaya çağırıyorum ve yine kulların himayesinden Allah’ın himayesine davet ediyorum. Eğer (bunu) reddederseniz cizye ödemek zorunda kalacaksınız. Şayet (cizyeyi de) kabul etmezseniz Müslümanlarla harp edeceğinizi haber veriyorum*”.

Mektubun tarihi arka planı:

Arabistan’ın güneyinde Hicaz bölgesinde yer alan Necran, Hristiyan topluluklarının yoğun olarak yaşadığı bir yerdi. Hicretin X. yılında Necranlı Hristiyanları temsilen bir heyet Rasûlüllah (s.a.s)’le görüşmek üzere Medineye geldi. Bu heyetin geliş sebebi Rasûlüllah (s.a.s)’in onlara göndermiş olduğu yukarıda zikrettiğimiz mektuptu. Heyet, on dördü Necran’ın ileri gelenleri olmak üzere toplam altmış kişiden oluşmaktaydı²³⁴.

Heyet, ipekten dökümlü rahip kıyafetleri içinde ikinci namazından sonra mescide girdi. Doğuya dönerek ibadet etmeye başlayınca müminler buna engel olmaya çalıştılar. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.s) onlara izin verilemesini emretti. Sonra Necran heyeti Rasûlüllah (s.a.s)’in yanına geldi. Rasûlüllah (s.a.s) onları İslam’a davet etti²³⁵. Bunun üzerine rahiplerden ikisi: “*Biz senden önce Müslüman olduk*” dediler. Rasûlüllah (s.a.s) onlara: “*Yalan söylüyorsunuz (çünkü) üç (şey) sizi İslam’a (girmekten) alıkoyar. (Bunlar): Domuzu yemeniz, haça tapmanız ve (Hz. İsa’ya Allah’ın) oğlu demenizdir*” diyerek karşılık verdi. Rahipler: “*O halde İsa’nın babası kim?*” diye sordular. Rasûlüllah (s.a.s) bu soruyu cevaplamak için Allah’ın ayetinin inmesini bekledi. Bunun üzerine Allah: “*Bunlar, ayet ve Kur’an’dan sana okuduğumuz şeylerdir: Allah katında İsa’nın örneği, topraktan yarattığı Âdem gibidir. Allah ona: “Varol!” dedi, o da oldu. Hak Rabbi’nden gelendir. Artık sen onun hakkında şek ve şüphede bulunanlardan olma. Sana açık delillerle hakikatler vahyedildikten sonra, İsa hakkında her kim seninle çekişirse, onlara de ki; gelin, oğullarımızla oğullarınızı, kadınlarımızla kadınlarınızı çağıralım, siz de, biz de gelelim, bundan sonra kim yalancı ise o kimse Allah’ın lanetine uğrasın, diyelim. Bu haberler şüphesiz doğru haberlerdir. Bir Allah’tan başka ilah yoktur. Şüphesiz Allah*

²³⁴ Kasım Şulul, **Hz. Peygamber Devri Kronolojisi**, İstanbul, 2003, s. 413.

²³⁵ İbn Sa’d, **a.g.e.**, I, 357.

üstündür, kuvvetlidir, hakîmdir”. Rasûlullah (s.a.s) bu ayeti okuduktan sonra Fatıma, Hasan ve Hüseyin’in ellerini tutarak onları mübâhaleye (lanetleşmeye) çağırdı. Bunun üzerine rahiplerden biri diğerine: “Her türlü zorluğa katlan fakat mübâhale etme! Eğer mübâhale edersen lanet senin üzerine olacaktır” dedi. Diğer: “O halde (ne yapalım) dersin?” deyince “Derim ki haraç verelim fakat karşılıklı lanetleşmeyelim” diye cevapladı. Bunun üzerine aralarında anlaşma²³⁶ akdedildi²³⁷.

B- ŞER’Î HÜKÜMLER, İDARÎ İŞLER VE DÜZENLEMELERLE İLGİLİ MEKTUPLAR

1-Benî Gâdiyyâ’ya Gönderdiği Mektup²³⁸

”بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. هَذَا كِتَابٌ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ لِبَنِي غَادِيَا²³⁹ أَنْ

لَهُمُ الْمَدِينَةُ وَعَلَيْهِمُ الْجَزِيَّةُ وَلَا عَدَاءَ وَلَا جُلَاءَ، اللَّيْلُ كَدٌّ وَالنَّهْلُ شَدٌّ.”

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Bu (vesika), Allah’ın elçisi Muhammed (sas)’ın Benî Gâdiyyâ’ya (gönderdiği) mektuptur. Onlar himaye(miz) altındadırlar ve cizye (ödeyeceklerdir). Düşmanlık ve göç etmek yok. Gece uzamakta gün şiddetlenmektedir²⁴⁰”.

Mektubun tarihi arka planı:

Hicretin VII. yılında²⁴¹ Rasûlullah (s.a.s) Hayber savaşından dönüşte Vâdi’l-Kurâ’ya uğradı ve halkını İslam’a davet etti. Onlar bu teklifi reddederek Rasûlullah

²³⁶ Anlaşma metni için bkz. Necran’daki Nasranîlerle yaptığı anlaşma, s. 96.

²³⁷ el-Belâzurî, a.g.e., s. 75-76.

²³⁸ İbn Sa’d, a.g.e., I, 278-279.

²³⁹ Hamîdullah, Benî Gâdiyyâ değil Benî Âdiyyâ olduğunu zira Benî Gâdiyyâ şeklindeki bir sülale ismine kaynaklarda hiçbir yerde rastlanmadığını zikreder, a.g.e., 2003, I, 600.

²⁴⁰ Hamîdullah bu cümleyi “Gece uzasın, gündüz sıkı ve sağlam olsun” şeklinde tercüme etmektedir. Ona göre “gecenin uzaması” anlaşmanın uzun süre devam etmesini, “gündüzün sıkı ve sağlam olması” dan ise anlaşmanın bozulmadan aynen kalması gerektiğini kastetmekte olduğunu ifade etmektedir, a.g.e., I, 600.

²⁴¹ Hamîdullah bu olayın Hicretin IX. senesinde gerçekleştiğini iddia eder, a.g.e., I, 600.

(s.a.s)'le savaştılar. Rasûlullah (s.a.s) onlara üstün gelerek mal ve mülklerini ganimet olarak aldı fakat toprak ve hurmalıklarını Yahudilere bıraktı. Bu yenilgiyi duyan Teymâ ahalisinden bir heyet Resûlullah (s.a.s)'le görüşerek cizye vermek şartıyla anlaşma talebinde bulundular. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s)'le yukarıda zikretmiş olduğumuz anlaşmayı gerçekleştirdiler²⁴².

2- Azruh ve Cerbâ Ahalisine Gönderdiği Eman Mektubu²⁴³

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ²⁴⁴

هذا كتاب من محمد النبي رسول الله²⁴⁵ لأهل أُرُوحَ و جَرَبَاءَ²⁴⁶:

إِنَّهُمْ²⁴⁷ آمَنُونَ بِأَمَانِ اللَّهِ و أَمَانِ مُحَمَّدٍ، وَإِنَّ²⁴⁸ عَلَيْهِمْ مِائَةَ دِينَارٍ فِي كُلِّ

رَجَبٍ وَافِيَةً طَيِّبَةً، و اللَّهُ كَفَىٰ عَلَيْهِمْ²⁴⁹ بِالْبَصْحِ و الإِحْسَانِ إِلَى الْمُسْلِمِينَ²⁵⁰

و من لجأ إليهم من المسلمين في المخافة و التَّعْزِيزِ."

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim. Bu (vesika) Allah'ın Rasûlü Nebî Muhammed (sas)'in Azruh ve Cerbâ ahalisine (gönderdiği eman) mektubudur. Onlar Allah'ın ve Muhammed (s.a.s)'in emanına (güvencesine) inanırlar. Onlar her Recep (ayında) eksiksiz ve razı (olarak) yüz dinarı (öderler). Müslümanlarla; korkudan ve yardım için Müslümanlara sığınanlara yol göstermeleri ve iyilik yapmaları (hususlarında) Allah onların kefilidir".

²⁴² el-Belâzurî, a.g.e., s. 47-48; Hamîdullah, a.g.e., I, 599-600.

²⁴³ İbn Sa'd, a.g.e., I, 290; el-Halebî, a.g.e., III, 118; Safvet, a.g.e., I, 52.

²⁴⁴ İbn Sa'd'da besmeleyi zikredilmez, a.g.e., I, 290.

²⁴⁵ el-Halebî ve İbn Sa'd'da رسول الله kısmı zikredilmez, a.g.e., III, 118; a.g.e., I, 290.

²⁴⁶ İbn Sa'd'da أُرُوحَ و جَرَبَاءَ şeklinde yer alır, a.g.e., s. 290.

²⁴⁷ İbn Sa'd ve el-Halebî'de إِنَّهُمْ şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 290; a.g.e., III, 118.

²⁴⁸ İbn Sa'd ve el-Halebî'de وَإِنَّ olarak zikredilir, a.g.e., I, 290; a.g.e., III, 118.

²⁴⁹ el-Halebî'de عَلَيْهِمْ zikredilmez, İbn Sa'd'da ise عَلَيْهِمْ den sonraki kısım yer almaz, a.g.e., III, 118; a.g.e., I, 290.

²⁵⁰ el-Halebî'de الْمُسْلِمِينَ kelimesinden sonra gelen kısım yer almaz, a.g.e., s. 118.

Mektubun tarihi arka planı:

Bu anlaşma, Hicretin IX. senesinde Tebük seferi dönüşünde Rasûlullah (s.a.s) ile Eyle valisi Yuhanna b. Rûbe arasında gerçekleştirilmiştir²⁵¹. Eyle, Mısır, Mekke ve Şam arasında kalan Şam'ın sahil beldelerinden biridir. Yuhanna, orada bulunan üç yüz kişi için senelik üç yüz dinar cizye ödemeyi kabul etmiştir. Ayrıca, Rasûlullah (s.a.s)'e beyaz bir dişi katır hediye edilmiş buna karşılık olarak Rasûlullah (s.a.s) Yuhanna'yı giyindirmiştir²⁵². Zira, Rasûlullah (s.a.s) Tebük gazvesindeyken Yuhanna ve Eyle'nin ileri gelenlerine daha önce zikrettiğimiz bir mektubu²⁵³ göndermişti²⁵⁴. Eyle'den sonra Azruh ve Cerbâ²⁵⁵ ve ahalisi de cizye ödemeyi kabul etti. Rasûlullah (s.a.s) onlara da yukarıdaki emanı yazdı²⁵⁶.

3-Ukeydir ve Dumetü'l-Cendel Halkına Gönderdiği Mektup²⁵⁷

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ²⁵⁸

هذا كتاب²⁵⁹ من محمد رسول الله لأَكِيدِرَ²⁶⁰ دُومَةَ،²⁶¹ حين أجاب

إلى الإسلام، وطمع الأنداد والأصنام،²⁶² مع خالد بن الوليد سيف الله في

دومة الجندل وأكنفها²⁶³. إن لنا الضاحية من المضحل والبور والمعامي و

أخفل لأرض والحلق والسلاح والحفر والحصن، ولكم الضدنة من

²⁵¹ et-Taberî, a.g.e., III, 108; el-Belâzurî, a.g.e., s. 71-72.

²⁵² ez-Zürkânî, a.g.e., III, 412

²⁵³ Bkz. Yuhanna ve Eyle'nin ileri gelenlerine gönderdiği mektup, s. 42.

²⁵⁴ ez-Zürkânî, a.g.e., III, 413.

²⁵⁵ Azruh ve Cerbâ, her birinde yüz civarında insanın oturduğu, bazı delillere göre Yahudi olduğu anlaşılan, Eyle'ye tâbi iki ayrı köydür, Hamîdullah, a.g.e., I, 611.

²⁵⁶ et-Taberî, a.g.e., III, 108.

²⁵⁷ el-Belâzurî, a.g.e., s. 72- 73; el-Endülûsî Ahmed b. Muhammed b. Abdullah (ö. 328), **el-İkdu'l-Ferîd.**, yy., 1940, I, 255-256; el-Kalkaşandî, a.g.e., II, 246; el-Halebî, a.g.e., III, 226; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 414; Safvet, a.g.e., I, 52-53.

²⁵⁸ el-Belâzurî' ve el-Endülûsî'de besmele zikredilmemiştir, a.g.e., s. 72.; a.g.e., I, 255.

²⁵⁹ el-Halebî, el-Kalkaşandî ve el-Endülûsî'de هذا kısmı yer almaz, a.g.e., III, 226; a.g.e., II, 246; a.g.e., I, 255.

²⁶⁰ ez-Zürkânî'de لأهل دومة الجندل و لأكيدر şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 414.

²⁶¹ el-Kalkaşandî, el-Halebî ve el-Belâzurî'de دومة kelimesi zikredilmezken ez-Zürkânî'de دومة الجندل olarak zikredilir. a.g.e., II, 246; a.g.e., III, 226; a.g.e., s. 72; a.g.e., III, 414.

²⁶²

²⁶³ el-Belâzurî'de أصنام kelimesinden sonra دومة و لأهل دومة cümlesini zikrettikten sonra إن لنا الضاحية kısmına geçer, a.g.e., s.73.

النخل، ولما عين من العمور،²⁶⁴ لا تُهدل سلاحكم،²⁶⁵ و لا يحظر عليكم
النبات، تُقيمون الصلاة لوقتها، و تؤتون الزكاة بحدّها،²⁶⁶ عليكم بذلك
عهد²⁶⁷ الله و الميثاق، و لكم بذلك²⁶⁸ الصدق و الوفاء، شهده الله و من
حضر من المسلمين".

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Allah Rasûlü Muhammed (s.a.s)’den, Dumetu’l (Cendel) ve çevresindeki (halk), Allah’ın kılıcı Halid b. Velid ile İslam’a icabet edip putları ve Allah’a ortak koşmayı terk edince Ukeydir’e: Sıgılık (yerin) çevresi, işlenmemiş toprak, çöl ve ihmal edilmiş (yerler); toprak, pazar, silah, toynak ve kale bizimdir. Hurma (ağaçlarının) ve tarım yapılan topraklardaki sular size aittir. Hayvanlarınız, meralardan alıkonulmayacaktır. Sizden (takdir edilen sadakadan başka vergi) ilave edilmeyecek. Otlaklar size yasaklanmayacak. Namazı vaktinde eda edeceksiniz, zekatı hakkınca vereceksiniz. Bu sizin üzerinizde Allah’ın ahdi ve sözüdür. Buna (karşılık) size sadakat ve vefa (gösterilecektir). Allah ve Müslümanlardan (burada) mevcut olanlar (buna) şahittir”.

Mektubun tarihi arka planı:

Rasûlüllah (s.a.s) 420 kişiden oluşan atlı birlikle Halid b. Velid’i Hicretin IX. senesinin Receb ayında Dumetü’l-Cendel’deki Kinde hükümdarı Ukeydir b. Abdu’l-Melik’e gönderdi. Ukeydir b. Abdu’l-Melik Hıristiyandı. Peygamber (s.a.s) Halid b. Velid’e şöyle dedi: “Onu (Ukeydir’i) (yabani) inek avında bulacaksın”. Halid b. Velid yola çıktı. Mehtaplı bir gecede Ukeydir’in sarayına bakan bir yere gizlendi. Ukeydir eşiyile birlikte sarayın balkonunda oturuyordu. O sırada (yabani) bir inek gelerek boynuzunu sarayın kapısına sürtmeye başladı. Ukeydir’e karısı: “Hayatında

²⁶⁴ ez-Zürkânî’de المعمور kelimesinden sonra و harfi gelir, a.g.e., III, 415.

²⁶⁵ el-Belâzurî, el-Endülûsî ve ez-Zürkânî’de سارحتكم kelimesinden sonra لا تعد فاردتكم و cümlesi yer alır, a.g.e., s. 73; a.g.e., I, 255; a.g.e., III, 415.

²⁶⁶ el-Endülûsî’de لحقها olarak zikredilmiştir, a.g.e., I, 256.

²⁶⁷ ez-Zürkânî’de حق الله şeklinde yer alır, a.g.e., III, 415.

²⁶⁸ el-Belâzurî, el-Endülûsî ve ez-Zürkânî’de بذلك yerine به kullanılmıştır, a.g.e., s.73; a.g.e., I, 256; a.g.e., III, 415.

hiç böyle bir inek gördün mü” dedi. Ukeydir: “Vallahi hayır” diye cevapladı. Karısı: “O halde (bu hayvanı avlamaktan) seni kim alıkoyabilir” deyince Ukeydir “Hiç kimse” dedi ve yerinden kalkarak atının eğlenmesini emretti. Ukeydir’e ailesinden birkaç kişi ve kardeşi Hasan eşlik etti. Yanlarına kısa mızraklar aldılar. Kaleden çıkar çıkmaz Halid b. Velid ve arkadaşlarıyla karşı karşıya geldiler. Girişilen mücadelede Hassan hayatını kaybederken; Ukeydir, Halid b. Velid tarafından esir alındı. Rasûlüllah (s.a.s)’in huzuruna vardıklarında vergi ödeme ve kan dökmeme şartıyla Ukeydir serbest bırakıldı²⁶⁹.

Rasûlüllah (s.a.s)’in vefatından sonra Ukeydir yapmış olduğu anlaşmayı bozarak zekat ödemeyi bıraktı. Dumetu’l-Cendel’den Hire’ye göç etti. Oraya bir kale (saray) inşâ etti ve bulunduğu yeri diğerlerinden ayırt etmek için ona “Devme” adını verdi. Hz. Ebu Bekir (r.a)’ın döneminde Halid b. Velid, Ukeydir’i öldürmüştür. Bazı rivayetler Ukeydir’in Peygamber (s.a.s)’in vefatından sonra dinden döndüğünü ifade ederken; bazı rivayetler ise onun zaten Hıristiyanlığından vazgeçmediğini fakat durumu kurtarmak amacıyla böyle bir yola başvurduğu konusunda hemfikirdirler²⁷⁰.

4- Hz. Muhammed (s.a.s)’in Sakîf’e Yazdığı Mektup²⁷¹

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

من محمد النبي²⁷² رسول الله إلى المؤمنين: إن عَصَاةَ وَجٍّ و صَيْدَهُ

حَرَامٌ،²⁷³ لَا يُضَادُّ شَجَرَهُ،²⁷⁴ و²⁷⁵ مِنْ وَجْدٍ يَفْعَلُ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَإِنَّهُ يُجْلَدُ و

تُنَزَعُ ثِيَابُهُ، فَإِنْ تَهَدَّى ذَلِكَ فَإِنَّهُ يُؤْخَذُ فَيُلَاحَظُ بِهِ النَّبِيُّ مُحَمَّدٌ،²⁷⁶ و²⁷⁷ هَذَا

أَمْرُ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ."

²⁶⁹ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 243; el-Belâzurî, a.g.e., s.73; et-Taberî, a.g.e., III, 108-109; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 414-415.

²⁷⁰ el-Belâzurî a.g.e., s.74; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 415.

²⁷¹ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 187; ez-Zürkânî, a.g.e., IV, 10-11; Safvet, a.g.e., I, 55.

²⁷² ez-Zürkânî’de النبي zikredilmez, a.g.e., IV, 11.

²⁷³ İbn Hişâm’da حرام kelimesi yer almaz, a.g.e., IV, 187.

²⁷⁴ İbn Hişâm ve ez-Zürkânî’de شجره kelimesi yer almaz, a.g.e., IV, 187; a.g.e., IV, 11.

²⁷⁵ İbn Hişâm’da و kelimesi yer almaz, a.g.e., IV, 187.

²⁷⁶ ez-Zürkânî’de عمدا şeklinde zikredilir, a.g.e., IV, 11.

²⁷⁷ İbn Hişâm’da أن kelimesi yer almaz, a.g.e., IV, 187.

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Vec çalısı ve onun toplanması haramdır. Onun ağacı koparılmaz! Kim böyle bir şey yaparken yakalanırsa o sopayla dövülür ve elbisesi çıkarılır²⁷⁸. (Daha da) ileri giderse alınıp Nebî Muhammed (s.a.s)’in (yanına) götürülür. Bu, Allah’ın elçisi Peygamber Muhammed (s.a.s)’in emridir”.

Mektubun tarihi arka planı:

Rasûlullah (s.a.s) Hicretin IX. senesinde Tebük seferinden sonra Medine’ye döndüğünde Ramazan ayıydı²⁷⁹. Sakîf heyeti bu dönemde Rasûlullah (s.a.s)’in yanına geldi. Rasûlullah (s.a.s) oradan ayrıldığında Urve b. Mesud es-Sakafî O’nun peşine düştü. Rasûlullah (s.a.s) Medine’ye vardığında Urve Müslüman oldu. Urve, Rasûlullah (s.a.s)’den kavmini İslam’a davet konusunda kendisini görevlendirmesini talep etti. Rasûlullah (s.a.s) onunla kavmi hakkında sohbet ederken Urve’ye şöyle dedi: *“Onlar (kavmin) seni öldürecektir”*. Zira Peygamber (s.a.s) onların çok kibirli olduklarını biliyordu. Urve: *“Onlar beni bakire kızlarından bile çok sever”* dedi.

Urve gerçekten de kavmi tarafından sevilip sayılan biriydi. Konumu itibariyle bu teklifine karşı çıkmayacakları umuduyla Medine dönüşü İslam’a davet etmek ve yeni girdiği dini anlatmak için ahaliyi evine davet etti. Evinin balkonuna çıkarak Müslüman olduğunu ilan etti ve onları İslâm’a çağırdı. Bunun üzerine ahali dört bir yandan Urve’ye ok yağdırdı. İsabet eden bir ok onun ölümünü neden oldu. Urve’ye (ölürken): *“Kanında gördüğün nedir?”* diye sorulunca: *“Allah’ın ikram ettiği aseleti, bana bahşettiği şehadeti (görüyorum). Bu (gördüğüm) Allah Rasûlünün yanında ölenlerin ahirete irtihal etmeden önce (yaşadıklarından) başka bir şey değildir. Beni onların yanına gömün”* demiştir. Urve’nin vasiyeti yerine getirilmiş ölümünden sonra Taif kuşatmasında şehit düşenlerin yanına defnedilmiştir. Rasûlullah (s.a.s)’in onun hakkında: *“Urve’nin kavmi arasındaki durumu, Yâsin sahibinin kavmi arasındaki durumuna benzer”* dediği iddia edilir. Sakîf ahali Urve’nin ölümünden sonra bir kaç ay daha kafir olarak yaşamaya devam ettiler. Bu dönemde olaylar şöyle cereyan etti. Benî İlâcların kardeşi olan Amr b. Umeyye’nin bir hadiseden dolayı Abdiyalil b. Amr’la arası açıktı. Amr b. Umeyye Arapların en zeki adamlarından biriydi. O, Abdiyalil ile görüşmek için evine gitti. Abdiyalil’e

²⁷⁸ Akyüz, “elbisesi çıkarılır” cümlesini “topluma teşhir edilir” şeklinde açıklamıştır, Hamîdullah, 1997, s. 314.

²⁷⁹ et-Taberî, a.g.e., III, 111.

önce bir elçi gönderdi. Abdiyalil elçiye şöyle dedi: *“Sana yazıklar olsun! Seni Amr mı gönderdi?”* Elçi: *“Evet, Amr gönderdi, seni evinin avlusunda bekliyor”* diye cevapladı. Abdiyalil, Amr’ın yanına giderek: *“Böyle olacağı hiç aklıma gelmezdi. Kibrin bana gelmene engel olmamış hayret”* dedi ve Amr’ı iyi bir şekilde karşıladı. Amr şöyle devam etti: *“Öyle bir olayla karşı karşıyayız ki göç (ederek bile kurtulmamız mümkün değil). Bu adamın -Rasûlullah (s.a.s)’i kastediyor- olayını biliyorsun. Bütün Araplar Müslüman oldu. Onlarla savaşmaya gücümüz yetmez. Bu durumu düşünmemiz lazım”* dedi. Sakîf bundan sonra ne yapmaları gerektiği hususunda aralarında istişare ettiler. Hayvan sürülerinin güvende olmadığını, (şehirden) dışarı adımını atan herkesin kaçırıldığını dile getirdiler. Bu kötü durumda tek çıkar yolun Rasûlullah (s.a.s)’e daha önce olduğu gibi bir elçi göndermek lazım geldiği hususunda ittifak ettiler. Bu iş için en uygun kişinin Abdiyalil Amr b. Umeyr olduğuna karar verdiler. Zira Abdiyalil, Urve’nin yaşıtıydı. Abdiyalil bu teklife yanaşmadı zira Urve ile aynı kaderi paylaşmak istemiyordu. Fakat kendince bir çözüm yolu buldu ve onlara: *“Eğer benimle birini daha gönderirseniz bu işi yaparım”* dedi. Böylece Ahlaf’tan iki, Benî Malik’ten üç kişi olmak üzere toplam altı kişilik heyet yola koyuldu. Bu kişiler: Benî Yesâr’ın kardeşleri Osman b. Ebî el-As b. Bişr b. Abdi Dehman, Benî Salimlerin kardeşleri Avf b. Evs, Belharislerin kardeşi Nümeyr b. Harşi b. Rabia, Ahlaftan el-Hakem b. Amr b. Vehb b. Muttalib ile Şurahbil b. Gaylan b. Seleme b. Muattib idi. Abdiyalil bu hareketiyle, Urve’nin akıbetine uğramamak için Taif’e dönüşte her kavmi kendi elçisiyle oyalamayı hedeflemişti. Şehire yaklaşıp Kanât’a vardıklarında o sırada hayvan otlatmakta olan Mugîre b. Şûbe onlara rast geldi. Mugîre onları görünce sevinçle müjde vermek için Rasûlullah (s.a.s)’e koştu. Rasûlullah (s.a.s)’in yanına varmadan yolda Ebu Bekir (r.a)’la karşılaştı. Ebu Bekir (r.a)’a Sakîf heyetinin gelişini, onların bîat edip İslam’a girmek istediklerini; kavimleri, toprakları ve malları için şartlar öne sürerek anlaşma yapmak niyetinde olduklarını haber verdi. Ebu Bekir (r.a), Mugîre’ye ısrar ederek bu müjdeyi Rasûlullah (s.a.s)’e kendisi iletti. Sonra temsilcilerin yanına gelerek onlara Rasûlullah (s.a.s)’i nasıl selamlamaları gerektiğini anlattı. Buna rağmen Sakîf heyeti Rasûlullah (s.a.s)’i bilindik cahiliye selamıyla selamladılar. Heyet için bir çadır kuruldu ve burada karınları doyuruldu. Heyet Rasûlullah (s.a.s)’e bîat etti ve Müslüman oldu. Anlaşma akdini Halid b. Velid yazmaya başladı. Bu görüşme

esnasında putları olan Lât'ın üç yıl sonra yıkılmasını talep ettiler. Rasûlüllah (s.a.s) bunu kabul etmeyince heyet en azından bir aylık bir süre tanınmasını istediler. Allah Rasûlü bu konudaki ısrarını sürdürdü ve Lât'ın en kısa zamanda ortadan kaldırılmasını emretti. Heyetin bu ısrarı, bir anda kabilelerinin aşırı tepkisini önlemek, değişimi tedricen gerçekleştirmek istemelerinden kaynaklanıyordu. Rasûlüllah (s.a.s) bu öneriyi de reddetti. Putu yıkmaları için Ebu Sufyan b. Harb ile Mugîre b. Şûbe'yi görevlendirdi. Heyet, putu kendi elleriyle yıkamayacakları ve namazı eda edemeyecekleri için Rasûlüllah (s.a.s)'den af dilediler. Rasûlüllah (s.a.s): *“Putlarınızı kendi ellerinizle kıramamanızı mazur görürüm fakat namaz kılmayanın dininde hayır yoktur”* dedi. Bunun üzerine onlar: *“Ey Muhammed! Bizi meşgul etse de namazı eda ederiz”* dediler. Sakîf heyetinin Müslüman olup anlaşmayı akdetmelerinden sonra Rasûlüllah (s.a.s) onların arasında yaşça en genci olan Osman b. Ebî el-As'ı Sakîflere emir olarak atadı. Ebu Bekir (r.a) Osman b. Ebî el-As'ın fikhî, İslâm'ı ve Kur'an'ı öğrenmede onların en hırslısı olduğunu ifade eder.

Bundan sonra Sakîf heyeti ülkelerine geri dönmek üzere yola çıktılar. Rasûlüllah (s.a.s) Lat'ı yıkmaları için Ebu Sufyan b. Harb ve Mugîre b. Şûbe'yi gönderdi. Onlar Taif'e ulaştıklarında Mugîre, şehre önce Ebu Sufyan'ın girmesini istedi. Ebu Sufyan buna yanaşmadı ve ona: *“Kavmine sen önce gir”* dedi. Ebu Sufyan, el-Harm'daki yerinde kaldı. Mugîre şehre girdi ve putun üzerine çıktı. Kazma ile ona vurmaya başladı. Kavmi Benî Muattab, onun etrafında toplandı. Urve'de olduğu gibi Mugîre'ye de okların isabet edeceği düşüncesiyle korku dolu gözlerle onu izlemeye koyuldular. Bu sırada Sakîf kadınları saçı-başı açık bir halde meydanda bu duruma ağladılar ve *“Ey her şeyi silip süpürüp götüren, matem tutarak ağlamayacak mıyız ki, seni elim ve hasis olan adamlara teslim ettiler...”* diyerek üzüntülerini dile getirdiler.

Ebu Sufyan ve Mugîre putu parçaladıktan sonra altın ve süsten ibaret olan kısmı alarak Rasûlüllah (s.a.s)'e gönderdiler. Rasûlüllah (s.a.s) Ebu Süfyan'a Lât'ın mallarını Mesud oğulları Urve ve el-Esved'in borçlarının ödenmesinde kullanılmasını emretti. Ebu Süfyan bu emri yerine getirerek bu malı ikisinin borcunun ödenmesinde kullandı²⁸⁰.

²⁸⁰ İbn Hişam, a.g.e., IV, 182-187; et-Taberî, a.g.e., III, 96-100.

5-Meccâa' b. Murâra'ya Yazdığı İktaa' Mektubu²⁸¹

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

هَذَا كِتَابٌ كَتَبَهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ لِمَجَاعَةَ بْنِ مُرَّرَةَ بْنِ سَلْمَى، إِنِّي

أَقَطَعْتُكَ الْهُورَةَ وَغُرَابَةَ وَالْحُبْلَ، فَمَنْ حَجَّكَ فَيَالِي."

Tercümesi:

"*Rahman ve Rahim (olan) Allah'ın adıyla. Bu, Rasûlüllah Muhammed (s.a.s)'in Meccâa' b. Murâra b. Sulmâ'ya yazdığı yazıdır. el-Gavre, Gurâbe ve el-Hübel'i iktaa' (yoluyla) sana verdim. (Bunu konuda) kim sana karşı çıkarsa (o) bana (da karşı çıkmış olur)*".

Mektubun tarihi arka planı:

Bir rivayete göre Hicretin V. yılında diğer bir rivayete göre Hicretin VI. yılında Rasûlüllah (s.a.s) Hanife boyundan Hevze b. Ali ve Yemâme ahalisini İslam'a çağırdı. Selîb b. Kays b. Amr el-Ensarî aracılığıyla onlara bir mektup gönderdi. Bunun üzerine onlar da Rasûlüllah (s.a.s)'e bir heyet gönderdiler. Meccâa' b. Murâra da bu heyetin içindeydi. Rasûlüllah (s.a.s)'den işlenmemiş bir toprağı kendilerine vermesini talep etti. Rasûlüllah (s.a.s) iktaa' yoluyla onlara metinde adı geçen yerleri verdi ve yukarıdaki mektubu yazdı²⁸².

6-Dârîn'e Yazdığı İktaa' Mektubu²⁸³

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

²⁸¹ el-Belâzurî, a.g.e., s. 102; Safvet, a.g.e., I, 67.

²⁸² el-Belâzurî, a.g.e., s. 98.

²⁸³ el-Kalkaşandî, a.g.e., XIII, 120; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 411; Safvet, a.g.e., I, 72-73.

هذا ما أظنى²⁸⁴ رسول الله لتميم الدلي و أصحابه، إني
أنطيتكم بيت²⁸⁵ محمّيون²⁸⁶ و خبّرون و المرطوم،²⁸⁷ و بيت إبراهيم عليه
الصلاة و السلام برؤيتهم، و جميع ما فيهم نطيّة بة، و نقدت و سلمت
ذلك لهم و لأعقابهم من بعدهم أبد الأبد، فمن آذاهم فيها²⁸⁸ آذاه الله".

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim. Bu (vesika) Allah Rasûlünün Temîm ed-Dârî ve taraftarlarına verdiği (yerler hakkındadır). Ben, Beyt-i Ayûn, Habrûn, el-Mertûm ve Beyt-i İbrahim'i bütünüyle, her türlü geliriyle size verdim. Bunu icra ettim ve onlara ihsan ettim. Artık ebediyen (bu yerler) onlarındır. Kim orada onlara eziyet ederse Allah da ona eziyet eder".

Mektubun tarihi arka planı:

Dârînler büyük bir kabile olan Lahm kabilesine mensuptular. Dağınık bir yerleşim göstermekteydiler. Bir kısmı çöllerde bir kısmı göçebe bir kısmı da şehirlerde yaşamaktaydılar. Hicretin VIII. senesinde Mute savaşından sonra onlardan bir grup Bizanslılar'a katıldı. Onlar yıldızlara tapmaktaydılar. Dârînler iki defa Rasûlüllah (s.a.s)'i ziyaret ettiler. Bu ziyaretlerden birini Ebu Temîm ed-Dârî, kardeşi ve dört kişi gerçekleştirdi. Daha önce Nasranî olan bu topluluk İslamiyeti kabul etti. Hicretten önce Mekke'de ziyareti gerçekleştiren heyet Rasûlüllah (s.a.s)'den Beyt-i Ceyrûn ve köylerini istediler. Rasûlüllah (s.a.s) onların bu talebini geri çevirmeyerek mektupta adı geçen yerleri onlara ihdas etti²⁸⁹.

Başka bir rivayet²⁹⁰

"بسم الله الرحمن الرحيم"

²⁸⁴ Bu fiil Yemen lehçesinde (أعظى) manasına gelmektedir, Safvet, a.g.e., I, 72.

²⁸⁵ el-Kalkaşandî'de بيت kelimesi zikredilmez, a.g.e., XIII, 120.

²⁸⁶ ez-Zürkânî'de عين olarak zikredilir, a.g.e., III, 411.

²⁸⁷ el-Kalkaşandî'de المرطوم şeklinde zikredilir, a.g.e., XIII, 120.

²⁸⁸ ez-Zürkânî'de فيه şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 411.

²⁸⁹ el-Ahmedî, a.g.e., s. 488-490.

²⁹⁰ İbn Sa'd, a.g.e., I, 267; el-Kalkaşandî, a.g.e., XIII, 121; Safvet, a.g.e., I, 73-74.

هذا كتابٌ من محمد رسول الله²⁹¹ لتميم بن أوسٍ الداريّ،²⁹² إن²⁹³ له قرية²⁹⁴ حَبْرَى وبَيْتَ عَيْنُون²⁹⁵ قَرِيَّتَهَا كُلُّهَا: سَهْلَهَا وَجَبَلَهَا وَمَاءُهَا وَحَرَّتُهَا وَأَنْبَاطُهَا وَنَفَرُهَا²⁹⁶ وَلِهَبِهِ مِنْ بَعْدِهِ، لَا يُحَقِّقُ فِيهَا أَحَدٌ، وَلَا يَجِئُهَا عَلَيْهِمْ أَحَدٌ²⁹⁷ بَظْلَمٍ، فَمَنْ ظَلَمَهُمْ، أَوْ²⁹⁸ أَخَذَ مِنْ أَحَدٍ²⁹⁹ مِنْهُمْ شَيْئًا، فَعَلِيهِ لَعْنَةُ اللَّهِ³⁰⁰ وَالْمَلَائِكَةِ، وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ".

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Bu Allah’ın Elçisi Muhammed (s.a.s)’den Temîm b. Evs ed-Dârî’ye (yazılmış) mektuptur. Habrâ Köyü, Beyt-i Aynûn’un köylerinin hepsi, arazisi, dağı, suyu, işlenmiş toprağı, su kaynağı, kölesi ona aittir. Bundan sonra (bu yerler) onlarıdır. Hiç kimse bu konuda onlarla tartışamaz. Kimse oraya zülümle yerleşemez. Kim onlara zülüm eder veya onların birinden bir şey alırsa, Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların laneti (onun üzerine olsun)”.

Rivayet edilen üçüncü mektup

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ³⁰¹

هذا كتابٌ من محمد رسول الله لتميم بن أوسٍ الداريّ، إن له صِهْيُون قَرِيَّتَهَا كُلُّهَا، سَهْلَهَا وَجَبَلَهَا وَمَاءُهَا وَكُرُومُهَا وَأَنْبَاطُهَا وَوَرَقَّهَا، وَلِعَقِبِهِ

²⁹¹ İbn Sa’d’da بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ kısmı zikredilmez, a.g.e., I, 267.

²⁹² İbn Sa’d’da التميم بن أوس أخى تميم الدارى şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 267.

²⁹³ İbn Sa’d’da أن olarak zikredilir, a.g.e., I, 267.

²⁹⁴ İbn Sa’d’da قرية kelimesini zikredilmez, a.g.e., I, 267.

²⁹⁵ İbn Sa’d’da وعينون بالشام şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 267.

²⁹⁶ İbn Sa’d ve el-Kalkaşandî’de نفرها yerine بقرها gelir, a.g.e., I, 267; a.g.e., XIII, 121.

²⁹⁷ İbn Sa’d’da أحد kelimesi zikredilmez, a.g.e., I, 267.

²⁹⁸ İbn Sa’d’da أو yerinde و zikredilir, a.g.e., I, 267.

²⁹⁹ İbn Sa’d’da من أحد zikredilmez, a.g.e., I, 267.

³⁰⁰ İbn Sa’d’da فإن عليه لعنة الله şeklinde, a.g.e., I, 267.

³⁰¹ el-Kalkaşandî, a.g.e., XIII, 122; Safvet, a.g.e., I, 74-75.

من بعده لا يُحَاقُّهُ فِيهَا أَحَدٌ، وَ لَا يَدْخُلُ عَلَيْهِ ظُلْمٌ، فَمَنْ أَرَادَ ظَلَمَهُمْ أَوْ
أَخَذَهُ مِنْهُمْ فَيُنَّ عَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَ الْمَلَائِكَةِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ".

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Bu Allah’ın Rasûlü Muhammed (s.a.s)’den Temim b. Evs ed-Dârî’ye (yazılmış) bir mektuptur. Sihyevn’in bütün köyleri, arazisi, dağı, suyu, bağları, su kaynakları ve ağaçları ona aittir. Artık (bu yerler) onundur. Hiç kimse bu konuda tartışamaz ve oraya zorla giremez. Her kim onlara zülüm etmeyi isterse veya onlardan (bir şey) alırsa, Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun”.

Rivayet edilen dördüncü mektup

302" بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 303

هَذَا 304 ذَكَرَ 305 مَا وَهَبَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ لِلدَّلَّيِّينِ إِذَا أَعْطَاهُ اللَّهُ

الْأَرْضَ وَ هَبَ لَهُم بَيْتَ عَيْنُونِ وَ حَبْرُونَ، 306 وَ بَيْتَ إِبْرَاهِيمَ بِمَنْ 307 فِيهِمْ لَهُمْ

أَبْدًا 308".

Tercümesi:

“Bu (vesikada) Allah Rasûlü Muhammed (s.a.s)’in, Dârîler’e ihsan ettiği (topraklar) zikredilir. Allah yeryüzünü ihsan ettiğinde Beyt-i Aynûn, Habrûn ve Beyt-i İbrahim’i onlara bahşetmiştir. (Bu yerler) ebediyyen onlarda (kalacaktır)”.

302 el-Kalkaşandî, a.g.e., XIII, 119; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 411.

303 el-Kalkaşandî’de besmele yer almaz, a.g.e., XIII, 119.

304 ez-Zürkânî’de ذكر هذا كتاب ذكر a.g.e., III, 411.

305 ez-Zürkânî’de ذكر fiilinden sonra فيه yer alır, a.g.e., III, 411.

306 ez-Zürkânî’de حبرون kelimesinden sonra المرطوم و gelir, a.g.e., III, 411.

307 ez-Zürkânî’de من و olarak zikredilir, a.g.e., III, 411.

308 ez-Zürkânî’de إلى أبدأ ابيد فيهم olarak zikredilir, a.g.e., III, 411.

7- Halid b. Velid'in Rasûlüllah (s.a.s)'ye Gönderdiği Mektup³⁰⁹

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لِحَمْدِ النَّبِيِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ:
السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْكَ اللَّهُ الَّذِي
لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، أَمَّا بَعْدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ، فَإِنَّكَ³¹⁰ بَعَثْتَنِي إِلَى بَنِي
الْحَارِثِ³¹¹ بْنِ كَعْبٍ، وَأَمَرْتَنِي إِذَا أُتَيْتُهُمْ أَنْ لَا أُفَاتِلَهُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، وَأَنْ
أَهْوُوهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَإِنْ أَسْلَمُوا³¹² أَقَمْتُ فِيهِمْ، وَقَبِلْتُ مِنْهُمْ، وَعَلَّمْتُهُمْ
مَعَالِمَ الْإِسْلَامِ وَكِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ، وَإِنْ لَمْ يُسَلِّمُوا قَاتَلْتُهُمْ، وَإِنِّي
قَدِمْتُ عَلَيْهِمْ فَدَعَوْتُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ كَمَا أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَجِئْتُ فِيهِمْ رُكْبَانًا قَالُوا يَا بَنِي الْحَارِثِ أَسَلِمُوا تَسَلَّمُوا،
فَأَسَلَمُوا وَلَمْ يُقَاتِلُوا، وَأَنَا مَقِيمٌ بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ،³¹³ أَمُرُهُمْ بِمَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ،
وَأَنَّهَا عَمَّا نَهَاكَمُ اللَّهُ عَنْهُ، وَأَعَلَّمَهُمْ مَعَالِمَ الْإِسْلَامِ، وَسُنَّةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَتَّى يَكْتُبَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالسَّلَامُ
عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ".

:Tercümesi

"Rahman ve Rahim (olan) Allah'ın adıyla. Allah'ın elçisi Nebi Muhammed (s.a.s)'e Halid b. Velid'den: Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi üzerine olsun ya Rasûlüllah. O'ndan başka ilah olmayan Allah'a seninle birlikte hamd ederim. Şöyle ki; ya Rasûlüllah beni, el-Haris b. Kâb oğullarına göndermiş, onların (yanına)

³⁰⁹ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 239-240; et-Taberî, a.g.e., III, 126-127; Safvet, a.g.e., I, 63.

³¹⁰ et-Taberî'de فإنك zikredilmez, a.g.e., III, 126.

³¹¹ İbn Hişâm ve et-Taberî'de الحارث olarak zikredilir, a.g.e., IV, 239; a.g.e., III, 126.

³¹² et-Taberî'de أقمت فيهم zikredilmez, a.g.e., III, 126.

³¹³ et-Taberî ve el-Halebi'de أظهرهم den sonra yer alır, a.g.e., III, 127; a.g.e., IV, 239.

vardığımda üç gün savaşmamamı, onları İslâm'a davet etmemi, İslâm'ı kabul ederlerse aralarında kalıp onları kabul etmemi, İslâmî bilgileri, Allah'ın kitabını ve Peygamber (s.a.s)'in sünnetini öğretmemi; eğer (İslâm'ı reddederlerse) onlarla savaşmamı emretmiştin. Ben, onlara ulaştım. Senin emrettiğin gibi üç gün onları İslâm'a davet ettim. Onlara elçiler gönderdim. (Elçiler ona şöyle dediler): Ey Benî el-Hâris! Müslüman ol ki kurtuluşa eresin. Onlar savaşmadan Müslüman oldular. Ben, onların arasında oturuyorum. Allah'ın emrettiğini onlara emrediyorum; O'nun yasakladığını onlara yasaklıyorum. İslâmî bilgileri ve Peygamber (s.a.s)'in sünnetini öğreterek, senin emrin gelene kadar onların arasında kalacağım. Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi senin üzerine olsun ey Allah'ın Rasûlü”.

Rasûlüllah (s.a.s)'in Halid b. Velid'e Gönderdiği Cevabi Mektubu³¹⁴

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

من محمدِ النبي رسول الله إلى خالد بن الوليد: سَلَامٌ عَلَيْكَ، فَإِنِّي أَحْمَدُ
إِلَيْكَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ. أَمَا بَعْدُ: فَإِنَّ كِتَابَكَ جَاءَنِي مَعَ رَسُولِكَ يُخْبِرُنِي
أَنَّ بَنِي الْحَارِثِ³¹⁵ بَن كَعْبٍ قَدْ أَسْلَمُوا قَبْلَ أَنْ تُقَاتِلَهُمْ، وَأَجَابُوا إِلَى مَا
كَوْنَتُهُمْ إِلَيْهِ مِنَ الْإِسْلَامِ، وَشَهِدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ،³¹⁶ وَ
أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ³¹⁷ وَرَسُولُهُ وَأَنْ قَدْ هَدَاهُمْ اللَّهُ بِهُدَاةٍ، فَبَشِّرْهُمْ وَأَنْذِرْهُمْ،
وَقَبِّلْ وَ لِيَقْبِلَ مَعَكَ وَقَدْهُمْ، وَ السَّلَامُ عَلَيْكَ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ".

Tercümesi:

“Rahman ve Rahim (olan) Allah'ın adıyla. Allah'ın Rasûlü Peygamber (s.a.s)'den Halid b. Velid'e: Selam senin üzerine olsun. O'ndan başka ilah olmayan Allah'a seninle birlikte hamd ederim. Şöyle ki; el-Hâris b. Kâb oğullarının savaşmadan Müslüman oldukları, onları çağırdığın İslâm dinine icabet ederek Allah'ın birliğine, şerikî olmadığına ve Muhammed (s.a.s)'in O'nun kulu ve elçisi

³¹⁴ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 240; et-Taberî, a.g.e., III, 127; Safvet, a.g.e., I, 63.

³¹⁵ İbn Hişâm الحارث şeklinde zikreder, a.g.e., IV, 240.

³¹⁶ İbn Hişâm'da وحده لا شريك له kısmı zikredilmez, a.g.e., IV, 240.

³¹⁷ İbn Hişâm'da عبد الله şeklinde zikredilir, a.g.e., IV, 240.

olduğuna Őhadet ettiklerini, Allah'ın onlara doğru yolu göstermesiyle hidayete erdiklerini haber veren mektubun elin (vasıtasıyla) bana ulaştı. Onlara (Allah'ın rahmetini) müjdele; (azabına karşı) onları uyar. Sen (buraya) dn ve onların heyeti (seninle birlikte) gelsin. Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi senin üzerine olsun”.

Mektubun tarihi arka planı:

Hicretin X. yılının Cemaziyevvel ayında, Halid b. Velid dört yüz kişilik bir kuvvetle Rasûlüllah (s.a.s) tarafından Benı Hâris b. el-Kb'a gönderildi. Rasûlüllah (s.a.s) Halid b. Velid'e üç gün savaşmadan onları İŐlm'a davet etmesini, eğer kabul ederlerse orada kalarak onlara Allah'ın kitabını, Rasûlüllah (s.a.s)'in sünnetini ve dini bilgileri öğretmesini; kabul etmezlerse onlarla savaŐmasını emretti. Halid b. Velid dört bir yana elçiler salarak *“Eğer İŐlam'a girerlerse kurtuluşa erecekleri”* duyurusunu yaptı. Halk bu davete icabet ederek Müslüman oldu. Halid b. Velid Rasûlüllah (s.a.s)'e oradaki durumu rapor eden bir mektup yazdı. Rasûlüllah (s.a.s) de onun mektubuna cevaben yukarıdaki mektubu yolladı. Bunun zerine Benı Hâris'in halkından Kays b. Husayn b. Yezid b. Kann Zilgussa, Yezid b. el-Muhcci, Abdullah b. Kurayz Ziyadı, Seddd b. Abdullah Kannı ve Amr b. Abdullah Zabbı'nin de aralarında bulunduğu bir heyet Rasûlüllah (s.a.s)'in yanına geldi. Rasûlüllah (s.a.s) onları uzaktan görünce: *“Hintlere benzeyen bu adamlar kimdir?”* diye sordu. Yanındakiler: *“Ey Allah'ın elçisi onlar Hâris b. Kb'ın adamları”* dediler. Heyet Rasûlüllah (s.a.s)'in yanına geldiğinde: *“Biz Őhadet ederiz ki; Sen Allah'ın elisisin ve Allah'tan başka ilah yoktur”* dediler. Rasûlüllah (s.a.s): *“Ben de Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın elçisi olduğuna Őhadet ederim”* dedi. Rasûlüllah (s.a.s) onlara: *“Korkutulduktan sonra benim yanına gelenler misiniz”* diye sordu. Onlar bir süre sustular. Rasûlüllah (s.a.s) bu sözünü üç kez daha tekrar etti fakat hiç biri cevap vermedi. Dördüncü defa söylediğinde aralarından Yezid b. Abdulmutan: *“Evet, ya Rasûlüllah, korkutulduktan sonra senin katına gelenleriz”* dedi. Rasûlüllah (s.a.s): *“Eğer Halid, bana sizin savaşmadan Müslüman olduğunuzu sylemeseydi, Şu an baŐlarınızı ayaklarınızın yanında bulacaktınız”* dedi. Bunun zerine Yezid b. Abdulmutan Şöyle dedi: *“Allah'a ant olsun ki ya Rasûlüllah ne seni ne de Halid'i vdk”* dedi. Rasûlüllah (s.a.s): *“Peki o halde kimi vdnz?”* dedi. Onlar da: *“Bizi hidayete erdiren Allah'a övgüde bulunduk”* dediler. Rasûlüllah (s.a.s): *“Doğru söylüyorsunuz”* dedi ve devam etti:

“Cahiliye döneminde, savaştığınız (insanlara) ne ile üstünlük sağlıyordunuz?”. Bunun üzerine onlar: “Biz hiç kimseyi alt etmeye çalışmadık” dediler. Rasûlüllah (s.a.s): “Fakat sizinle savaşanları yenmeye çalışıyordunuz” deyince bu defa onlar: “Bize karşı mücadele edenlere galebe çalıyorduk Ey Allah’ın Rasûlü. Bizler köle çocuklarıydık. Birbirimizden ayrılmaz hep bir arada dururduk ve hiç kimseye eziyet etmezdik” dediler. Rasûlüllah (s.a.s): “Doğru söylüyorsunuz” dedi. Rasûlüllah (s.a.s) Benî Hâris’in başına Kays b. Husayn’ı emir olarak atadı. Heyet, Şevvalin sonu ile Zilkâdenin başında kavimlerine döndüler ve Rasûlüllah (s.a.s)’in vefatına kadar yani dört aylık bir süre zarfında orada kaldılar.

Rasûlüllah (s.a.s), heyetin kavimlerine dönmesinin ardından İslâmî bilgileri, Peygamber (s.a.s)’in sünnetini ve fıkıh bilgilerini öğretmesi için Benî Neccâr soyundan Hazm b. Amr el-Ensârî’yi bir anlaşma metniyle³¹⁸ birlikte el-Hâris’in kavmine yolladı³¹⁹.

8-Himyeri Meliklerine Gönderdiği Mektup³²⁰

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

من محمدٍ النبي³²¹ رسول الله³²² إلى الحارث بن عبد كلال، و تُخَيِّم بن

عَبْدِ كُلال، و³²³ الثُّعْمَانِ قَبْلَ ذِي رُعَيْنِ،³²⁴ وَهَمْدَانَ وَهَمَّافِرٍ.³²⁵ أما بعد

ذِكْكُمْ،³²⁶ فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْكُمْ اللَّهُ³²⁷ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، أَمَا بَعْدُ: فَإِنَّهُ قَدْ وَقَعَ

³¹⁸ Bkz. Amr b. Hazm’ın Yemen’de Hıristiyanlarla yaptığı anlaşma, s. 92.

³¹⁹ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 239-243; et-Taberî, a.g.e., III, 126-129.

³²⁰ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 235-237; et-Taberî, a.g.e., III, 120-121; el-Halebî, a.g.e., III, 262-263; Safvet, a.g.e., I, 56-57.

³²¹ el-Halebî’de النبي zikredilmez, a.g.e., III, 262.

³²² İbn Hişâm’da من محمد رسول الله النبي şeklinde yer alır, a.g.e., IV, 235.

³²³ İbn Hişâm ve el-Halebî’de و sonra إلى harf-i ceri yer alır, a.g.e., IV, 235; a.g.e., III, 262.

³²⁴ el-Halebî’de ذِي رُعَيْنِ yer almaz, a.g.e., III, 262.

³²⁵ İbn Hişâm ve el-Halebî’de وهَمْدَانَ وَهَمَّافِرٍ olarak zikredilir, a.g.e., IV, 235; a.g.e., III, 262.

³²⁶ el-Halebî’de ذِكْكُمْ yer almaz, a.g.e., III, 262.

³²⁷ el-Halebî’de إِلَيْكُمْ اللَّهُ şeklinde yer alır, a.g.e., III, 262.

بنا رَسُولُكُمْ هَقْلَدَنَا³²⁸ من أرض الروم، هَقْلَيْنَا³²⁹ بالمدينة، فَبَدَّغَ مَا رَسَلْتُمْ به،³³⁰ و خَيْرَ مَا قَبَلَكُمْ، و أَنبَأَنَا بِإِسْلَامِكُمْ و قَتَلَكُمْ الْمُشْرِكِينَ، و نَ³³¹ اللهُ قَدْ هَدَاكُمْ بِهَدَايَتِهِ.³³² إِنْ أَصْلَحْتُمْ، و أَطَعْتُمْ اللَّهَ و رَسُولَهُ، و أَقَمْتُمْ الصَّلَاةَ، و آتَيْتُمْ الزَّكَاةَ، و أَعْطَيْتُمْ مِنَ الْمَغَائِمِ³³³ حُمْسَ اللَّهِ، و سَهْمَ نَبِيِّهِ³³⁴ و صَفِيَّهِ، و مَا كَتَبَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ مِنَ الصَّلَاةِ،³³⁵ مِنَ الْحَقَّارِ عَشْرُ مَا سَقَتِ الْحَيِّنُ، و مَا³³⁶ سَقَتِ السَّمَاءُ، و كُلِّ مَا سَقَى³³⁷ بِالْغَرْبِ³³⁸ نِصْفَ الْمُشْرِ، و فِي الْإِبِلِ: فِي الْأَرْبَعِينَ ابَةَ لُبُونِ،³³⁹ و فِي ثَلَاثِينَ مِنَ الْإِبِلِ ابْنُ لُبُونِ ذَكَرًا، و فِي كُلِّ خَمْسٍ مِنَ الْإِبِلِ شَاةٌ، و فِي كُلِّ عَشْرٍ مِنَ الْإِبِلِ شَاتَانِ، و فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ مِنَ الْبَقَرِ بَقْرَةٌ، و فِي كُلِّ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيْعٌ: جَدَّعٌ أَوْ جَدَّعَةٌ، و فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ مِنَ الْغَنَمِ سَائِمَةٌ وَحَدَّهَا شَاةٌ، و إِهْمَا³⁴⁰ فَرِيضَةُ اللَّهِ الَّتِي فَرَضَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَةِ، فَمَنْ زَادَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ، و مَنْ أَدَّى ذَلِكَ و أَشْهَدَ عَلَى إِسْلَامِهِ، و ظَاهَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ، فَإِنَّهُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ: لَهُ مَا لَهُمْ و عَلَيْهِ مَا عَلَيْهِمْ، و

³²⁸ İbn Hişâm'da هَقْلَدَنَا şeklinde zikredilir, a.g.e., IV, 235.

³²⁹ el-Halebî'de هَقْلَيْنَا şeklinde yer alır, a.g.e., III, 262.

³³⁰ et-Taberî'ye zikretmez, a.g.e., III, 120.

³³¹ et-Taberî ve el-Halebî'de نَ olarak zikredilir, a.g.e., III, 121; a.g.e., III, 262.

³³² İbn Hişâm ve el-Halebî'de هَدَا şeklinde yer alır, a.g.e., IV, 235; a.g.e., III, 262.

³³³ el-Halebî'de الغنائم şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 262.

³³⁴ İbn Hişâm'da سهم الرسول şeklinde zikredilir, a.g.e., IV, 236.

³³⁵ el-Halebî'de من الصدقة den زرعته إلى إرسال النبي أرسل إلى زرعته من الصدقة, a.g.e., III, 262.

³³⁶ İbn Hişâm'da ما yı ikinci kez zikredilmez, a.g.e., IV, 236.

³³⁷ İbn Hişâm'da على ما سقى الغرب و كل ما سقى بالغرب şeklinde zikredilir, a.g.e., IV, 236

³³⁸ الغرب büyük kova (دلو) manasına gelmektedir, Safvet, a.g.e., I, 56.

³³⁹ İbn Hişâm'da أن في الإبل الأربعين ابنة لبون kısmı في الإبل: في الأربعين ابنة لبون şeklinde zikredilir a.g.e., IV, 236.

³⁴⁰ İbn Hişâm'da إههما şeklinde yer alır, a.g.e., IV, 236.

له ذقةُ الله و ذمةُ رسوله، و إته من أسلم من يهوديٍّ أو نصرانيٍّ، فإنه³⁴¹ له مثل ما لهم،³⁴² و عليه مثل ما عليهم، و من كان على يهوديته أو نصرانيتها، فإنه لا يُفتن³⁴³ عنها، و عليه الجزية، على كل حالمٍ، ذكر أو أنثى، حرٌّ أو عبيٍّ، دينارٌ و افٍ، أو قيمته من لماعٍ³⁴⁴ أو عوضه³⁴⁵ ثياباً، فمن أدّى ذلك إلى رسول الله، فإنَّ له ذقةَ الله و³⁴⁶ رسوله، و من منعه فإنه عدو الله و لرسوله. أما بعدُ: فإن رسول الله³⁴⁷ محمداً النبي أرسل إلى زُرعة ذى يزن: أن إذا أتتكم³⁴⁸ رُسُلِي، فأوصيكم بهم خيراً: معاذ بن جبل، و عبد الله بن زيد، و مالك بن عبادة، و عقبة بن نَمِر، و مالك بن مُرة³⁴⁹ و أصحابهم، و أن أَجمَعُوا ما عندكم من الصدقة و الجزية من حَالفِكم³⁵⁰ و ألبِغوها³⁵¹ رسولي، و نَّ³⁵² أميرهم هَماذُ بن جبل فلا ينقلبنَّ لِأَراضيا. أما بعدُ: فإن محمداً يشهد أن لا إله إلا الله، و أنه عبده و رسوله، ثم إنَّ مالك ابن مُرة³⁵³ الرَّهاوي³⁵⁴، قد حدَّثَني أنكَ قد³⁵⁵ أسلمت من أول حمير، و قتلت

³⁴¹ et-Taberî'de فإن olarak zikredilir, a.g.e., III, 121.

³⁴² İbn Hişâm'da bu kısım عليه ما عليهم و عليه ما عليهم şeklinde zikredilir, a.g.e., IV, 236.

³⁴³ İbn Hişâm'da فُود fiilini zikredilir, a.g.e., IV, 236.

³⁴⁴ İbn Hişâm'da من قيمة الملعفر olarak zikredilir, a.g.e., IV, 236.

³⁴⁵ et-Taberî'de بوضه şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 121.

³⁴⁶ İbn Hişâm ve et-Taberî'de ذمة رسوله و ذمة رسوله şeklinde gelir, a.g.e., IV, 236, a.g.e., III, 121.

³⁴⁷ el-Halebî'de رسول الله yer almaz, a.g.e., III, 262.

³⁴⁸ İbn Hişâm ve el-Halebî'de أتاكم şeklinde yer alır, a.g.e., IV, 236; a.g.e., III, 262.

³⁴⁹ el-Halebî'de مرارة ابن şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 262.

³⁵⁰ et-Taberî'de مخالفيكم şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 121.

³⁵¹ et-Taberî'de بلغوها şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 121.

³⁵² et-Taberî'de إن olarak zikredilir, a.g.e., III, 121.

³⁵³ el-Halebî'de مرارة بن مرارة şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 263.

³⁵⁴ el-Halebî'de الرَّهاوي zikredilmez, a.g.e., s. 263.

³⁵⁵ İbn Hişâm ve et-Taberî'de قد zikredilmez, a.g.e., III, 236, a.g.e., III, 122.

المشركين، فَأَبَشِرْ بِخَيْرٍ، وَآمُرْكَ بِحَمِيرٍ خَيْرًا، وَلا تَخْوَئُوا، وَلا تَحَادَثُوا، فَإِن
رسول الله³⁵⁶ مَوْلى³⁵⁷ غنيكم و فقيركم.

وإن³⁵⁸ الصدقة لا تحلّ لحمد و لا لأهله،³⁵⁹ إنما هي زكاة يتزكّى³⁶⁰
بها على فقراء المؤمنين و أبناء السبيل، وإن³⁶¹ ما لكا قد بلغَ الجبرَ، و يحفظ
الغيبَ، و آمركم به خيرا. و إني³⁶² قد بعثتُ³⁶³ إليكم من صالحى أهلى، و
أولى دينهم،³⁶⁴ أولى علمهم، فأمركم³⁶⁵ بهم خيرا، فإنهم³⁶⁶ منظورٌ إليهم،³⁶⁷
و السلام عليكم و رحمة الله و بركاته".

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim, Allah'ın Elçisi Nebî Muhammed (s.a.s)'den Haris b. Abd Külal, Nuaym b. Abd Külal ve Ruayn, Hemdân ve Maâfir reisi en-Numan'a. Şöyle ki: Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a olan hamdimi size bildiririm. Biz Rum topraklarından döndüğümüz sırada elçiniz bize geldi, onunla Medine'de buluştuk. Gönderdiğinizizi bize ilettiler. Sizin hakkınızda haberler verdi. Müslüman olduğunuzu ve müşriklerle savaştığınızı bildirdi. Allah, hidayetiyle size doğru yolu göstermiştir. Kendinizi ıslah edip Allah ve Rasûlüne itaat eder, namazı kılar, zekatı verir, ganimetlerden Allah'a ait beşte biri, Rasûlüllah (s.a.s)'in payını ve safiyyi³⁶⁸

³⁵⁶ el-Halebî'de هو مولى şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 263.

³⁵⁷ İbn Hişâm'da فإن رسول الله هو ولى şeklinde gelir, a.g.e., III, 236.

³⁵⁸ İbn Hişâm'da أن şeklinde gelir, a.g.e., III, 237.

³⁵⁹ İbn Hişâm ve el-Halebî'de لأهل بيته şeklinde yer alır, a.g.e., III, 237; a.g.e., III, 263.

³⁶⁰ el-Halebî'de يزكى olarak zikredilir, a.g.e., III, 263.

³⁶¹ İbn Hişâm'da أن olarak yer alır, a.g.e., III, 237.

³⁶² İbn Hişâm'da أن olarak zikredilir, a.g.e., III, 237.

³⁶³ İbn Hişâm'da أرسلت şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 237.

³⁶⁴ et-Taberî'de دينى şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 122.

³⁶⁵ İbn Hişâm'da وأمركم şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 237.

³⁶⁶ et-Taberî'de فإنه şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 122.

³⁶⁷ el-Halebî'de و إني قد بعثت إليكم من صالحى أهلى و أولى دينهم، أولى علمهم، فأمركم بهم خيرا، فإنهم منظورٌ إليهم kısmı zikredilmez, a.g.e., III, 263.

³⁶⁸ Ordu baş komutanının ganimet taksim edilmeden önce, beğenip seçtiği ve kendisine ayırdığı nesnelere, Hamîdullah, 1997, s. 239.

verirseniz (görevinizi yerine getirmiş olursunuz). Müslümanlara farz kılınan zekat (miktarı şöyledir): tarla ve çiftlik gibi kaynak ve yağmur suyu ile sulanan (yerlerdeki ürünün) onda biri, kova ile sulanan (yerlerdeki ürünün) onda birinin yarısı, her kırk deve (için) iki yaşını doldurmuş olan dişi deve, her otuz deve (için) iki yaşını doldurmuş bir erkek deve, her beş deve (için) bir koyun, her on deve (için) iki koyun, her kırk sığır (için) bir sığır, her otuz sığır (için) bir buzağı: iki yaşına girmiş dişi veya erkek dana, kendi başına otlaklarda otlayan her kırk koyun (için) bir koyun (zekat olarak alınır). Bu, Allah'ın kullarına sadaka olarak farz kıldığı bir farizadır. Her kim bundan daha fazlasını hayır niyetiyle verirse bu onun için daha hayırlı olacaktır. Bir kimse bunu öder, Müslüman olduğuna şahadet eder ve müşriklere karşı müminlerle birlikte mücadele ederse o muhakkak müminlerdendir ve müminlerin aleyhine ve lehine olan her şey onun (da) lehine ve aleyhinedir. O (artık) Allah ve Rasûlünün himayesindedir. Yahudi ve Hıristiyanlardan her kim Müslüman olursa (müminlerin leh ve aleyhinde olan her şey onun için de geçerlidir). Bir kimse Yahudi ve Hıristiyan ise ona (dininden) dolayı baskı yapılamaz ancak onların cizye (ödemesi) gerekir. Her reşit erkek ve kadından köle veya hür (farketmez) tam bir dinar veya onun kıymetinde meâfir bez ve kumaşı veya onun değerinde giyecek (alınır). Her kim bunu yerine getirirse o, Allah ve Rasûlünün himayesindedir; bundan kaçınanlar ise Allah ve Rasûlünün düşmanlarıdır.

Şöyle ki, Allah'ın elçisi Peygamber Muhammed (s.a.s) Zur'a zî Yezzen'e (şu mektubu) gönderdi: Elçilerim yanınıza geldiğinde onlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum. (Onlar): Muaz b. Cebel, Abdullah b. Zeyd, Malik b. Ubâde, Ukbe b. Nemir, Mâlik b. Mürre ve arkadaşlarıdır. Sizin (ödememiz gereken) zekatı, yerlilerinizin (ödemesi gereken) cizyeyi toplayın ve bunu elçilerime ulaştırın. Onların reisi Muaz b. Cebel'dir. O yanınızdan memnun ayrılınsın. Şöyle ki: Muhammed, Allah'tan başka ilah olmadığına, (kendisinin) Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna tanıklık eder. Mâlik b. Mürre senin Himyeri'de İslam'ı ilk kabul edenlerden olduğunu ve müşriklerle savaştığını anlattı. Sen bu güzel davranışından dolayı sevin. Sana Himyerililer'e iyilikle muamele etmeni buyuruyorum. (Birbirinize) ihanet etmeyin ve yardımsız bırakmayın! Allah Rasûlü zengininizin (de) fakirinizin (de) koruyucusudur.

Zekat, Muhammed ve ailesine helal olmaz. Bunlar ancak fakir ve yolda kalmış müminlere tasadduk edilen zekattır. Mâlik b. Murre bize haberi iletti, söylenmeyecek olanları muhafaza etti. Ben size ona iyi muamele etmenizi tavsiye ediyorum. Size dostlarımdan en dindar ve en bilgili (olanlarını) gönderdim. Onlara iyi davranmanızı buyuruyorum. Onlar gözetilecektir. Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi üzerinize olsun”.

Mektubun tarihi arka planı:

Rasûlüllah (s.a.s)'in Hicretin IX. senesi³⁶⁹ Tebük Seferi dönüşünde Himyeri hükümdarları Haris b. Abd Külal, Nuaym b. Abd Külal, Kayl Zi Rueyn, Hemdân ve Maâfir boylarının elçisi Müslüman olduklarını bildirmek üzere Rasûlüllah (s.a.s)'i ziyaret ettiler. Zira daha önce Zur'a zî Yezen ve Mâlik b. Murre kendisinin ve kavminin Müslüman olduklarını Peygamber (s.a.s)'e haber vermişti. Rasûlüllah (s.a.s) onlara sadaka ve cizye toplamalarını ve bunu Muaz b. Cebel ve Mâlik b. Murre'ye teslim etmelerini ve onlara iyi muamele edilmesini buyurdu ve bu maksatla yukarıdaki mektubu yazdı³⁷⁰.

9-Müseyleme'nin Rasûlüllah (s.a.s)'e Yazdığı Mektup³⁷¹

" من مُسَيْلِمَةَ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ. سَلَامٌ عَلَيْكَ،³⁷² أَمَا

بَعْدُ³⁷³ فَإِنِّي قَدْ³⁷⁴ تَشْرَكْتُ فِي الْأَمْرِ مَعَكَ،³⁷⁵ وَإِن لَنَا نَصِيفَ الْأَرْضِ،³⁷⁶ وَ

لِقَرِيْشٍ نِصْفِ الْأَرْضِ،³⁷⁷ وَ لَكِنَّ قَرِيْشًا قَوْمٌ³⁷⁸ يَعْتَدُونَ ."

³⁶⁹ et-Taberî, a.g.e., III, 120; İbn Hişâm, a.g.e., IV, 235.

³⁷⁰ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 239; İbn Sâd, a.g.e., I, 264-265; et-Taberî, a.g.e., III, 120.

³⁷¹ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 247; et-Taberî, a.g.e., III, 146; el-Halebî, a.g.e., III, 252; ez-Zürkânî, a.g.e., IV, 25; Safvet, a.g.e., I, 68.

³⁷² el-Halebî ve ez-Zürkânî'de سلام عليك zikredilmez, a.g.e., III, 252; a.g.e., IV, 25.

³⁷³ et-Taberî'de أما بعد zikredilmez, a.g.e., III, 146.

³⁷⁴ ez-Zürkânî'de قد yer almaz, a.g.e., IV, 25.

³⁷⁵ ez-Zürkânî'de تشركت معك في الأمر şeklinde zikredilir, a.g.e., IV, 25.

³⁷⁶ el-Halebî ve ez-Zürkânî'de iki yerde de الأرض yerine الأمر zikredilmiştir, a.g.e., III, 252; a.g.e., IV, 25.

³⁷⁷ el-Halebî'de ليس قريش قوما يعدلون و لقریش نِصْفِ الْأَرْضِ kısmı yer almaz ve mektup و لِقَرِيْشٍ نِصْفِ الْأَرْضِ cümlesiyle son bulur, a.g.e., III, 252.

³⁷⁸ ez-Zürkânî'de قوم zikredilmez, a.g.e., IV, 25.

Tercümesi:

“Allah’ın elçisi Müseyleme’den Allah’ın elçisi Muhammed’e: Selam senin üzerine olsun. Şöyle ki; Bu işte (peygamberlikte) sana ortak oldum. (Bu durumda) toprakların yarısı bizim, (diğer) yarısı (da) Kureyş’indir. Fakat Kureyş (bu hususta) haksızlık yapmaktadır”.

Rasûlüllah (s.a.s)’in Müseyleme’ye Cevabi Mektubu³⁷⁹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ³⁸⁰

من محمد رسول الله³⁸¹ إلى مسيلمة الكذاب³⁸². سلام³⁸³ على من

اتبع الهدى،³⁸⁴ أما بعد، فإن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده والحقبة

للمتقين³⁸⁵.

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Allah’ın elçisi Muhammed (s.a.s)’den Müseyleme el-Kezzâb’a: Selam hakikat yoluna tâbi olanın üzerine olsun. Şöyle ki; yeryüzü, kullarından dilediğine miras olarak bırakan Allah’a aittir ve o mutlu son takva sahiplerininindir”.

Mektubun tarihi arka planı:

Hicretin IX. senesinde Müseyleme el-Kezzâb, Benî Hanîfe’nin heyetiyle birlikte Rasûlüllah (s.a.s)’in yanına geldi. Ensardan, Binti’l-Hâris adında bir kadının evine konuk oldular. Benî Hanife üzeri elbiseyle örtülü bir şekilde Peygamber (s.a.s)’in yanına vardı. O sırada ashabıyla birlikte oturmakta olan Rasûlüllah (s.a.s)’in elinde bir hurma dalı bulunmaktaydı. Üzeri örtülü bu adam Rasûlüllah

³⁷⁹ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 247; el-Belâzurî, a.g.e., s. 98; et-Taberî, a.g.e., III, 146; el-Halebî, a.g.e., III, 252; ez-Zürkânî, a.g.e., IV, 25; el-Kalkaşandî, a.g.e., VI, 381; Safvet, a.g.e., I, 68.

³⁸⁰ el-Kalkaşandî’de besmele yer almaz, a.g.e., VI, 381.

³⁸¹ el-Belâzurî’de محمد النبي şeklinde zikredilir, a.g.e., s. 98.

³⁸² el-Belâzurî’de سلام أما بعد dan önce yer alır, a.g.e., s. 98.

³⁸³ el-Kalkaşandî ve İbn Hişâm’da السلام olarak zikredilir, a.g.e., IV, 247; a.g.e., VI, 381.

³⁸⁴ el-Belâzurî’de من اتبع الهدى من اتبع الهدى cümlesi mektubun sonunda zikredilir, a.g.e., s. 98.

³⁸⁵ Kassas, 28/83.

(s.a.s)'e konuştu ve (bir şeyler) istedi. Rasûlullah (s.a.s) bu isteklerine cevaben: “(Şu) hurma dalını istesen (sana) onu (bile) vermem” dedi.

Bir diğer rivayete göre; Benî Hanîfe'nin heyeti Peygamber (s.a.s) yanına geldiğinde Müseyleme sefer eşyalarının yanında kaldı. İslâmiyet'i kabul ettikten sonra şöyle dediler: “Ey Allah'ın Rasûlü, bir arkadaşımızı binek hayvanlarımızı koruması için eşyaların yanında bıraktık”. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s) (onlara ne buyurduysa) aynen ona da aynı şeyleri emretti ve “Arkadaşlarının eşyalarını beklemekle o da fena bir iş yapmıyor” dedi. Daha sonra heyet Rasûlullah (s.a.s)'in yanından ayrıldı. Yemâme'ye vardıklarında Allah düşmanı Müseyleme dinden dönerek peygamberliğini ilan etti ve yalanlar uydurmaya başladı. Onlara: “Ben bu peygamberlik (davasında) O'na ortak oldum. (Zaten) benden bahsettiğinizde onun yaptığı da fena bir iş değildir dememiş miydi? Bu, benim O'na bu işte ortak olduğumu bilmesinden başka bir şey değildir” dedi. Ardından adeta Kur'ân'da ki iadelere benzer secili sözler demeye başladı. Şöyle diyordu: “Allah onu hamile bir kadına bahşetti. Karın boşluğundan hızlı hareket eden bir canlı çıkardı”. Müseyleme, onlara şarabı ve zinayı helal kıldı. Namazı kaldırdı³⁸⁶.

Bir hutbesinde Rasûlullah (s.a.s) bu konuyla ilgili şöyle demiştir: “Ey insanlar, kadir gecesinde (bir rüya) gördüm. Sonra onları unuttum. (Rüyamda) kollarımda iki altın bilezik gördüm. Onlardan hiç hoşlanmadım. (Bileziklere) üfledim onlar (da) uçup (gitti). Şimdi (o rüyayı) bu iki yalancıya yorumluyorum. Bunlar Yemen ve Yemâma hükümdarlarıdır”. Bu kişiler Müseyleme Hanefî ve Esved el-Ensî'dir³⁸⁷. İbn Hişâm yukarıdaki mektup teatisinin Hicretin X. senesinin sonlarına doğru gerçekleştiğini ifade eder³⁸⁸.

³⁸⁶ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 222-223.

³⁸⁷ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 246.

³⁸⁸ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 247

10-Hz. Peygamber (s.a.s)'in Eşleri ve (Kızları) İçin Hayber Buğdayından Ayırdığı Payı Yazdığı Mektup³⁸⁹

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

ذُكِرَ مَا أَعْطَى مُحَمَّدَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نِسَاءَهُ مِنْ قَمْحٍ

خَيْرٍ: قَسَمَ لَهُنَّ مِئَةَ وَسْقٍ وَ ثَمَانِينَ وَسَقًا، لِفَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

و سَلَمَ خَمْسَةَ وَ ثَمَانِينَ وَسَقًا، وَ لِأَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ أَرْبَعِينَ وَسَقًا، وَ لِلْمَقْدَادِ ابْنِ

الْأَسْوَدِ خَمْسَةَ عَشَرَ وَسَقًا وَ لِأُمِّ رُمَيْةَ خَمْسَةَ أَوْسُقٍ."

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim. (Bu vesikada) Allah Rasûlü Muhammed (s.a.s)'in Hayber buğdayından eşleri (ve kızları) için ayırdığı (pay) zikredilmektedir. Onlar için 180 yük (buğdayı) pay etmiştir. Fâtıma bint Rasûlüllah için 85 yük, Usâme b. Zeyd için 40 yük, Mikdâd b. el-Esved için 15 yük ve Umm Rümeysa için 5 yük".

Mektubun tarihi arka planı:

Rasûlüllah (s.a.s) Hicretin VII. yılında Hayber üzerine bir sefer düzenledi. Yaklaşık bir ay süren kuşatmanın ardından Hayber ahalisi barış yapmaya razı oldu. Bu sefer sonucunda elde edilen ganimetler paylaştırıldı. Bu paylaşım sırasında Peygamber (s.a.s)'in eşleri ve kızları için Hayber buğdayından pay ayırmış ve bunu kayda aldırılmıştır³⁹⁰.

³⁸⁹ İbn Hişâm, a.g.e., III, 367.

³⁹⁰ İbn Hişâm, a.g.e., III, 367.

C- SOSYAL (ÖZEL) MEKTUPLAR

Sosyal mektuplardan kasdımız, sosyal ilişkilerin gereği farklı münasebetler çerçevesinde yazılan mektuplardır. Yapmış olduğumuz araştırma sonucu Hz. Peygamber (s.a.s)'in sadece Muaz b. Cebel'e oğlunun vefatı üzerine gönderdiği taziye mektubuna ulaştık.

1-Muaz b. Cebel'e Gönderdiği Taziye Mektubu³⁹¹

"من محمد رسول الله إلى مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ: سلامٌ عليك، فإني أحمدُ إليك
الله الذي لا إله إلا هو، أما بعدُ، فعظمَ اللهُ لك الأجرَ³⁹²، وأهملك الصبرَ،
ورزقنا وإياك الشكرَ، ثم إن أنفسنا وأهلينا وموَالِينَا من مواهب الله المسنَّية،
وعوارفه المستوعمة،³⁹³ تُمْتَعُ بها إلى أجل معدود، وتُقْبَضُ لوقت معلوم، ثم
افترض علينا الشكرَ إذا أعطَى، والصبرَ إذا ابتلى، و كان ابنك من مواهب
الله الهنيئة، وعوارفه المستودعة، متَّعَكَ به في غبطة وسُرور، وقَبَضَهُ منك
بأجرٍ كثير: الصلاةِ والرحمةِ والهدى، إن صَبَرْتَ واحتسبتَ، فلا تَجْمَعَنَّ
عليك يا مُعَاذُ خصمَ لَتين: نَّ يُحْبِطَ جَزَعُكَ صَبْرَكَ، فتندَمَ على ما فاتك، فلو
قَدِمْتَ على ثواب مُصِيبَتِكَ، قد أطعتَ ربَّكَ، وتَجَرَّزْتَ موعودَهُ، عَرَفْتَ أَنَّ
المصيبةَ قد قَصُرَتْ عنه، وأطمَمَ أَنَّ الجَزَعَ لا يُرَدُّ مِيتًا، ولا يَدْفَعُ حُزْنَنا،
فأحسِنِ الجَزَاءَ وتَجَرَّزِ الموعودَ، ولْيُذْهِبْ أَسْفَكَ ما هو نازلٌ بك فكأن

قَد³⁹⁴ ."

³⁹¹ el-Kalkaşandî, a.g.e., IX, 80-81; Safvet, a.g.e., I, 66-67.]

³⁹² Akyüz, فعظمَ اللهُ لك الأجرَ، cümlesini "başın sağ olsun" şeklinde tercüme etmiştir, Hamîdullah, 1997, s. 419.

³⁹³ Safvet'te مُتَّعُ olarak zikredilir, a.g.e., I, 66.

³⁹⁴ Safvet, فكأن قد نزل بك الموت cümlesiyle هو نازلٌ بك فكأن قَد، a.g.e., I, 67.

Tercümesi:

“Allah Rasûlü Muhammed (s.a.s)’den Muaz b. Cebel’e: Kendisinden başka ilah olmayan Allah’a seninle birlikte övgüde bulunurum. Şöyle ki: Allah sana ecrini çokça versin ve sana sabır ihsan etsin. O bizi rızıklandırır. Sakın şükürü bırakma! Canlarımız, ailemiz, eşimiz ve dostumuz Yüce Allah’ın ihsanlarından, geçici olarak verilmiş ve belirli bir süre faydalanacağımız iyiliklerindedir. (Allah) bize ihsanda bulunduğu şükretmemizi, bizi imtihan ettiğinde sabretmemizi emretti. Senin evladın Allah’ın geçici olarak, mutluluk ve neşe içinde faydalandırıldığı güzel nimetlerinden biriydi. Büyük bir ecir karşılığında onu senden aldı. Sabredip karşılığını ahirette beklersen sana bereket, rahmet ve hidayet vardır. Ey Muaz şu iki haslet sen de olmasın. Sabret, (yoksa) gayretin boşa çıkar (da) kaçırдыңın (şeye) pişman olursun! Başına (her ne) musibet gelirse gelsin Rabbine itaat et! Vaat edilen şey gerçekleştiğinde bil ki musibet gelip geçecek. Ölümün reddedilemez bir keder ve def edilemez bir kaygı olduğunu bil! İyilikle karşılık ver ve vadini yerine getir. Başına gelen (olaydan kaynaklanan) üzüntünün gitsin”.

Mektubun tarihi arka planı:

Rasûlüllah (s.a.s) bu mektubu Muaz b.Cebel’e oğlunun vefatı üzerine başsağlığı dilemek amacıyla göndermiştir³⁹⁵.

³⁹⁵ el-Kalkaşandî, **a.g.e.**, IX, 80.

D- ANLAŞMALAR (AHİTNAMELER)

Arap edebiyatında siyasi vesikaların anlaşmalarla başladığını söyleyebiliriz. Zira Medine vesikası olarak bilinen Muhacir, Ensar ve Yahudiler arasında gerçekleşen bu anlaşma bu gruptaki vesikaların ilkidir³⁹⁶. Özellikle Hicretin IX. ve X. yıllarında Hz. Muhammed (s.a.s), etrafında İslamı kabul eden kişi ve topluluklarla mektuplaşma yoluyla anlaşmalar yapmıştır³⁹⁷.

Anlaşma metinleri, diğer vesikalarda da görüldüğü gibi belirli bir formda oluşturulmuştur. Vesikalar “*besmele*” ile başlar, “*Hâzâ mâ sâlahâ beyne..*”, “*Hâzâ kitâbun min..*”, “*Hâzâ beyânun ...*”, tarzında ifadelerle anlaşmanın kimler arasında gerçekleştirildiği belirtilir. Devamında, açık ve net bir şekilde anlaşma şartları zikredilir. Bazı anlaşma metinlerinde “*anlaşmaya sadık kalmayı*” vurgulayan ayetlere yer verildiği görülür.

1- Rasûlüllah (s.a.s)’in Muhacir, Ensar ve Yahudilerle Yaptığı Anlaşma³⁹⁸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هذا كتابٌ من محمد النبي رسول الله³⁹⁹ بين المؤمنين و المسلمين من
قريش و أهل⁴⁰⁰ يثرب و من تبعهم فحق بهم و جاهد معهم. أنهم⁴⁰¹ أمة
واحدة من دون الناس. المهاجرون من قريش على ربهتهم يعاقلون بينهم و
هم ينفذون عانيهم بالمعروف و القسط بين المؤمنين. و بنو عوف على ربعتهم
يتعاقلون معقلاً لهم الاولى و كل طائفة تفدي عانيها بالمعروف و القسط بين
المؤمنين. و بنو الحارث بن الخزرج⁴⁰² على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الاولى و

³⁹⁶ Demirayak, a.g.e., s. 81.

³⁹⁷ Ömer Ünal, *Sadru'l-İslamda Edebi Çevre* (yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniv., Sosyal Bilimler Enst.), Erzurum, 1995, s. 120.

³⁹⁸ İbn Hişâm, a.g.e., II, 147-150; Hamîdullah, a.g.e., s. 59-62.

³⁹⁹ İbn Hişâm'da رسول الله zikredilmez, a.g.e., II, 147.

⁴⁰⁰ İbn Hişâm'da أهل kelimesi zikredilmez, a.g.e., II, 147.

⁴⁰¹ İbn Hişâm'da إثم olarak zikredilir, a.g.e., II, 147.

⁴⁰² İbn Hişâm'da بن الخزرج kelimesi zikredilmez, a.g.e., II, 147.

كل طائفةٌ تفدي عانيها بالمعروف و القسط بين المؤمنين. و بنو ساعدة⁴⁰³
على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الاولى و كل طائفة⁴⁰⁴ تفدي عانيها بالمعروف
و القسط بين المؤمنين. و بنو جُشم على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الاولى و
كل طائفة⁴⁰⁵ تفدي عانيها بالمعروف و القسط بين المؤمنين. و بنو الجار على
ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الاولى و كل طائفة⁴⁰⁶ تفدي عانيها بالمعروف و
القسط بين المؤمنين. و بنو عمرو بن عوف على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم
الاولى و كل طائفة تفدي عانيها بالمعروف و القسط بين المؤمنين. و بنو
النبيت على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم الاولى و كل طائفة تفدي عانيها
بالمعروف و القسط بين المؤمنين. و بنو الأوس على ربعتهم يتعاقلون معاقلهم
الاولى و كل طائفة تفدي عانيها بالمعروف و القسط بين المؤمنين. و ن⁴⁰⁷
المؤمنين لا يتركون مُفرحاً بينهم أن يعطوه بالمعروف في فداء أو عقل. و أن لا
يحالف مؤ من مولى مؤ من دو نه. و أن⁴⁰⁸ المؤمن بين المتقين أيديهم⁴⁰⁹ على
كل⁴¹⁰ من بغى منهم أو ابتغى دسيقةً ظلم أو إثماً أو عدواناً أو فساداً⁴¹¹ بين
المؤمنين و أن⁴¹² أيديهم عليه جميعاً، و لو كان ولدٌ أحدهم. و لا يقتل مؤمن

⁴⁰³ İbn Hişâm'da önce بنو ساعدة sonra بنو الحارث zikredilir, a.g.e., s. 147.

⁴⁰⁴ İbn Hişâm'da طائفة منهم şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 147.

⁴⁰⁵ İbn Hişâm'da طائفة منهم şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 147.

⁴⁰⁶ İbn Hişâm'da طائفة منهم şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 147.

⁴⁰⁷ İbn Hişâm'da إن olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴⁰⁸ İbn Hişâm'da إن olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴⁰⁹ İbn Hişâm'da أيديهم kelimesi zikredilmez, a.g.e., II, 148.

⁴¹⁰ İbn Hişâm'da كل kelimesini zikredilmez, a.g.e., II, 148.

⁴¹¹ İbn Hişâm'da فساد أو عدوان، أو فساداً şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴¹² İbn Hişâm'da إن olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

مؤمننا في كافر ولا ينصر كافرا على مؤمن. وأن⁴¹³ ذمة الله واحدة يجبر عليهم أديانهم وأن⁴¹⁴ المؤمنين بعضهم موالي بعض دون الناس. وأنه⁴¹⁵ من تبعنا من يهود فإن له النصر والاسوة غير مظلومين ولا متناصر⁴¹⁶ عليهم. وأن⁴¹⁷ سلم المؤمنين واحدة، لا يُسالم مؤمن دون مؤمن في قتال في سبيل الله، إلا على سواءٍ وعدل بينهم. وأن⁴¹⁸ كل غازية غزت معنا يعقب بعضها بعضا. وأن⁴¹⁹ المؤمنين يُبىء بعضهم عن⁴²⁰ بعض بما نال دماءهم في سبيل الله. وأن⁴²¹ المؤمنين المتقين على احسن هلمى وأقومه. وأنه⁴²² لا يجير مشرك مالا لقريش ولا نفسا، ولا يحول دونه على مؤمن. وأنه⁴²³ من اعتبط مؤمنا قتلا عن بينة فإنه قودٌ به، إلا أن يرضى ولي المقتول بالعقل⁴²⁴ وأن المؤمنين عليه كآفة ولا يحل لهم إلا قيام عليه. وأنه لا يحل لمؤمن أقر بما في هذه الصحيفة، وآمن بالله واليوم الآخر أن ينصر محدثا أو يؤويه، وأن من نصره، أو آواه، فإن عليه لعنة الله وغضبه يوم القيامة، ولا يؤخذ منه صرف ولا عدل. وأنكم مهما اختلفتم فيه من شيء، فإن مردّه الى الله وإلى محمد.

⁴¹³ İbn Hişâm'da إن olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴¹⁴ İbn Hişâm'da إن olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴¹⁵ İbn Hişâm'da إنه olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴¹⁶ İbn Hişâm'da متناصرين olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴¹⁷ İbn Hişâm'da إن olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴¹⁸ İbn Hişâm'da إن olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴¹⁹ İbn Hişâm'da إن olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴²⁰ İbn Hişâm'da على harf-i ceriyle zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴²¹ İbn Hişâm'da إن olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴²² İbn Hişâm'da إنه olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴²³ İbn Hişâm'da إنه olarak zikredilir, a.g.e., II, 148.

⁴²⁴ İbn Hişâm'da بالعقل zikredilmez, a.g.e., II, 148.

وَأَنَّ الْيَهُودَ يُنْفِقُونَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ مَا دَامُوا مُحَارِبِينَ. وَأَنَّ يَهُودَ بَنِي عَوْفٍ أُمَّةٌ
مَعَ الْمُؤْمِنِينَ، لِلْيَهُودِ دِينُهُمْ وَلِلْمُسْلِمِينَ دِينُهُمْ مَوَالِيَهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ إِلَّا مَنْ
ظَلَمَ وَأَثَمَ، فَإِنَّهُ لَا يُؤْتَعِ إِلَّا نَفْسَهُ وَأَهْلَ بَيْتِهِ. وَأَنَّ لِيَهُودِ بَنِي التَّجَارِ مِثْلَ مَا
لِيَهُودِ بَنِي عَوْفٍ. وَأَنَّ لِيَهُودِ بَنِي الْحَارِثِ مِثْلَ مَا لِيَهُودِ بَنِي عَوْفٍ. وَأَنَّ
لِيَهُودِ بَنِي سَاعِدَةَ مِثْلَ مَا لِيَهُودِ بَنِي عَوْفٍ. وَأَنَّ لِيَهُودِ بَنِي جَشَمَ مِثْلَ مَا
لِيَهُودِ بَنِي عَوْفٍ. وَأَنَّ لِيَهُودِ بَنِي الْأَوْسِ مِثْلَ مَا لِيَهُودِ بَنِي عَوْفٍ. وَأَنَّ
لِيَهُودِ بَنِي ثَعْلَبَةَ مِثْلَ مَا لِيَهُودِ بَنِي عَوْفٍ، إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَأَثَمَ، فَإِنَّهُ لَا يُؤْتَعِ إِلَّا
نَفْسَهُ وَأَهْلَ بَيْتِهِ. وَأَنَّ جَفَةَ بَطْنٌ مِّنْ ثَعْلَبَةَ كَأَنْفُسِهِمْ. وَأَنَّ لِبَنِي اللَّهِ طَيِّبَةَ
مِثْلَ مَا لِيَهُودِ بَنِي عَوْفٍ وَأَنَّ الْبُرَّ دُونَ الْإِثْمِ. وَأَنَّ مَوَالِيَ ثَعْلَبَةَ كَأَنْفُسِهِمْ. وَ
أَنَّ بَطَانَةَ يَهُودِ كَأَنْفُسِهِمْ. وَأَنَّهُ لَا يُخْرَجُ مِنْهُمْ أَحَدٌ إِلَّا بِإِذْنِ مُحَمَّدٍ. وَأَنَّهُ لَا
يَتَحَجَّزُ عَلَى نَرٍّ جُرْحٍ، وَأَنَّهُ مَن فَتَكَ فَبِنَفْسِهِ وَأَهْلَ بَيْتِهِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَأَنَّ
اللَّهَ عَلَى أَبْرٍ هَذَا. وَأَنَّ عَلَى الْيَهُودِ نَفَقَتَهُمْ، وَعَلَى الْمُسْلِمِينَ نَفَقَتَهُمْ، وَأَنَّ
بَيْنَهُمُ النَّصْرَ عَلَى مَنْ حَارَبَ أَهْلَ هَذِهِ الصَّحِيفَةِ، وَأَنَّ بَيْنَهُمُ النَّصْحَ وَالنَّصِيحَةَ
وَالْبُرَّ دُونَ الْإِثْمِ. وَأَنَّهُ لَا يَأْتُمُّ امْرَأَةً بِحَلِيفَةٍ، وَأَنَّ النَّصْرَ لِلْمَظْلُومِ. وَ
أَنَّ الْيَهُودَ يُنْفِقُونَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ مَا دَامُوا مُحَارِبِينَ. وَأَنَّ يَتْرَبَ حَرَامٌ جَوْفُهَا لِأَهْلِ
هَذِهِ الصَّحِيفَةِ. وَأَنَّ الْجَارَ كَالنَّفْسِ غَيْرَ مُضَلٍّ وَلَا آثِمٍ. وَأَنَّهُ لَا تُجَارُ حَرَمَةٌ
إِلَّا بِإِذْنِ أَهْلِهَا. وَأَنَّهُ مَا كَانَ بَيْنَ أَهْلِ هَذِهِ الصَّحِيفَةِ مِنْ حَدَثٍ، أَوْ اشْتِجَارٍ
يُخَافُ فِسَادَهُ، فَإِنَّ مَرَدَّهُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،
وَأَنَّ اللَّهَ عَلَى أَتَقَى مَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ وَأَبْرَهُ. وَأَنَّهُ لَا تُجَارُ قَرِيشٌ وَلَا مَنْ

نَصَرَها. و أنَّ بينَهُم الذَّصر على مَنْ دهم يشرب. و إذا دُعوا إلى صلح
يُصالحونه و يلبسونه فإنهم يصالحونه و يلبسونه، و أنهم إذا دُعوا إلى مثل
ذلك، فإنه لهم على المؤمنين إلا مَنْ حاربَ في الدين. على كل أناس حصَّتهم
من جانبهم الذي قبلهم. و أنَّ يهود الأوس مواليهم و أنفسهم على مثل ما
لأهل هذه الصحيفة مع البرِّ الخض من أهل هذه الصحيفة، و أنَّ البرِّ دون
الإثم لا يكسب كما سب إلا على نفسه، و أنَّ الله على أصدق ما في هذه
الصحيفة و أبرّه. و أنه لا يحول هذا الكتاب دون ظالمٍ أو آثم، و أنه من خرج
آمنٌ و من قعد آمنٌ بالمدينة، إلا من ظلم و آثم، و أنَّ الله جلٌّ لمن برَّ و اتقى،
و محمد رسول الله صلى الله عليه و سلم."

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim. Bu vesika Allah'ın Rasûlü Nebi Muhammed (s.a.s) (tarafından) Kureyşli ve Yesribli mümin ve Müslümanlar, (bu Müslümanlara) tâbi olanlar, onlara (sonradan) katılanlarla, onlarla birlikte cihat edenler (için düzenlenmiştir). Onlar diğer insanlardan ayrı olarak tek bir ümmettirler. Kureyşli muhacirler kan diyetlerini aralarındaki adet olduğu şekliyle ödemeye iştirak ederler ve harp esirleri için müminler arasında adil ve genel kabul gören (esaslara göre) ödemeyi kabul ederler. Benî Ayflar kendi aralarında adet olduğu şekliyle evvelki (şartlar altında) kan diyeti ödemeye iştirak ederler ve her topluluk harp esirleri (için verilecek) fidyeyi müminler arasındaki adil ve genel kabul gören (esaslara göre) ödemeyi kabul ederler. Benû el-Hâris (b. el-Hazrec) Ayflar kendi aralarında adet olduğu şekliyle evvelki (şartlar altında) kan diyeti ödemeye iştirak ederler ve her topluluk harp esirleri (için verilecek) fidyeyi müminler arasındaki adil ve genel kabul gören (esaslara göre) ödemeyi kabul ederler. Benû Sâide kendi aralarında adet olduğu şekliyle evvelki (şartlar altında) kan diyeti ödemeye iştirak ederler ve her topluluk harp esirleri (için verilecek) fidyeyi müminler arasındaki adil ve genel kabul gören (esaslara göre) ödemeyi kabul ederler. Benû Ceşm kendi aralarında

adet olduğu şekliyle evvelki (şartlar altında) kan diyeti ödemeye iştirak ederler ve her topluluk harp esirleri (için verilecek) fidyeyi müminler arasındaki adil ve genel kabul gören (esaslara göre) ödemeyi kabul ederler. Benû en-Neccâr kendi aralarında adet olduğu şekliyle evvelki (şartlar altında) kan diyeti ödemeye iştirak ederler ve her topluluk harp esirleri (için verilecek) fidyeyi müminler arasındaki adil ve genel kabul gören (esaslara göre) ödemeyi kabul ederler. Benû Amru b. Avf kendi aralarında adet olduğu şekliyle evvelki (şartlar altında) kan diyeti ödemeye iştirak ederler ve her topluluk harp esirleri (için verilecek) fidyeyi müminler arasındaki adil ve genel kabul gören (esaslara göre) ödemeyi kabul ederler. Benû en-Nebî kendi aralarında adet olduğu şekliyle evvelki (şartlar altında) kan diyeti ödemeye iştirak ederler ve her topluluk harp esirleri (için verilecek) fidyeyi müminler arasındaki adil ve genel kabul gören (esaslara göre) ödemeyi kabul ederler. Benû el-Evs kendi aralarında adet olduğu şekliyle evvelki (şartlar altında) kan diyeti ödemeye iştirak ederler ve her topluluk harp esirleri (için verilecek) fidyeyi müminler arasındaki adil ve genel kabul gören (esaslara göre) ödemeyi kabul ederler. Kendi aralarında adet olduğu şekliyle evvelki (şartlar altında) kan diyeti ödemeye iştirak ederler ve her topluluk harp esirleri (için verilecek) fidyeyi müminler arasındaki adil ve genel kabul gören (esaslara göre) ödemeyi kabul ederler. Müminler kendi aralarında zor şartlar altında bulunan hiç kimseyi (bu şekilde) bırakmayacaklar, fidiye ve kan diyeti (borcunu) makul (esaslara göre) ödeyeceklerdir. Bir müminin mevlası (sorumlusu) başka bir mümine muhalefet etmez. Takva sahibi müminler, haksız davranan veya müminler arasında zülüm, kötülük, düşmanlık veya fesat niyetinde olanlara karşı duracaklar, onlardan birinin evladı bile olsa hepsinin elleri onun üzerinde olacaktır. Hiçbir mümin bir kafir (için) bir mümini öldürmez ve bir mümine karşı hiçbir kafire yardım etmez. Allah'ın himayesi tektir. O, onlardan en alt konumdakine gösterdiği himaye hepsinin üzerindedir. Zira müminler diğer insanlardan farklı olarak birbirlerinden sorumludurlar. Yahudilerden bize tâbi olanlara zülüm edilmeksizin ve onlara karşı olanlara destek olunmaksızın yardım edilecektir. Müminlerin barışı tektir. Hiçbir mümin Allah yolunda savaşta diğer mümini hariç (tutarak) barış yapmaz ve (bu barış) onlar arasındaki eşitlik ve adalet (esaslara göre yapılır). Bizimle birlikte savaşa katılan bütün birlikler nöbetleşe (bu göreve) devam edeceklerdir. Müminler

Allah yolunda kanlarını döken (kardeşlerinin) intikamlarını alacaklardır. Takva sahibi müminler en doğru ve en isabetli yol üzeredirler. Hiçbir müşrik Kureyşli birinin malını ve canını himayesi altına alamaz ve hiçbir mümine karşı onunla ittifak edemez. Kim bir mümini kasıtlı olarak öldürürse maktûlün velisi (diyete) razı gelmedikçe, ona kısas uygulanır. Bütün müminler onun karşısındadır ve onlara ancak katilin aleyhinde durmak helaldir. Bu sayfada yer alan, Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir mümin için bir katile yardım etmesi, ona sığınacak bir yer temin etmesi helal değildir. Eğer kim ona (katile) yardım eder, ona sığınacak bir yer temin ederse kıyamet gününde Allah'ın lanet ve gazabı onun üzerine olacaktır. Ondaki ne bir karşılık kabul edilecek ne de ona bir hak (verilecektir). Bir (konuda) ihtilafa düşerseniz (bu mesele) Allah ve Rasûlüne havale edilecektir. Yahudiler, savaştıkları sürece müminlerle birlikte (harp) masraflarını karşılayacaklardır. Yahudi Benî Avf, müminlerle birlikte (tek) bir millettir. Yahudilerin dinleri kendilerine Müslümanların dinleri kendilerinedir. (Buna) malları ve canları da (dahildir). Ancak kim haksızlık yapar ve(ya) bir suç işlerse (bunun cezasını) sadece o ve ailesi çekecektir. Benû Neccar Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi (aynı haklara) sahip olacaktır. Benû el-Hâris Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi (aynı haklara) sahip olacaktır. Benû Sâide Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi (aynı haklara) sahip olacaktır. Benû Cüşem Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi (aynı haklara) sahip olacaktır. Benû el-Evs Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi (aynı haklara) sahip olacaktır. Benû Sa'lebe Yahudileri de Benû Avf Yahudileri gibi (aynı haklara) sahip olacaktır. Ancak kim haksızlık yapar veya bir suç işlerse (bunun bedelini) o ve ailesi öder. Cefne (ailesi) Salebe'nin bir koludur (bu yüzden) onlar gibi (değerlendirilecektir). Benû eş-Şatibe, Benû Avf Yahudileriyle (aynı haklara) sahiptir. (Bu hususlara eksiksiz) sadık kalınacaktır. Sa'lebe'nin mevâlisi (dostları) da (Sa'lebe) gibi değerlendirilir. Yahudilerin mahiyetindekiler de (Yahudiler) gibi değerlendirilir. Onlardan (Yahudilerden) hiçbiri Muhammed (s.a.s)'in izni olmadığı sürece (Müslümanlarla sefere) çıkamayacaktır. Bir yaralanmanın intikamını alma engellenmeyecektir. Kim bir (adamı) öldürecek olursa bunun (bedelini) kendi ve ailesi (öder) ancak biri haksızlığa uğrarsa Allah buna en iyi riayet edendir. (Bir savaş gerçekleştiğinde) Yahudiler (kendi) masraflarını; Müslümanlar da (kendi) masraflarını karşılayacaklardır. Bu sayfada (adı geçen) ahaliye savaş açanlara

karşı kendi aralarında samimi ve yardımcı olacaklardır. (Bu maddelere) eksiksiz riayet edilecektir. Hiç kimse müttefikine karşı suç işlemeyecektir ve zülme (uğrayana) yardım (edilecektir). Yahudiler Müslümanlarla birlikte savaştığı sürece (masraflara) ortak olacaklardır. Bu sayfada (zikredilen) ahali için Yesrib'in dahili kutsaldır. Zarar vermediği ve suç işlemediği sürece himaye edilen de himaye edenle (aynı haklara sahiptir). Himaye hakkı ailesinin izni dışında verilmez. Bu sayfadaki ahali arasında meydana gelmesinden korkulan, kargaşaya yol açacak bir tartışma veya hadise (olduğunda) bunu, Allah'a ve Allah'ın Elçisi Muhammed (s.a.s)'e taşıyın. Allah bu sayfaya en samimi şekilde riayet edenlerle beraberdir. Ne bir Kureyşli ne de onlara yardım eden himaye edilmeyecektir. Onlar (müttefikler) arasında Yesrib'e saldıranlara karşı bir yardımlaşma söz konusudur. Şayet onlar (Yahudiler), (Müslümanlar tarafından) bir barış yapmaya veya bir barış anlaşmasına katılmaya davet edilirlerse, bunu doğrudan doğruya tasdik edecekler ve katılacaklardır. Şayet onlar (Yahudiler) Müslümanlara aynı şeyi teklif ederlerse müminlere karşı (onlar da) aynı haklara sahiptir. Din (konusunda) yapılan (savaşlar) müstesna. Her grup kendine ait bölgeden sorumludur. Evs Yahudileri, onların mevâlisi ve kendileri için de bu sayfada (zikredilen) ahali ile (aynı haklara) sahiptir (ve bu kurallara) bu sayfadaki ahali gibi eksiksiz riayet edecektir. Haksız kazanç elde edenler sadece kendilerine zarar verirler. Allah bu sayfadaki (maddelere) en doğru şekilde riayet edenlerle beraberdir. Bu anlaşma, zalim ve suçluyu himaye etmez. Zalim ve suçlu olan müstesna sefere çıkan da Medine'de oturan da emniyettedir. Allah ve Rasûlü Muhammed (s.a.s)'in himayesi (bu şartlara) riayet eden ve sadık kalanların üzerine olacaktır”.

Anlaşma metninin tarihi arka planı:

Rasûlüllah (s.a.s) bu anlaşma metnini Medine'ye vardıktan kısa bir süre sonra yani Hicretin I. senesinin başında yürürlüğe sokmuştur⁴²⁵. Rasûlüllah (s.a.s), Müslüman sahabiler ve gayr-i müslim Medinelilerle, Enes b. Mâlik (r.a)'ın evinde toplanarak durumu iştişare etti. Bir şehir-devlet yapısı ortaya koyma konusunda uzlaşa sağladılar ve bunun için sadece ilk İslam devletinin değil aynı zamanda yeryüzünde bir devletin ortaya koyduğu ilk anayasa olan yukarıdaki anlaşma metni

⁴²⁵ Hamîdullah, 2003, I, 190.

oluşturuldu⁴²⁶. Bu anayasa sadece dini olmayıp aynı zamanda siyasi bir topluluk oluşturma gayesini gütmekteydi. Medine’de ikamet eden ahali gerek Müslüman gerekse gayr-i müslim aralarında birliği sağlayarak dışarıdan gelebilecek her türlü saldırıya karşı yek-vücut olacaktı. Harp masraflarını, zarar-ziyanı müşterek tedarik edeceklerdi. Bununla birlikte bir takım teamüllerin (fidye-i necat, kısas, diyet vb.) eskiden olduğu şekliyle tatbikinin devamı uygun görülmüştü. Her türlü adli meselede en yüksek hüküm verici Rasûlullah (s.a.s) idi⁴²⁷.

2- Hudeybiye Anlaşması⁴²⁸

"هذا ما صالح⁴²⁹ عليه محمد بن عبد الله سهيل بن عمرو:

اصطلاحا⁴³¹ على وضع الحرب عن الناس عشر سنين، يأمن فيهنّ الناس، و

يكفّ بعضهم عن بعض،⁴³² على⁴³³ أنه من أتى⁴³⁴ محمدا⁴³⁵ من قريش⁴³⁶

بغير إذن وليه رده عليهم،⁴³⁷ و من جاء قريشا من مع محمد⁴³⁸ لم يردوه⁴³⁹

عليه،⁴⁴⁰ أن⁴⁴¹ بيننا عهبة⁴⁴² مكفوفة و أنه لا إرسال و لا إغلال،⁴⁴³

⁴²⁶ Hamîdullah, a.g.e., I, 189.

⁴²⁷ Hamîdullah, a.g.e., I, 191-193.

⁴²⁸ İbn Hişâm, a.g.e., III, 332; et-Taberî, a.g.e., II, 634-635; İbnü'l-Esîr, a.g.e., II, 204; el-Kalkaşandî, a.g.e., XIV, 6; Safvet, a.g.e., I, 36-37.

⁴²⁹ el-Kalkaşandî’de قاضى olarak zikredilir, a.g.e., XIV, 6.

⁴³⁰ et-Taberî ve İbn Hişâm’da ابن olarak zikredilir, a.g.e., II, 634; a.g.e., III, 332.

⁴³¹ el-Kalkaşandî’de اصطلاحا kelimesini zikredilmez, a.g.e., XIV, 6.

⁴³² İbnü'l-Esîr’de بعض عنهم عن بعض، و يكفّ بعضهم عن بعض cümlesi zikredilmez, a.g.e., II, 204.

⁴³³ İbnü'l-Esîr’de على yerine و zikredilir, a.g.e., II, 204.

⁴³⁴ İbnü'l-Esîr’de أتى منهم şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 204.

⁴³⁵ et-Taberî’de أتى رسول الله şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 634.

⁴³⁶ İbnü'l-Esîr’de قريش zikredilmez, a.g.e., II, 204.

⁴³⁷ İbnü'l-Esîr’de إليهم şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 204.

⁴³⁸ et-Taberî ve İbnü'l-Esîr’de رسول الله şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 635; a.g.e., II, 204.

⁴³⁹ et-Taberî’de يردوه şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 635.

⁴⁴⁰ İbnü'l-Esîr’de لا إرسال و لا إغلال و أن بيننا عهبة مكفوفة cümlesi zikredilmez, a.g.e., II, 204.

⁴⁴¹ İbn Hişâm’da إن olarak zikredilir, a.g.e., III, 332.

⁴⁴² et-Taberî ve İbn Hişâm’da عهبة şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 635; a.g.e., III, 332.

⁴⁴³ el-Kalkaşandî’de و يكفّ بعضهم عن بعض، على أنه من أتى محمدا من قريش بغير إذن وليه رده عليهم، و من جاء قريشا من مع محمد لم يردوه عليه، و أن بيننا عهبة مكفوفة و أنه لا إرسال و لا إغلال kısmı zikredilmez, a.g.e., XIV, 6.

أنه⁴⁴⁴ من أحب أن يدخل في عقد⁴⁴⁵ محمد⁴⁴⁶ وعهده دخل فيه،⁴⁴⁷ و من

أحب أن يدخل في عقد⁴⁴⁸ قريش و عهدهم دخل فيه⁴⁴⁹."

Tercümesi:

"Bu (vesika) Muhammed b. Abdullah (s.a.s) ile Süheyl b. Amr arasında yapılan anlaşma (metnidir). (Şu hususlarda) anlaşma sağlanmıştır: Taraflar 10 yıl (boyunca) savaşmayacaklardır. İnsanlar emniyet içinde olacaklar ve birbirlerine dokunmayacaklar. Kureyş'ten her kim efendisinin izni olmadan Muhammed (s.a.s)'in tarafına geçerse o geri gönderilecek (fakat) Muhammed (s.a.s)'in tarafından her kim Kureyşliler'in yanına gelirse o iade edilmeyecek. Aramızda düşmanlık gösterilmeyecek. Hırsızlık ve aldatma olmayacak. Kim Muhammed (s.a.s)'in tarafına ve himayesine girmek isterse (ona) katılsın ve (yine) kim Kureyş'in tarafına ve himayesine girmek isterse (ona) dahil olsun".

Anlaşma metninin tarihi arka planı:

Hicretin VI. senesinin Zülkade ayında Rasûlüllah (s.a.s) Muhacir, Ensar ve çöl Araplarından müteşekkil yaklaşık 400 kişilik bir grupla yanlarına deve ve kurbanlıklarını alarak Beytullah'ı ziyaret etmek üzere yola çıktı. Savaşmak niyetinde değildi. Üsfan denilen bir yerde Büsr Süfyân b. Kâ'bî ile karşılaştıklarında Büsr şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü, Kureyş senin gelişini duymuş bunun üzerine Zi Tova'da toplanmışlar ve seni asla oraya sokmamak üzere ant içmişler". Kureyş'in yaptıklarını Büsr'den dinleyen Rasûlüllah (s.a.s): "Kureyş'e yazıklar olsun! Savaş onları mahvetti. Beni ve yanımdaki insanları rahat bıraksalar ne olurdu? İstedikleri bana bir kötülük yapılması. Eğer zafer kazanırsam İslam'a girecekler. Allah'a yemin olsun ki Allah'ın beni gönderdiği din onlara üstün gelinceye kadar onlarla mücadele edeceğim" dedi. Sonra onlardan farklı bir yol takip ederek Hudeybiye'nin üst tarafındaki el-Murar tepesine vardığında devesi çöktü. Oradakiler: "Deve çöktü"

⁴⁴⁴ İbnü'l-Esîr'de أنه و zikredilmez, a.g.e., II, 204.

⁴⁴⁵ İbnü'l-Esîr'de عهد رسول الله دخل في şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 204.

⁴⁴⁶ et-Taberî'de رسول الله şeklinde zikredilir, a.g.e., II, 635.

⁴⁴⁷ İbn Hişâm'da فيه zikredilmez, a.g.e., III, 332.

⁴⁴⁸ İbn Hişâm'da عهد قريش دخل في şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 332.

⁴⁴⁹ İbn Hişâm'da فيه zikredilmez, a.g.e., III, 332.

dediler Rasûlullah (s.a.s): *“Hayır! Deve çökmedi! Fakat fili Mekke’ye bırakmayan kudret mani oldu. Eğer Kureyş bugün beni akrabalık hukukuyla ilgili bir şeye çağırırsa onu kabul ederim”* diyerek etrafındakilere: *“(Bineklerinizden) ininiz!”* emrini verdi. Yanındakilerin: *“Bu vadide su yok!”* demeleri üzerine ok torbasından bir ok çıkarıp Nâciye b. Ümeyir’e verdi. O da oku kuyunun tam ortasına saptı ve her taraf su ile doldu taşı. Bu sırada Huzaâ kavminden Büdeyl b. Verka beraberinde bir kaç kişiyle oraya geldi. Rasûlullah (s.a.s)’e: *“Kab b. Lüey ve Amir b. Lüey’e Hudeybiye sularında rastladım. Onlar sizinle savaşacaklar ve sizi Beyt’ten alıkoyacaklar”* dedi. Rasûlullah (s.a.s) ona: *“Biz hiç kimseyle savaşmak için gelmedik. Biz umre yapmak için buradayız. Eğer Kureyş dilerse belirli bir süre veririz bizi serbest bırakırlar; eğer kabul etmezlerse nefsimi elinde tutana yemin ederim ki tek başıma kalıncaya kadar onlarla savaşırım”* diye karşılık verdi. Budeyl b. Verka Kureyşliler’in yanına gitti ve Muhammed (s.a.s)’in mesajını onlara ilettiler. Urve b. Mesud es-Sakafi ayağa kalkarak: *“Bu adam size makul bir teklif sunuyor bunu kabul edin! İzin verin yanına gideyim”* deyince Kureyşliler: *“(Peki) git!”* diyerek onun bu önerisini kabul ettiler. Urve, Rasûlullah (s.a.s)’in yanına geldi. Rasûlullah (s.a.s) Büdeyl’e söylediklerine benzer şeyler söyledi. Urve geri döndüğünde Kureyşliler’e: *“Ey kavmim, ben, Kisra, Kayser ve Necaşi’ye elçi olarak gittim fakat Allah’a yemin olsun ki Muhammed’in ashabının tazim ettiği kadar yüceltilen bir hükümdar asla görmedim”* dedi ve Peygamber (s.a.s)’in söylediklerini onlara ilettiler. Bu defa Ehâbiş’in reisi olan Kinâne’den el-Hüleys b. Alkame, Rasûlullah (s.a.s)’le görüşme teklifinde bulununca Kureyşliler ona da izin verdiler. Rasûlullah (s.a.s) el-Hüleys’i görünce oradakiler: *“Bu adam kavmi kurbanlık develere saygı gösteren bir kavimden olan filan kişidir”* dediler. Rasûlullah (s.a.s) de onlara: *“O halde develeri onun önünden geçiriniz”* dedi. Kurbanlık develeri gören el-Hüleys, Rasûlullah (s.a.s)’in yanına varmadan geri döndü ve Kureyşliler’e: *“Ey kavmim, ben doğruluğu reddedilemeyecek bir şey gördüm”* deyince Kureyşliler: *“Otur oturduğun yerde sen bir bedevin sen ne bilirsin!”* dediler fakat el-Hüleys ısrar ederek: *“Vallahi biz sizinle Beytullah’ı tazim etmeye gelenleri alıkoymak için ittifak etmedik! Allah’a yemin ederim ki ya Muhammed ve yanındakilere Beytullah’a ziyaret etmeleri için izin verirsiniz ya da bütün Ehâbiş bir olup gideriz”* diyerek Kureyşlilere çıktı. Bunun üzerine Kureyşliler ona: *“Sen bilirsin, ya Huleys, biz*

bildiğimizi yaparız” dediler. Bu arada Mikrez b. Hafs adında biri Rasûlullah (s.a.s)’le görüşme talebinde bulundu. Kureyşliler ona da git dediler. Mikrez yaklaştığında Rasûlullah (s.a.s) onun ahlaksız bir adam olduğunu söyledi yanındakilere. Peygamber (s.a.s) Mikrez’le konuşurken Süheyl b. Amr görüldü. Rivayete göre Urve b. Mesud peşine Huzaa’lı Hirâş b. Umeyye’yi, es-Saleb adındaki devesini vererek Kureyşliler’e gönderdi. Amacı onlara mesajını iletmektir. Deveyi kesen Kureyş, Hirâş’ı öldürmek istediler fakat Ehâbiş buna engel oldu ve Hirâş’ı serbest bıraktı. Bu olayın ardından Rasûlullah (s.a.s) Kureyşliler’e Hz. Ömer’i göndermek istedi fakat Hz. Ömer Mekke’de Adiyyoğullarından kendini koruyacak kimsenin olmadığını ve Kureyşliler’in bir kötülük yapmasından çekindiğini söylemesi üzerine, Rasûlullah (s.a.s) Hz. Osman’ı Kureyşliler’e gönderdi. Hz. Osman yolda Eban b. Said b. el-As ile karşılaştı ve Eban onu himayesi altına aldı. Hz. Osman Kureyşliler’e Peygamber (s.a.s)’in sözlerini iletti. Kureyşliler ona: *“İstersen sen tavaf edebilirsin ne duruyorsun”* dediler. Hz. Osman: *“Peygamber (s.a.s) tavaf edinceye kadar bunu yapacak değilim”* deyince Hz. Osman’ı alıkoydular. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s)’e Hz. Osman’ın öldürüldüğü yolunda haberler ulaştı. Rasûlullah (s.a.s): *“Artık bu kavimle savaşmaktan başka çaremiz kalmadı”* diyerek orada bulunan herkesi bey’at etmeye çağırdı. el-Ced b. Kays dışında hepsi buna icabet etti. Daha sonra Hz. Osman’ın öldürülmediği haberi geldi. Kureyşliler Süheyl b. Amr’ı bu (sene tavaf yapmadan) dönmek şartıyla anlaşma yapması için Rasûlullah (s.a.s)’e gönderdi. Uzun süren tartışmaların ardından aralarında anlaşma sağlandı⁴⁵⁰.

Rasûlullah (s.a.s) barış akdini yazması için Ali b. Ebî Tâlib’i çağırdı ve ona: *“Bismillahirrahmanirrahim”* yaz diye buyurdu. Bunu duyan Süheyl: *“Biz bunu bilmiyoruz (onun yerine) Bismiki Allahümme (Senin adınla Allahım) yaz”* dedi ve Hz. Ali anlaşmanın başına bunu yazdı. Devamında Rasûlullah (s.a.s): *“Bu (vesika) Allah’ın elçisi Muhammed ile Süheyl b. Amr (arasında yapılan) barıştır”* diye buyurdu. Bu defa Süheyl: *“Eğer biz seni Allah’ın elçisi kabul etseydik (zaten) seninle savaşmazdık. (Kendi) ismini ve babanın ismin yaz”* diyerek bu duruma da itiraz etti. Rasûlullah (s.a.s) Hz. Ali’ye bu ifadeyi silmesini emretti fakat Hz. Ali *“Bunu asla silmem”* deyince Rasûlullah (s.a.s) kalemi eline alarak bu ifadeyi *Muhammed b. Abdullah* olarak değiştirdikten sonra anlaşma maddelerini yazdı. Buna göre: *“On yıl*

⁴⁵⁰ et-Taberî, a.g.e., II, 620-629; İbnü’l-Esir, a.g.e., II, 200-204.

aralarında savaş yapılmayacak. Kureyş'ten velisinin izni olmadan Rasûlüllah (s.a.s)'e iltica eden iade edilecek fakat Rasûlüllah (s.a.s)'in tarafından Kureyş'e geçen iade edilmeyecek. Bu arada Arap kabileleri kimin tarafına geçmek istiyorsa ona katılabilecekti". Huzaalılar, Resûlüllah (s.a.s)'in tarafına; Benî Bekir de Kureyş tarafına geçti. Anlaşmanın bir diğer şartı ise "Rasûlüllah (s.a.s) bu yıl (Kabeyi tavaf etmeden) geri dönecek, gelecek sene Kureyşliler Mekke'den dışarı çıkacaklar ve Rasûlüllah (s.a.s) ashabıyla üç gün orada kalacak fakat kılıçlar da kınlarında duracaktır" şeklindeydi⁴⁵¹.

Anlaşma metninin yazıldığı sırada Süheyl b. Amr'ın oğlu Ebû Cendel, Rasûlüllah (s.a.s)'in tarafına katılmak istedi fakat Rasûlüllah (s.a.s) anlaşmaya sadık kaldı. İstemeyerek de olsa onu karşı tarafa teslim etti. Bu anlaşmaya Müslümanlardan, Hz. Ebu Bekir (r.a.), Hz. Ömer (r.a), Abdurrahman b. Avf ve bir grup Müslümanla, müşriklerden de bir grup tanıklık etti. Hudeybiye anlaşması güven ortamını tesis etmiş bunun neticesinde bu iki yıl içerisinde pek çok kişi İslam dinine dahil olmuştu⁴⁵².

3- Âla b. Hadramî'nin Bahreyn Halkıyla Yaptığı Anlaşma⁴⁵³

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

هذا ما صالح عليه الملاء بن الحضرمي أهل البهريين: صالحهم على أن

يكفوننا الحمل، ويقاسمونا التمر، فمن لم يف بهذا فعليه لعنة الله و الملائكة و

الناس أجمعين. ⁴⁵⁴ و أما جزية الرؤوس فإنه أخذ لها من كل حالم ديناراً."

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim. Bu, Bahreyn halkından el-Âla b. el-Hadramî ile yapılan anlaşmadır. İşin ihtiyacımızı karşılamasında ve hurma (ağaçlarının) paylaşımında onlarla mutabakat (anlaşma) sağlanmıştır. Kim sözünden dönerse Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun. Nüfus başına (ödenecek) cizyeye gelince; her reşit (erkek) için bir dinar alınacaktır".

⁴⁵¹ el-Buhâri, 1979, III, 167-169; Müslim, a.g.e., III, 1409-1411; İbnü'l-Esîr, a.g.e., II, 204-205.

⁴⁵² İbnü'l-Esîr, a.g.e., II, 204-205.

⁴⁵³ el-Belâzurî, a.g.e., s. 89; Safvet, a.g.e., I, 47.

⁴⁵⁴ Bu kısım sadece el-Belâzurî'de yer alır, a.g.e., s. 89.

Anlaşma metninin tarihi arka planı:

Hicretin VIII. senesinde Bahreyn valisi Münzir b. Sâvâ'ya Rasûlüllah (s.a.s)'in bu mektubunu el-Âlâ b. Hadramî ulaştırdı. el-Âlâ, onu ve halkını İslâm'a davet etti. Müslüman olmayanlara ise cizye ödemeleri şartını koştı. O dönem Bahreyn vilayeti Farsların yönetimi altındaydı. Münzir ve (orada yaşayan) Arapların tamamı Müslüman oldu. Münzir, reşit her kişi başına bir dinar vermeleri şartıyla Yahudi, Hıristiyan ve Mecûsilerle anlaşmaya vardı. Bahreyn ahalsininin bir kısmının İslâm'a girmesi; diğer kısmının da cizye ödemeyi kabul etmesi neticesinde savaş yapılmaksızın anlaşma sağlandı⁴⁵⁵. el-Belâzurî, Âlâ b. Hadramî'nin 80 bin (dirhem) kadar para gönderdiğini, o güne kadar bu miktarda bir meblağın gönderilmediğini rivayet eder⁴⁵⁶.

4- Hz. Muhammed (s.a.s)'in Eyle Halkıyla Yaptığı Anlaşması⁴⁵⁷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هذه 458 مُنَّةٌ من الله و محمد النبي رسول الله لِيُحْتَمَّهَ 459 بن 460 رُوِيَةٌ

، 461 و أهل أَيْلَةٍ، 462 سَفُنُهُمْ 463 و سِيلُهُمْ 464 في البرِّ و البحر، لهم ذمة الله و

ذمة 465 محمد 466 النبي، 467 و من 468 كان معهم 469 من أهل الشام، و أهل

⁴⁵⁵ el-Belâzurî, a.g.e., s. 89; İbnü'l-Esir, a.g.e., II, 215.

⁴⁵⁶ el-Belâzurî, a.g.e., s. 90.

⁴⁵⁷ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 169; İbn Sa'd, a.g.e., I, 289; el-Halebî, a.g.e., III, 117; ez-Zürkânî, a.g.e., III, 412; Hamîdullah, 1987, s. 117-118; Safvet, a.g.e., I, 51.

⁴⁵⁸ İbn Sa'd, el-Halebî ve Safvet'te هذا şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 289; a.g.e., III, 117; a.g.e., I, 51.

⁴⁵⁹ ez-Zürkânî'de يوحا şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 412.

⁴⁶⁰ İbn Hişâm'da, ابن şeklinde zikredilir, a.g.e., IV, 169.

⁴⁶¹ İbn Sa'd'da وَوِيَّةٌ şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 289.

⁴⁶² ez-Zürkânî'de أهل أَيْلَةٍ أساقفهم و سائرهم olarak zikredilir, a.g.e., III, 412.

⁴⁶³ İbn Sa'd'da لسفنهم şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 289.

⁴⁶⁴ ez-Zürkânî'de سفنهم و سيارهم kelimeleri yer almaz, a.g.e., III, 412.

⁴⁶⁵ el-Halebî'de ikinci kez ذمة zikredilmez, a.g.e., III, 117.

⁴⁶⁶ ez-Zürkânî'de ذمة النبي olarak zikredilir, a.g.e., III, 412.

⁴⁶⁷ İbn Sa'd'da محمد رسول الله şeklinde zikrediler, a.g.e., I, 289.

⁴⁶⁸ İbn Sa'd'da لمن şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 289.

⁴⁶⁹ ez-Zürkânî'de معه şeklinde zikredilir, a.g.e., III, 412.

اليمن، و أهل البحر. فمن⁴⁷⁰ أحدث منهم⁴⁷¹ حدّثا فإنه لا يحزُّن⁴⁷² لآله
دون نفسه، وإنه⁴⁷³ طيب⁴⁷⁴ من⁴⁷⁵ أخذه من الناس⁴⁷⁶، وإنه لا يجال⁴⁷⁷ أن
يُهمَّوا ماءً يردُّونه، ولا طريقاً يُريدنه من بر أو⁴⁷⁷ بحر."

Tercümesi:

"Bismillahirrahmanirrahim. Bu (vesika) Allah'ın Rasulü Nebi Muhammed (s.a.s) ile Yuhanna b. Rûbe arasında (yapılan) anlaşmadır. Onların, denizde gemileri ve karada kervanları Allah ve Nebi Muhammed (s.a.s)'in himayesindedir. Şam, Yemen ve Bahr halk(lar)ından kim onlarla birlikte olursa (bu himaye onları da kapsamaktadır). Kim kötü bir şeye neden olursa onun canı dışında malını elinde tutamaz. İnsanlardan (her kim) (bu maldan ganimet olarak) alırsa bu onun için makbuldür. Onları vardıkları sudan, karada ve denizde (gitmek) istedikleri yoldan men etmek helal olmaz".

Anlaşma metninin tarihi arka planı:

Bu anlaşma Hicretin IX. senesinde Tebuk seferi dönüşünde Rasûlüllah (s.a.s) ile Eyle valisi Yuhanna b. Rûbe arasında yapılmıştır⁴⁷⁸. Eyle, Mısır, Mekke ve Şam arasında kalan Şam'ın sahil beldelerinden biridir. Yuhanna, orada bulunan üç yüz kişi için senelik üç yüz dinar cizye ödemeyi kabul etmiştir. Ayrıca, Rasûlüllah (s.a.s)'e beyaz bir dişi katır hediye etmiş buna karşılık olarak Rasûlüllah (s.a.s) de onu giyindirmiştir⁴⁷⁹.

5- Amr b. Hazm'ın Yemen'de Hıristiyanlarla Yaptığı Anlaşma⁴⁸⁰

⁴⁷⁰ İbn Sa'd'da من و şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 289.

⁴⁷¹ İbn Sa'd'da منهم zikredilmez, a.g.e., I, 289.

⁴⁷² İbn Hişâm, ez-Zürkânî, İbn Sa'd ve Hamîdullah'ta لا يحزُّن şeklinde zikredilir, a.g.e., IV, 169; a.g.e., III, 412; a.g.e., I, 289; a.g.e., s. 118.

⁴⁷³ İbn Sa'd'da أنه şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 289.

⁴⁷⁴ İbn Sa'd'da طيبة olarak el-Halebî'de ise لطيبة şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 289; a.g.e., III, 117.

⁴⁷⁵ İbn Hişâm, ez-Zürkânî, el-Halebî ve İbn Sa'd'da من olarak yer alır, a.g.e., IV, 169; a.g.e., III, 412; a.g.e., III, 117; a.g.e., I, 289.

⁴⁷⁶ Safvet, لغنيمة طيبة لمن أخذه من إنطرب من أخذه من الناس, a.g.e., s. 51.

⁴⁷⁷ İbn Sa'd'da بر و بحر şeklinde zikredilir, a.g.e., I, 289.

⁴⁷⁸ el-Belâzurî, a.g.e., s. 71-72; et-Taberî, a.g.e., III, 108.

⁴⁷⁹ ez-Zürkânî, a.g.e., III, 412

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

هذا بيانٌ من الله ورسوله يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا وَفُؤُوا بِالْخُودِ⁴⁸¹
عَقْدًا⁴⁸² من محمد النبي رسول الله مُحَمَّدٌ وَبَنِيهِ، حِينَ بَشَّهَ إِلَى الْيَمَنِ،
أَمْرُهُ بِتَقْوَى اللَّهِ فِي لَمْرِهِ كَلَّهُ، فَإِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ
مُحْسِنُونَ⁴⁸³ وَأَمْرُهُ أَنْ يَأْخُذَ بِالْحَقِّ كَمَا لَمَّرَ بِهِ⁴⁸⁴ اللَّهُ، وَأَنْ يَبْشُرَ النَّاسَ
بِالْخَيْرِ وَيَأْمُرَ هُمْ بِهِ، وَيَطِّمَ النَّاسَ الْقُرْآنَ، وَيَقْتَهُهُمْ فِي الدِّينِ،⁴⁸⁵ وَ
يَنْهَى النَّاسَ فَلَا يَمَسُّ أَحَدًا⁴⁸⁶ الْقُرْآنَ إِلَّا وَهُوَ طَاهِرٌ، وَيُخَبِّرُ النَّاسَ
بِالَّذِي هُمْ وَبِالَّذِي عَلَيْهِمْ، وَيَلْبِسُ لِلنَّاسِ فِي الْحَقِّ، وَيَشُدُّ عَلَيْهِمْ فِي
الظُّلْمِ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَرِهَ الظُّلْمَ وَنَهَى عَنْهُ، وَقَالَ أَلَا لَمُنَّةُ اللَّهِ
عَلَى الظَّالِمِينَ⁴⁸⁷ وَيُبَشِّرُ النَّاسَ بِالْجَنَّةِ وَبِعَمَلِهَا، وَيُنذِرُ بِالنَّارِ وَبِعَمَلِهَا
وَيَسْتَأْذِنُ النَّاسَ حَتَّى يَتَّقَهُمْ فِي الدِّينِ، وَيَطِّمَ النَّاسَ مَعَالِمَ الْحَجِّ وَ
سُنَّتَهُ وَفَرِيضَتَهُ، وَمَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ فِي الْحَجِّ الْأَكْبَرِ، وَالْحَجِّ الْأَصْغَرِ، وَهُوَ
الْمُحْرَمَةُ، وَيَنْهَى النَّاسَ أَنْ يَصْلِيَ أَحَدٌ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ صَغِيرٍ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ
ثَوْبًا وَاحِدًا يَشْنِي طَرَفِيهِ عَلَيْهِ عَاتِقِيهِ، وَيَنْهَى النَّاسَ أَنْ يَحْتَبِي أَحَدًا فِي

⁴⁸⁰ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 241-243; el-Belâzurî, a.g.e., s. 81-82; el-Kalkaşandî, a.g.e., X, 9-11; Safvet, a.g.e., I, 64-66.

⁴⁸¹ Maide, 5/1.

⁴⁸² el-Kalkaşandî olarak zikreder, a.g.e., X, 9.

⁴⁸³ en-Nahl, 16/128.

⁴⁸⁴ el-Kalkaşandî'de 'كَمَا أَمَرَ اللَّهُ' şeklinde zikredilir, a.g.e., X, 9.

⁴⁸⁵ el-Kalkaşandî'de 'يَقْتَهُهُمْ' şeklinde yer alır, a.g.e., X, 9.

⁴⁸⁶ el-Kalkaşandî'de 'أَحَدًا' kelimesi zikredilmeyip 'بِسْمِ الْقُرْآنِ' olarak yer alır a.g.e., X, 9.

⁴⁸⁷ Hûd, 11/18.

ثوب واحد يُضَيِّ بِرَجِّهِ إِلَى السَّمَاءِ، وَيُنْهَى أَنْ لَا يَعْتَقَصَ أَحَدٌ شَعْرَ
رَأْسِهِ إِذَا عَمَّأَ فِي هَاهَا، وَيُنْهَى — إِذَا كَانَ بَيْنَ النَّاسِ هَيْجٌ —

عَنِ الدُّعَاءِ إِلَى الْقِبَائِلِ وَالْعِشَائِرِ، وَ لِي كُنْ دُعَاؤُهُمْ إِلَى اللَّهِ وَحْدَهُ لَا
شَرِيكَ لَهُ، فَمَنْ لَمْ يَدْعُ إِلَى اللَّهِ وَدَعَا إِلَى الْقِبَائِلِ وَالْعِشَائِرِ، فَلْيُطَّعُوا
بِالسَّيْفِ حَتَّى يَكُونَ دُعَاءُهُمْ إِلَى اللَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَيَأْمُرُ النَّاسَ
بِاسْتِغَاثَةِ الْوَضُوءِ، وَجُوهِهِمْ وَأَيْدِيهِمْ إِلَى الْمِرَافِقِ وَأَرْجُلِهِمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ، وَ
يَمْسَحُونَ بِرِءُوسِهِمْ كَمَا أَمَرَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَدُرَّهَ بِالصَّلَاةِ لَوَقْتِهَا، وَ
إِتْمَامِ الرُّكُوعِ وَالْحَشْوَعِ، وَتُجَدِّسُ بِالْفَجْرِ، وَ يُهَجَّرُ بِالْحَاجِرَةِ حِينَ تَمِيلُ
الشَّمْسُ، وَ صَلَاةِ الْعَصْرِ وَالشَّمْسُ فِي الْأَرْضِ مُدْبِرَةً، وَ الْمَغْرِبِ حِينَ
يُقْبِلُ اللَّيْلُ، لَا تُوَخَّرُ حَتَّى تَبْدُو النُّجُومَ فِي السَّمَاءِ، وَ الْمَشَاءَ أَوَّلَ اللَّيْلِ،
وَ يَأْمُرُ بِالسَّعْيِ إِلَى الْجُمُعَةِ إِذَا نُودِيَ لَهَا، وَ الْغُسُلِ عِنْدَ الرُّوْحِ إِلَيْهَا، وَ
أَمْرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنَ الْمَغَانِمِ تُحْمَسَ اللَّهُ وَ مَا كَتَبَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ فِي الْمَصَدِّقَةِ،
مِنَ الْمُقَارِعِ عَشْرُ مَا سَقَتِ الْمَآئِنُ وَ مَا سَقَتِ السَّمَاءُ، وَ عَلَى مَا سَقَى
الْمَرْبُ نِصْفُ الْعَشْرِ، وَ فِي كُلِّ عَشْرِ مِنَ الْإِبِلِ شَاتَانِ، وَ فِي كُلِّ عَشْرِينَ
مِنَ الْإِبِلِ أَرْبَعُ شِبَاهٍ، وَ فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ مِنَ الْبَقَرِ بَقْرَةٌ، وَ فِي كُلِّ ثَلَاثِينَ مِنَ
الْبَقَرِ تَبِيعٌ: جَدَّعٌ أَوْ جَذَعَةٌ⁴⁸⁸، وَ فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ مِنَ الْغَنَمِ سَائِمَةٌ وَحَدَّهَا
شَاةٌ، فَإِنَّهَا فَرِيضَةُ اللَّهِ الَّتِي افْتَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ فِي
الْمَصَدِّقَةِ، فَمَنْ زَادَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ.

⁴⁸⁸ تبيع: Bir yaşında sığır yavrusu, جذع: iki yaşına girmiş sığır yavrusu, Safvet, a.g.e., I, 56.

و إنه من أسلم من يهودى أو نصرانى إسلاما خالصا من نفسه، و
دان بدين الإسلام، فإنه من المؤمنين، له مثل ما لهم و عليه مثل ما عليهم،
و من كان على نصرانيته أو يهوديته فإنه لا يُتَنُّ عنها، و على كل حالم
ذكرٍ أو أنثى، حرٌّ أو عبدٍ ديناً و افٍ أو عواضه ثياباً، فمن أذى ذلك،
فإن له ذمة الله و ذمة رسوله، و من منع ذلك فإنه عدو الله و لرسول الله
و للمؤمنين جميعاً. صلوات الله على محمد و السلام عليه و رحمة الله و
بركاته".

Tercümesi:

“Bu, Allah ve Rasûlünün beyanatıdır. Ey iman edenler akit(ler)inizi yerine getirin. Bu, Rasûlullah Muhammed (s.a.s)’den Amr b. Hazm için bir akittir. Onu, Yemen’e gönderdiğinde bütün işlerini Allah’tan sakınarak (yapmasını) emretti. Zira Allah takva sahibi olanlarla ve hep güzellik yapanlarla beraberdir. Allah’ın buyurduğu gibi hakkı gözetmesini, insanlara hayrı müjdelemesi ve onunla (iyiliği) emretmesini buyurdu. İnsanlara Kur’ânı, din bilgilerini iyice öğretmesini, Kur’âna temiz (olmak) kaydıyla birinin dokunmasını, onların lehinde ve aleyhinde (olanları) bildirmesini, insanlara hak konusunda yumuşak huylu olmasını, zalimlere karşı sert olmasını (emretti). Zira Allah (a.c) zûlmü kerhetmiş ve yasaklamıştır. (Allah) şöyle buyurmuştur: Haberiniz olsun, Allah’ın laneti zalimlerin üzerindedir. İnsanları, yaptık(ları iyi işlerle) cenneti müjdelemesini, (kötü) amellerinden dolayı cehennemle uyarmasını, dini iyice öğreninceye kadar insanlarla yakınlık kurmaya çalışmasını, insanlara haccın hususiyetlerini, sünnetleri ve farzlarını, büyük hacc ve ümre denilen küçük haccı, Allah’ın emrettiği gibi (icra etmesini). Birisinin küçük bir elbise içinde namazı kılmasını yasaklamasını, iki tarafı iki omuzunun üstüne katlanacak şekilde bir elbise içinde olursa müstesna. Edeb yerlerini yukarıya getirerek ayaklarını elbisesinin içine toplayıp oturmasını yasaklamasını. Ensesindeki saçı uzadığında başının (saçını) örüp topuz yapmasını yasaklamasını (emreti). İnsanlar arasında anlaşmazlık kavga ortaya çıktığında kabile ve

aşiretlerini (çatışmaya) çağırmayı yasaklamasını. Onların talebi, şeriki olmayan bir Allah'a olmasını (emretti). Kim Allah'ın davasına katılmaz, kabile ve aşiretlere çağrıda bulunmazsa talepleri, bir ve şeriki olmayan Allah'a oluncaya kadar kılıçlarını parçalamalarını. İnsanlara, Allah'ın emrettiği gibi eksiksiz olarak abdest almalarını, yüzlerini, dirseklere kadar ellerini ve topuklarına kadar ayaklarını yıkamalarını, başlarını meshetmelerini. Namazı vaktinde (kılmayı), rukuyu tam ve huşu içinde (yapılmasını), sabah namazını erken kılmayı, öğle namazını güneş meyledince öğle sıcaklığında kılmayı, ikindi namazını güneş batmaya yönelmişken kılmayı, akşam namazını gece girince geciktirmemeyi, yatsıyı gecenin ilk bölümünde kılmayı emretti. Ezan okunduğunda Cuma namazına koşmayı, (cumaya) gitmeden önce gusletmeyi emretti. Ganimetlerden Allah'ın (hakkı olan) beşte birini almasını emretti. Müminlere takdir edilen sadaka şöyledir: Kaynaktan ve gökyüzünden sulanan arazi için 10/1'i; kovayla sulanan (yer) için 10/1'nin yarısı. Her 10 deve için 2 koyun, her 20 deve için 4 koyun ve her 40 sığır için bir inek, her 30 sığır için bir yaşındaki erkek sığır yavrusu, iki yaşına girmiş dişi veya erkek sığır yavrusu. Tek başına otlayan her 40 koyun için bir koyun. Şüphesiz bu, Allah'ın sadaka hususunda müminleri zorunlu tuttuğu emridir. Kim iyilik için bu (miktarı) artırırsa bu, onun lehinedir. Yahudi ve Nasranilerden her kim kendiliğinden samimi olarak Müslüman olur İslamı kabul ederse o da müminlerdendir. Müslümanların hak ve borçları onun da üzerinedir. Her kim Nasraniliğinde veya Yahudiliğinde kalmak isterse o, inancından vazgeçirilmeye (çalışılmaz). Hür veya köle her kız ve erkek 1 dinar veya (bu değerde) giysiyi (cizye olarak öder). Kim bunu eda ederse, Allah ve Rasûlünün himayesi altındadır. Kim bunu yapmazsa Allah'ın, Rasûlünün ve tüm müminlerin düşmanıdır”.

Anlaşma metninin tarihi arka planı:

Rasûlullah (s.a.s)'in Hicretin X. yılı Cemâziyelevvel ayında Halid b. Velid'i Belhâris b. Kab kabilesine göndermesinden, bu kabilenin mukavemet göstermeksizin İslam'a girmelerinden ve bu hususlara dair Rasûlullah (s.a.s)'le Halit b. Velid arasında vuku bulan mektup teatisinden daha önce bahsetmiştik⁴⁸⁹. Benî el-Hâris heyetinin yurtlarına dönmesinin ardından Rasûlullah (s.a.s) Ensarın Benî Neccar kolundan Amr b. Hazm'ı, İslam dininin kaidelerini, Rasûlullah (s.a.s)'in sünnetini

⁴⁸⁹ Bkz. s. 65-66.

öğretmesi, zekat ve sadakaları toplaması için bu anlaşma metniyle birlikte Benî el-Hâris kabilesine göndermiştir⁴⁹⁰.

6- Rasûlüllah (s.a.s)'in Necran Ahalisiyle Yaptığı Anlaşma⁴⁹¹

"بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ"

هذا ما كتب محمد النبي رسول⁴⁹² الله لأهل⁴⁹³ نَجْرَانَ، إذ كان له
عليهم حكمه⁴⁹⁴ في كل شَهْرَةٍ و في كل⁴⁹⁵ صَفْرَاءَ و بِيضَاءَ و سَوْدَاءَ و
رَقِيق⁴⁹⁶، فأفضل⁴⁹⁷ ذلك⁴⁹⁸ عليهم، وَتَرَكَ ذلك كله لهم، على⁴⁹⁹ ألفي حُلَّةٍ
من حُلَلِ الأَواقِي، في كل رَجَبِ ألف حُلَّةٍ، و في كل صَفَرِ ألف حُلَّةٍ، كل
حُلَّةٍ أَوْقِيَّةٍ من الفضة،⁵⁰¹ فما⁵⁰² زادتْ على⁵⁰³ الخراج⁵⁰⁴، أَوْ نَقَصَتْ عن
الأَواقِي فبالحَسَابِ، و ما قَضَوْا⁵⁰⁵ من ثُؤُوع⁵⁰⁶، أَوْ خَيْلٍ، أَوْ رِكَابٍ، أَوْ
عُرُوضِ⁵⁰⁷ أُخِذَ منهم بالحَسَابِ. و على نَجْرَانَ مَثْوَى⁵⁰⁸ رُسُلِي شهرًا هَدُونَهُ،

⁴⁹⁰ İbn Hişâm, a.g.e., IV, 241; et-Taberî, a.g.e., III, 128.

⁴⁹¹ el-Belâzurî, a.g.e., s. 76; Safvet, a.g.e., I, 76-78.

⁴⁹² el-Belâzurî'de النبي رسول الله محمد şeklinde zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁴⁹³ el-Belâzurî'de أهل kelimesi zikredilmez, a.g.e., s. 76.

⁴⁹⁴ el-Belâzurî'de حكمة olarak zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁴⁹⁵ el-Belâzurî'de في كل ikinci kez zikredilmez, a.g.e., s. 76.

⁴⁹⁶ (عبد، جارية) köle, cariye (سوداء، بياض، ذهب) gümüş: صفراء: altın manasında kullanılmıştır, Safvet, a.g.e., I, 76.

⁴⁹⁷ أفضل fiili أبقاه manasında kullanılmıştır, Safvet, a.g.e., I, 76.

⁴⁹⁸ el-Belâzurî'de ذلك zikredilmez, a.g.e., s. 76.

⁴⁹⁹ el-Belâzurî'de على كله لهم zikredilmez, a.g.e., s. 76.

⁵⁰⁰ el-Belâzurî'de من harf-i ceri zikredilmez, a.g.e., s. 76.

⁵⁰¹ el-Belâzurî'de من الفضة zikredilmez, a.g.e., s. 76.

⁵⁰² el-Belâzurî'de ما و olarak zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵⁰³ el-Belâzurî'de على harf-i ceri zikredilmez, a.g.e., s. 76.

⁵⁰⁴ el-Belâzurî'de حلال الخراج şeklinde zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵⁰⁵ el-Belâzurî'de نقصوا olarak zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵⁰⁶ el-Belâzurî'de درع olarak zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵⁰⁷ el-Belâzurî'de عرض olarak zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵⁰⁸ el-Belâzurî'de مثواة olarak zikredilir, a.g.e., s. 76.

و لا تُحَيِّس⁵⁰⁹ رُسُلِي فوق شهر، و عليهم عِلْيَّة ثلاثين درعا، و ثلاثين فرسا، و ثلاثين بعيرا، إذا كان كَيْدًا باليمن و معرَّة⁵¹⁰، و ما هلك مما أعاروا رُسُلِي من دروع أو خيل، أو ركاب، أو عروض⁵¹¹، فهم ضَمْنٌ حتى يردُّوه إليهم. و لنجرانَ و حاشيتيها جِورُ اللهِ، و ذمة محمد النبي رسول الله، على أموالهم و أنفسهم، و أرضهم و مملكتهم، و غائبهم و شاهدهم، و عشرينتم و بيعهم، و كل ما تحت أيديهم من قليل أو كثير⁵¹²، و⁵¹³ لا يُؤَيِّرُ أَسْقُفٌ عن أَسْقُفِيَّتِهِ⁵¹⁴، و لا راهب عن رهبانيته، و لا كاهن عن كهانته⁵¹⁶، و ليس عليهم ذنبيَّة⁵¹⁷، و لا دمُ جاهليَّة، و لا يُحْشَرُونَ، و لا يُمَشَرُونَ، و لا يَطَأُ أرضهم جيش. و⁵¹⁸ من سأل منهم حقا فيبينهم النَّصَفُ غيرَ ظالمين، و لا مظلومين⁵¹⁹، و من أكل منهم ربًا من ذي قبَلِ فله مني منه بريئة، و لا يؤخذ رجلٌ منهم⁵²⁰ بظلم آخري، و لهم على ما في هذا الكتاب⁵²¹ جِورُ اللهِ، و

⁵⁰⁹ el-Belâzurî'de بحبس olarak zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵¹⁰ el-Belâzurî'de مغدرة ذو باليمن ذو مغدرة ادا şeklinde yer alır, a.g.e., s. 76.

⁵¹¹ el-Belâzurî'de من خيل أو ركاب şeklinde zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵¹² el-Belâzurî'de على أنفسهم، و ملتهم، و أرضهم، و أموالهم، و غائبهم، و شاهدهم، و غيرهم، و بعثهم، و أمثلتهم şeklinde yer alır, a.g.e., s. 76.

⁵¹³ el-Belâzurî'de و zikredilmez, a.g.e.,s. 76.

⁵¹⁴ Belâzurî'de Belâzurî'de لا يغير ما كانوا عليه و لا يغير حق من حقوقهم، و أمثلتهم لا يفتن أسقف من لأسقفية şeklinde zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵¹⁵ Belâzurî'de من kullanır, a.g.e., s. 76.

⁵¹⁶ el-Belâzurî'de و لا واقه من وقاهية على ما تحت أيديهم من قليل أو كثير cümlesinin yerine عن كهانته şeklinde zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵¹⁷ el-Belâzurî'de رهنق olarak zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵¹⁸ el-Belâzurî'de و zikredilmez, a.g.e., s. 76.

⁵¹⁹ el-Belâzurî'de مظلومين بنجران şeklinde zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵²⁰ el-Belâzurî'de منهم رجل şeklinde zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵²¹ el-Belâzurî'de هذه الصحيفة şeklinde zikredilir, a.g.e., s. 76.

ذمة محمد النبي رسول الله⁵²² أبدأ، حتى يأتي الله بأمره⁵²³ ما نصحوا و

أصلحوا فيما عليهم غير مُفَدِّتِينَ بِظَلَمٍ⁵²⁴.

Tercümesi:

“Bismillahirrahmanirrahim. Bu (vesika) Allah’ın Elçisi Nebî Muhammed (s.a.s)’in Necran ahalisine yazdığı (mektuptur). Altın, gümüş, cariyeye ve köle (gibi) onların her türlü kazançları üzerinde (Rasûlüllah) hüküm sahibidir. Bu konuda Rasûlüllah (s.a.s) onlara iyilikte bulunarak bunun hepsini onlara bıraktı. (Buna karşılık onlar) her Recep (ayında) bin süslü elbise⁵²⁵ ve her Sefer (ayında) gümüştan bin (adet) süslü elbise (olmak üzere) iki bin süslü elbise (vereceklerdir). Vergi fazla veya eksik olursa elbise üzerinden hesap edilecektir. Kullandıkları zirh yelekler, at, deve ve emtiadan hesaba göre (vergi) alınır. Elçilerimin 20 gün veya daha fazla süre (zarfındaki) ihtiyaç ve masrafları Necran karşılayacaktır. Elçilerim bir ay Necran’da kala(cak)lar. Elçilerim bir aydan fazla orada tutulmazlar. Yemen’de bir tuzak veya savaş meydana gelirse (Necran ahalisinden) otuz zirhli yelek, otuz at ve otuz deve ödünç olarak (alınacaktır). Elçilerimin ödünç aldıkları zirh, at, yelek, binek hayvanı ve emtiadan zayi olan (Necranlılara) geri verilinceye kadar elçilerimin sorumluluğu altındadır. Necran ve hudutları, onların malları, canları, toprakları, inançları, (orada) mevcut olanları ve olmayanlarıyla, aşiretleri, anlaşmaları, az veya çok ellerinin altında (bulunan) her şey Allah’ın himayesinde Allah’ın Rasûlü Nebî Muhammed (s.a.s)’in mesuliyetindedir. Onların piskoposu piskoposluğundan değiştirilmez, rahip rahipliğinden, kahin kahinliğinden. Onlar aşağılanmayacaktır. Küçük düşürücü (şeyler) ve cahiliye (devri) kan (davaları) olmayacaktır. Onlar askeri seferler için toplanmazlar ve mallarından öşür alınmaz. Topraklarına (hiçbir) ordu ayak basamaz. Kim onlardan bir hak talep ederse adalet gözetilerek aralarında (halledilir). Ne haksızlık edilir ne de mağdur edilir. Bundan sonra onlardan faiz yiyen benim himayemden uzaktır. Başkasının zûlmünden dolayı bir kimse alıkonulmaz. Bu (anlaşma) mektubunda yazılı olanlara uydukları, samimi

⁵²² el-Belâzurî’de رسول الله yer almaz, a.g.e., s. 76.

⁵²³ el-Belâzurî’de أمر الله şeklinde zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵²⁴ el-Belâzurî’de غير مكلفين شيئا بظلم şeklinde zikredilir, a.g.e., s. 76.

⁵²⁵ Arapça kısmında geçen (حلة أوقية) kelimesi 7 miskal ağırlığındaki süslü elbise manasına gelmektedir, Safvet, a.g.e., I, 76.

oldukları ve haksızlık yapmadıkları sürece (onlar) Allah'ın emri gelinceye kadar Allah'ın himayesinde, Allah Rasûlü Nebî Muhammed (s.a.s)'in mesuliyetindedir”.

Anlaşma metninin tarihi arka planı:

Arabistan'ın güneyinde Hicaz bölgesinde yer alan Necran, Hıristiyan topluluklarının yoğun olarak yaşadığı bir yerdı. Hicretin X. yılında Necranlı Hıristiyanları temsilen bir heyet Rasûlüllah (s.a.s)'le görüşmek üzere Medineye geldi. Bu heyetin geliş sebebi Rasûlüllah (s.a.s)'in onlara göndermiş olduğu – yukarıda bahsettiğimiz- mektuptu. Heyet on dördü Necran'ın ileri gelenleri olmak üzere toplam altmış kişiden oluşmaktaydı⁵²⁶. Bu heyetle Rasûllullah (s.a.s) arasında bir takım tartışmalar⁵²⁷ yaşandı. Tartışmalar sonucunda heyet Resûllullah (s.a.s)'le anlaşma yapmaya karar verdiler. Bunun üzerine yukarıda zikretmiş olduğumuz anlaşma akdedildi⁵²⁸.

⁵²⁶ Şulul, **a.g.e.**, s. 413.

⁵²⁷ Ayrıntılar için bkz. Necran Nasranilerine gönderdiği mektup, s. 49.

⁵²⁸ el-Belâzurî, **a.g.e.**, s. 75-76.

sağlamlaştırma, destekleme” manalarına gelen (تعزير) kelimesi bu cümlede “yardım” (إعانة) manasında kullanılmıştır⁵³⁵.

(3)- Lehçelere ait unsurların kullanılması:

Rasûlüllah (s.a.s) Darrîn’e yazdığı iktaa’ mektubunda⁵³⁶ Yemen lehçesinde vermek (أعطى) anlamına gelen (نطى) kelimesini kullanmıştır⁵³⁷.

(4)- Özel terimlerin kullanılması:

Özellikle zekat, vergi, haraç gibi idari konulu mektuplarda özel terimlerin kullanıldığını görmekteyiz.

Örnek: Sığılık yer (المضج)، işlenmemiş toprak (بعمامي)، çöl ve ihmal edilmiş yerler (أغفال الأرض)⁵³⁸ gibi.

Örnek: İki yaşını doldurmuş olan dişi deve (ابنة لبون)⁵³⁹, nüfus başına ödenecek cizye (جزيئة الرؤوس)⁵⁴⁰.

(5)- Gelişen Yazı Tekniğine Aykırı Olan Kullanımlar:

Mektuplarda nadiren de olsa bir takım yazım farklılıkları mevcuttur. Bu durumu, o dönemde kitabetin gelişmiş olmamasına aynı zamanda kurallarının belirlenmemiş olmasına bağlayabiliriz. Zira daha önce de zikrettiğimiz gibi kitabet o dönemde henüz başlangıç aşamasındaydı. Konuyla ilgili tespit edebildiğimiz aşağıdaki örnekte, bazı kelimeler (نجا شي، إليك) uygun olmayan yerlerden bölünmüştür⁵⁴¹.

بسم الله الرحمن الرحيم

من محمد رسول الله إلى النجاء

⁵³⁵ Safvet, a.g.e., I, 52

⁵³⁶ Bkz. s. 59.

⁵³⁷ Safvet, a.g.e., I, 72.

⁵³⁸ Bkz. Ukeydir’e gönderdiği mektup, s. 53.

⁵³⁹ Himyeri meliklerine gönderdiği mektub, s. 66.

⁵⁴⁰ Âlâ b. Hadrâmî’nin Bahreyn halkıyla yaptığı anlaşma, s. 89.

⁵⁴¹ Hamîdullah, 1990, s. 104.

شَيْءٌ عَظِيمٌ الْحَبْشَةُ. سَلَامٌ عَلَيَّ مِنْ

اتَّبِعِ الْهُدَىٰ أَمَا بَعْدُ فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْهِ

لَكَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْمُدْبِئُ وَسُ...

b- Mektupların Nahiv Yönünden Değerlendirilmesi:

Yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda mektupların Arap gramer kurallarına uygunluk gösterdiğini ve bu kaidelere muhalif herhangi bir örneğin olmadığını tespit ettik. Bu durum, Rasûlüllah (s.a.s)'in Arapçayı en güzel şekilde kullandığının en açık delilidir.

(1)- Mektuplarda isim cümlelerinin kullanımı:

Mektuplarda genel olarak isim cümlelerin sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Biraz önce de bahsettiğimiz gibi bu cümleler gramer kaidelerine uygun bir tarzda söylenmiştir.

Örnek:

أَنَا رَسُولُ اللَّهِ⁵⁴² ي فَيَنْ Zira ben Allah'ın elçisiyim.

inne'nin haberi inne'nin ismi inne

Örnek:

الْمُسْلِمِ⁵⁴³ فَذَلِكَ O Müslümandır.

Haber mübteda

Mukaddem Haber-Muahhar Müpteda

Örnek:

⁵⁴² Bkz. Kısra'ya gönderdiği mektup, s. 15.

⁵⁴³ Bkz. Münzir b. Sâvâ'ya gönderdiği mektup, s. 35.

ذمة رسوله	و	ذمة الله	له
müptedaya matuf	atıf harfi	muahhar müpteda	mukaddem haber

O, Allah ve Rasûlünün himayesi (altında olacaktır).

İsim cümlelerinde dikkati çeken en önemli husus ise **إِنَّ** ve **فَ**'nin ekseriyetle kullanımınıdır. Bu ikisinin kullanılmadığı cümle çok azdır.

Örnek:

هذا كتابٌ من محمد رسول الله لرفاعة بن زيد⁵⁴⁴

Bu, Allah'ın Rasûlü Muhammed (s.a.s)'in Rifâa b. Zeyd'e mektubudur.

İsm-i failer yüklem (haber) görevinde kullanılmıştır.

بِأَمَانِ اللَّهِ ⁵⁴⁵	آمَنُونَ	هُمْ	إِنَّ
	inne'nin haberi	inne'nin ismi	İnne

Onlar Allah'ın ve Muhammed (s.a.s)'in emanına (güvencesine) inanırlar.

(2)- Mektuplarda fiil cümlelerinin kullanımı:

Fiil cümlelerinde fiil-fail, sayı-cinsiyet gibi uyumlara riayet edilmiştir. Ayrıca fiil cümlelerinde **إِنَّ** ve **فَ** edatları sık kullanılmıştır.

Örnek:

ثِيَابُهُ ⁵⁴⁶	تُنزَعُ	<i>Elbisesi çıkarılır.</i>
naib-i fail	meçhul fiil	

⁵⁴⁴ Bkz. Rifâa b. Zeyd'e gönderdiği mektup, s. 33.

⁵⁴⁵ Bkz. Azruh ve Cerbâ ahalisine gönderdiği mektup, s. 51.

⁵⁴⁶ Bkz. Sakif'e yazdığı mektup, s. 55.

Yukarıdaki cümlede geçen ثياب kelimesi ثوب kelimesinin cemisidir. Bu yüzden kurala uygun olarak fiil de müennes sigasında gelmiştir.

Örnek:

⁵⁴⁷ تَظَاهَرُ نَبَوِّيَّ عَلَى مَلِكِكُمْ *Peygamberliğim krallığınıza galip gelecektir.*

Yukarıdaki cümlede fail olan (نبوة) kelimesi müennes olduğu için fiil de müennes sigasında gelmiştir.

Örnek:

⁵⁴⁸ تَسَلَّمَا أَسْلَمَا *Müslüman olun ki kurtuluşa eresiniz.*

tesniye tesniye

Muhatap iki kişi olduğu için fiil de tesniye sigasında gelmiştir.

(3)- İnne'nin kullanımı:

İsim cümlelerinde sıkça kullanılan inne (إِنَّ), cümle başında veya قال fiili ve onun müştakları ile gelirse kesreli (إِنَّ) olur; bunların dışında fethalı olarak (أَنَّ) gelir⁵⁴⁹. Rasûlüllah (s.a.s)'in mektuplarında geçen isim cümlelerinde her ikisinin de kullanıldığını görmekteyiz.

Örnek:

⁵⁵⁰ أَمْرِي اللَّهُ إِنَّ *Allah bana emretti.*

inne'nin haberi

inne'nin ismi

inne

Örnek:

⁵⁵¹ الْمَدْمَةُ لَهُمْ أَنَّ لِبْنِي غَادِيَا *Gâdiyyâ oğulları onlar himaye(miz) altındadırlar.*

enne'nin

enne'nin

enne

⁵⁴⁷ Bkz. Cafer ve Abd Cülendâ'ya gönderdiği mektup, s. 39.

⁵⁴⁸ Bkz. Cafer ve Abd Cülendâ'ya gönderdiği mektup, s. 39.

⁵⁴⁹ A. Cüneyt Eren, **Modern Tercüme Metodlarına Giriş**, 2000, Erzurum, s. 46.

⁵⁵⁰ Bkz. Eksem b. Sayfî'ye gönderdiği mektup, s. 48.

⁵⁵¹ Bkz. Benî Gâdiyyâ'ya gönderdiği mektup, s. 51.

muahhar ismi mukaddem
haberi

(4)- Mastar edatı (نَّ)nin kullanımı:

Bu harf, bazen mazi fiilin başına gelmekle birlikte daha çok müzari fiilin başına gelir⁵⁵². Mektuplarda özellikle tahmîd cümlelerinde sıklıkla kullanılmıştır.

Örnek:

⁵⁵³ إن الله أمرني أن أقول لا إله إلا الله *Allah bana, Allah'tan başka ilah olmadığını söylememi emretti.*

(5)- Şart edatlarının kullanımı:

Mektuplarda şart cümleleri aşağıdaki kalıplarda gelmiştir:

(Mazi fiil veya isim) Şartın cevabı + Mazi fiil + Şart edatı

Örnek:

⁵⁵⁴ وإنكما إن أقرئتما بالإسلام وليتكما *Size gelince, İslam'ı tanırırsanız her ikinize iktidar vereceğim.*

Örnek:

⁵⁵⁵ فان توليت فانما عليك اثم الاريسين *Ama eğer yüz çevirirsen, muhakkak ki halkının günahı da senin üzerine olacaktır.*

Örnek:

⁵⁵⁶ من أبي فإنه عليه الجزية *Kim reddederse cizye ödemek zorunda kalacaktır.*

(Müzari fiil) Şartın cevabı + Müzari fiil + Şart edatı

Örnek:

⁵⁵² Eren, a.g.e., s. 49.

⁵⁵³ Bkz. Eksem b. Sayfi'ye gönderdiği mektup, s. 48.

⁵⁵⁴ Bkz. Cafer ve Abd Cülendâ'ya gönderdiği mektup, s. 39.

⁵⁵⁵ Bkz. Herakliyus'a gönderdiği mektup, s. 9.

⁵⁵⁶ Bkz. Münzir b. Sâvâ'ya gönderdiği mektup, s. 35.

⁵⁵⁷ فَأَنَّهُ مِنْ يَنْصَحُ فَإِنَّمَا يَنْصَحُ لِنَفْسِهِ *Samimi olan aynı zamanda kendisi için (de) samimi davranmış olur.*

(6)- Harf-i cerlerin kullanımı:

Araştırmalarımız neticesinde, sadece çok az oranda bazı fiillerin farklı harf-i cerlerle kullanılarak tazmin⁵⁵⁸ yapıldığı sonucuna ulaştık. Bunun dışında mektuplarda geçen bütün harf-i cerlerin yerinde ve doğru olarak kullanıldığını tespit ettik.

Örnek⁵⁵⁹:

⁵⁶⁰ وَمَنْ نَصَحَ لَهُمْ فَقَدْ نَصَحَ لِي (نصح لك) *Onlara samimi davranan bana karşı (da) samimi davranmış olur.*

⁵⁶¹ إِنْ رَسَلِي قَدْ أَتَوْا عَلَيْكَ خَيْرًا (أثنى على) *Elçilerim iyilikle seni övdüler..*

⁵⁶² فَلَنْ نَعْزَلَكَ عَنْ عَمَلِكَ (عزل عن) *Seni görevinden azletmeyeceğiz.*

(7)- لم Edatının Kullanımı:

Mektuplarda لم 'den sonra gelen illetli fiillerin orta veya son harfleri kurala uygun olarak düşmüştür.

Örnek:

⁵⁶³ لَمْ أَكُنْ إِذْ قَاتَلْتُمْ *Sizinle savaştığım değilim.*

(8)- İsim Tamlamasının kullanımı:

Mektuplarda isim tamlamaları da kurala uygun olarak gelmiştir. Aşağıdaki cümlede geçen (صالحين) kelimesindeki (ن) harfi tamlamadan dolayı düşmüştür.

Örnek:

⁵⁶⁴ إِنْ قَدْ بَعَثْتُ إِلَيْكُمْ مِنْ صَالِحِي أَهْلِي *Size dostlarımdan en dindar ve en bilgili (olanlarını) gönderdim.*

⁵⁵⁷ Bkz. Münzir b. Sâvâ'ya gönderdiği cevabî mektup, s. 37.

⁵⁵⁸ Bkz. s. 115.

⁵⁵⁹ Bkz. Münzir b. Sâvâ'ya'a gönderdiği cevabî mektup, s. 37.

⁵⁶⁰ el-Bustânî, a.g.e., s. 1102.

⁵⁶¹ el-Bustânî, a.g.e.,

⁵⁶² el-Bustânî, age, s. 714.

⁵⁶³ Bkz. Yuhanna ve Eyle'nin ileri gelenlerine gönderdiği mektup, s. 42.

⁵⁶⁴ Bkz. Himyeri meliklerine gönderdiği mektup, s. 66.

B- MEKTUPLARIN EDEBİYAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmamız esnasında Hz. Muhammed (s.a.s)'in mektuplarında diğer filolojik konularda olduğu gibi belâgata ait unsurların da mevcut olduğunu tespit ettik. Mektuplar edebi maharet gösterme gayesi gütmemesine rağmen bir takım belîğ söz ve ifadeleri bünyesinde taşımaktadır. Belâgat, sözün fasih olmasıyla birlikte muktezâ-yı hâle uygun olması şeklinde tarif edilir. Meânî, beyân ve bedî' olmak üzere üç kısma ayrılır⁵⁶⁵.

1- Meânî

Belâgatı meydana getiren üç ilimden birincisi olan meânî ilmi terim olarak, kelamın (sözün) muktezâ-yı hâle uygunluğunu bildiren durumlara dair usûl ve kâideleri inceleyen ilim dalıdır⁵⁶⁶. Müsned ve müsnedin ileyhin durumları, fiille ilgili olanların durumları, kasr, inşâ, fasl, vasl, î'câz, itnâb ve musâvât maddeleri meânî ilminin ana konularıdır⁵⁶⁷.

⁵⁶⁵ el-Kazvînî Ebu'l-Meâlî Celaledin el-Hatib Muhammed (ö. 739/1338), **Telhîs ve Tercümesi**, Haz. Nevzat H. Yanık-Mustafa Kılıçlı-M. Sadi Çögenli, İstanbul ts., s. 9.

⁵⁶⁶ el-Kazvînî, **a.g.e.**, s. 13; el-Hâşimî Ahmed, **Cevâhiru'l-Belâga fi'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'**, Beyrut, ty., s. 46.

⁵⁶⁷ el-Kazvînî, **a.g.e.**, s. 6.

a-Haber:

Arapçada lafız ya hüküm bildiren cümle yani haberdir ya da istek bildiren bir cümledir yani inşâdır. Ayrıca hükmün gerçekleşen olaya uygun olup olmama yönü varsa haberdir, böyle bir durum yoksa inşâdır. Haber için mutlaka bir müsnedün ileyhe (özneye), bir müsned (yüklem) ve isnâda (hükme) ihtiyaç vardır. Haber verenin maksadı, muhataba ya bir hükmü bildirmesi ya da kendisinin o hususta bilgi sahibi olduğunu ifade etmesidir. Birincisine فائدة الخبر haberin faydası, ikincisine ise لازم الخبر haberin faydasının gereği denir⁵⁶⁸.

Örnek: (إن عَصَاةَ وَجٍّ وَ صَيْدَهُ حَرَامٌ) ⁵⁶⁹ فائدة الخبر: Vec çalısı ve onun toplanması haramdır.

Örnek: (فَقَدْ نَزَلَ عَلَيَّ أَيُّكُمْ رَاجِعِينَ إِلَى قَرْيَتِكُمْ) ⁵⁷⁰ لازم الخبر: Sizin köyünüze dönüşünüz (ile ilgili) ayet bana nazil olundu.

Eğer muhatabın zihni hüküm ve onun hakkındaki tereddütten hâlî ise hükmü pekiştirenlere (te'kîd edatlarına) gerek duyulmaz. Buna ibtidâî haber denir.

Örnek: (هَذَا مَا نُطِيَ مُحَمَّدٌ رَسُولَ اللَّهِ لَكُمْ دَلِيلٌ وَأَصْحَابَهُ) ⁵⁷¹ Bu (vesika) Allah Rasûlünün Temîm ed-Dârrî ve taraftarlarına verdiği (yerler hakkındadır).

Eğer hüküm hakkında bir tereddüdü olup onu talep ediyorsa, hükmü bir pekiştirici edatla desteklemek yerinde olur. Buna talebî haber denir⁵⁷².

Örnek: (فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ إِثْمُ الْأَرِيْسِيِّنَ) ⁵⁷³: Ama eğer yüz çevirirsen, muhakkak ki halkının günahı da senin üzerine olacaktır.

b - İ'câz:

Bir belagat terimi olarak bir maksadı en az sözle söylemektir⁵⁷⁴. Böyle söze “mûcezz, mûciz, vecîz söz” denir. Başka bir tanımda ise î'câz, sözde ziyade ve

⁵⁶⁸ el-Kazvînî, a.g.e., s. 13-18.

⁵⁶⁹ Bkz. Sakif'e gönderdiği mektup, s. 55.

⁵⁷⁰ Bkz. Maknâ ahalisine gönderdiği mektup, s. 43.

⁵⁷¹ Bkz. Dârîn'e yazdığı iktaa' mektubu, s. 59.

⁵⁷² el-Kazvînî, a.g.e., s. 17-18; el-Hâşimî, a.g.e., s. 58-59.

⁵⁷³ Bkz. Herakliyus'a gönderdiği mektup, s. 9.

⁵⁷⁴ el-Kazvînî, a.g.e., s. 137; el-Hâşimî, a.g.e., s. 222; İsmail Durmuş, **Arap Dili ve Belagâtıyla İlgili İncelemeler**, İstanbul, 1999, s. 57; A. Cüneyt Eren, **Kur'ân-ı Kerim'de Edebî Sanatlar**, Erzurum, 2003, s. 52

fazlalık olarak bulunan sözlerin (haşiv) yer almaması olarak da tarif edilmiştir⁵⁷⁵.
Î'caz, genel olarak iki kısımda incelenir:

(1) - Î'câzu'l-hazf (hazif yoluyla yapılan î'câz):

Kastedilenin ne olduğuna dair bir karinenin bulunması şartıyla kelime ve cümlelerin ifadeden çıkarılmasıyla elde edilen î'câzdır⁵⁷⁶.

Örnek: *فَمَنْ حَاجَّ فَإِيَّيَّ*⁵⁷⁷: (Bu konuda) kim sana karşı çıkarsa, (o) bana (da karşı çıkmış olur).

Yukarıdaki cümlenin ikinci kısmında fiil hazfedilmiş, sadece harf-i cer ve zamir (*فَإِيَّيَّ*) “bana...” kullanılmak suretiyle “o bana da karşı çıkmış olur” anlamı sağlanmıştır.

(2)- Î'câzu'l-kasr:

Cümlede herhangi bir hazf (eksiltme) yapmaksızın kısa bir ibarenin pek çok manayı ihtiva etmesidir⁵⁷⁸.

Örnek *أَسْلَمَ تَسْلَمَ أَسْلَمَ يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ* : ⁵⁷⁹: Müslüman ol ki kurtuluşa eresin ve Allah ecrini sana iki kat versin.

“Müslüman ol ki kurtuluşa eresin” ifadesi muhataba pek çok şeyi anlatmaktadır. Mesela, Müslüman olduğu takdirde öncelikli olarak bazı maddi yaptırımlardan (haraç, cizye vb.) ve Müslümanlarla savaşmaktan kurtulacaktır. “Allah sana ecrini iki kat versin” ifadesinde ise muhatabın hem bu dünyada hem de ahirette bunun mükafatını alacağı yani hem dünya hem de ahiret huzurunu temin etmesi için Müslüman olması gerektiği anlatılmak istenmiştir.

2 - Beyan

Bir mananın kendisine delalet etmede muhtelif yollarla ifade etmenin öğrenildiği ilimdir⁵⁸⁰. Beyan ilminin başlıca konuları: teşbih, isti'âre, mecaz ve kinâyedir⁵⁸¹.

⁵⁷⁵ Durmuş, a.g.e., s. 58.

⁵⁷⁶ el-Hâşimî, a.g.e., s. 223-224; el-Kazvîni, a.g.e., s. 139-141; Durmuş, a.g.e., s. 58; Eren, a.g.e., s. 54.

⁵⁷⁷ Bkz. Meccâa b. Murâra'ya gönderdiği mektup, s. 59.

⁵⁷⁸ el-Kazvîni, a.g.e., s. 140; el-Hâşimî, a.g.e., s. 223; Durmuş, a.g.e., s. 63; Eren, a.g.e., s. 53.

⁵⁷⁹ Bkz. Mukavkıs'a gönderdiği mektup, s. 25.

⁵⁸⁰ el-Kazvîni, a.g.e., s. 154; el-Hâşimî, a.g.e., s. 244-245.

⁵⁸¹ Bolelli, a.g.e., s. 35.

a- Mecâz:

Kelimenin, hakiki ve mecâzi manalar arasında, hakiki manayı kastetmeye engel bir karinenin bulunması sebebiyle, mecâzî anlamda kullanılmasıdır⁵⁸².

Örnek: *وأَجْمَلُ لَكَ مَا تَحْتِ يَدَيْكَ*⁵⁸³: *Elinin altındakileri (Müslüman) kıl.*

Bu cümlede “*elinin altındakiler*” ibaresiyle kastedilen hükümdarın “*yönetimi altında olan halk*”tır.

b- İstiâre:

Herhangi bir kelimenin, aralarında benzerlik ilgisi olmaksızın başka bir kelimenin manasını geçici olarak kullanmasıdır⁵⁸⁴. Teşbihle mecazın birleşmesinden meydana gelen bir sanat olarak da tarif edilen istiârenin pek çok çeşidi vardır. Teşbih, müşebbeh (benzeyen) ve müşebbeh bih (kendisine benzetilen) olmak üzere iki ana unsurdan meydana gelir. Eğer teşbihte müşebbeh bih zikrediliyorsa buna istiâre-i musarraha (açık istiâre); eğer teşbihte müşebbeh zikredilmiyorsa buna da istiâre-i mekniyye (kapalı istiare) denir⁵⁸⁵.

Örnek: *كُلُّ ثَمَرَةٍ وَفِي كُلِّ صَفْرَاءَ وَبَيْضَاءَ وَسُودَاءَ وَرَقِيقٍ*⁵⁸⁶

Burada *صَفْرَاءَ* kelimesiyle altın (zeheb), *بَيْضَاءَ* kelimesiyle gümüş (fidde), *سُودَاءَ* kelimesiyle cariyeler ve köleler (abd/ câriyye) kastedilmektedir⁵⁸⁷. Yani istiâre-i musarrahadır.

c- Kinâye:

Bir sözü, gerçek manasına da gelebilecek şekilde kullanmakla birlikte, başka bir manada kullanma sanatıdır⁵⁸⁸.

Örnek: *وَاعْلَمَ أَنَّ دِينِي سَيَطَّهَرُ إِلَى مُنْتَهَى الْخَفِّ وَالْحَافِرِ*⁵⁸⁹ *Bil ki dinim, devenin ve atın adım attığı (son) sınıra kadar yayılacaktır.* Burada “*devenin ve atın adım attığı yer*”

⁵⁸² el-Kazvîni, **a.g.e.**, s. 182; el-Hâşimî, **a.g.e.**, s. 290-291; Bolelli Nusreddin, **Belâgat Beyân-Me’ânî-Bedî’ İlimleri**, İstanbul, 2001, s. 76; Eren, **a.g.e.**, s. 110.

⁵⁸³ Bkz. Hevze’ye gönderdiği mektup, s. 31.

⁵⁸⁴ el-Hâşimî, **a.g.e.**, s. 303; Eren, **a.g.e.**, s. 85.

⁵⁸⁵ el-Hâşimî, **a.g.e.**, s. 305; Eren, **a.g.e.**, s. 86-87.

⁵⁸⁶ Bkz. Nocrân ahaliyle yaptığı anlaşma, s. 96.

⁵⁸⁷ Safvet, **a.g.e.**, I, 76.

⁵⁸⁸ Kazvîni, **a.g.e.**, s. 207; el-Hâşimî, **a.g.e.**, s. 346; Bolelli, **a.g.e.**, s. 147; Eren, **a.g.e.**, s. 106.

⁵⁸⁹ Bkz. Hevze’ye gönderdiği mektup, s. 31.

cümlesiyle muhatabın ülkesinin her tarafı kastedilmektedir. Aynı zamanda cümlenin birinci anlamının da anlaşılmasına mani yoktur.

3 - Bedî'

Ortama uygunluk ve delaletin açıklığı sağlandıktan sonra sözü güzelleştirme yönlerini inceleyen bir ilimdir⁵⁹⁰. Manevî ve lafzî olmak üzere iki kısma ayrılır⁵⁹¹. Mektuplarda görülen lafzî sanat “reddü'l-‘acuz ‘ala's-sadr”dır. Manevî sanatlar ise “tîbâk, îrsâl-i mesel, iktibas ve tazmin”dir.

a-Reddü'l-‘Acuz ‘ala's-Sadr:

Nesirde mükerrer (tekrarlanan) veya mütecânis (aynı cinste) veya bu ikisine bağlı iki lafızdan birinin cümlenin başında ve sonunda yer almasıdır.⁵⁹²

Örnek: قد هداهم الله بهداه⁵⁹³ Allah'ın onlara doğru yolu göstermesiyle hidayete erdiklerini.

b- Tîbâk:

Anlam bakımından birbirine zıt iki kelimenin bir arada kullanılması sanatıdır⁵⁹⁴.

Örnek: و ظاهر المؤمنين على المشركين⁵⁹⁵

Müşriklere karşı müminlerle birlikte mücadele ederse.

Bu cümlede geçen mümin ve müşrik kelimeleri birbirine zıt kavramlardır. İki zıt kavram bir arada kullanılmak suretiyle tîbâk sanatı yapılmıştır.

c- Îrsâl-i (î'râd-i) mesel:

İrsâl-i mesel, bir fikri, bir görüşü ispat etmek, açıklamak, söze kuvvet ve güzellik katmak için söz arasında mesel (atasözü), vecize (özlü söz), hikmetli sözler, deliller ve misaller zikretmektir⁵⁹⁶.

Örnek: *Gece uzamakta gün şiddetlenmektedir.* الليلُ دُءٌ و النهارُ شُدٌّ⁵⁹⁷

⁵⁹⁰ el-Hâşimî, a.g.e., s. 360; el-Kazvînî, s. 212.

⁵⁹¹ el-Kazvînî, a.g.e., s. 212.

⁵⁹² el-Kazvînî, a.g.e., s. 242; el-Hâşimî, a.g.e., s. 407.

⁵⁹³ Bkz. Halid b. Velid'e gönderdiği cevabî mektup, s. 64.

⁵⁹⁴ el-Hâşimî, a.g.e., s. 366; el-Kazvînî, a.g.e., s. 212.

⁵⁹⁵ Bkz. Himyeri meliklerine gönderilen mektup, s. 66.

⁵⁹⁶ Durmuş, a.g.e., s. 255.

⁵⁹⁷ Bkz. Benî Gâdiyyâ'ya gönderdiği mektup, s. 51.

Hamidullah bu cümleyi “Gece uzasın, gündüz sıkı ve sağlam olsun” şeklinde tercüme etmektedir. Ona göre “gecenin uzaması” anlaşmanın uzun süre devam etmesini, “gündüzün sıkı ve sağlam olması”dan ise anlaşmanın bozulmadan aynen kalması gerektiğini kastetmekte olduğunu ifade etmektedir⁵⁹⁸.

Örnek⁵⁹⁹:

هذا كتاب من محمد رسول الله الحُنيئا، و لأهل خيبر و المقنا و لذراريهم، ما

دامت السموات على الأرض.

Bu, Allah'ın Elçisi Muhammed (s.a.s)'in Huneynâ'ya, Hayber ve Maknâ ahalisiyle onların zürriyetlerine (gönderdiği) gök yerin üstünde durduğu sürece (geçerli) olacak mektuptur.

Yukarıdaki cümlede geçen “gök yerin üstünde durduğu sürece” ifadesiyle kanaatimizce anlaşmanın kalıcılığına vurgu yapılmıştır.

d- İktibas:

Kendisinden alındığına işaret etmemek kaydıyla ayet veya hadisten bir bölümün sözün bünyesinde bulunması sanattır. İktibasta alınan kısım ya kendi anlamında kullanılır ya da başka bir manaya işaret edebilir. Alınan kısmın lafızlarında asli manasını bozmamak kaydıyla küçük değişiklikler yapılabilir⁶⁰⁰. Yine iktibas için alınan kısmın en az bir terkip olması şartı vardır. Kur’ân ve hadiste geçen kelimelerin tek başına söz içinde kullanılması iktibas kabul edilmez⁶⁰¹. Rasûlüllah (s.a.s)’in mektuplarında sık sık Kur’ân’dan ayetlere yer verildiği görülmektedir.

Örnekler:

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَلَوْا إِيَّايَ كَلِمَةً سَوَاءً بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ

⁵⁹⁸ Hamidullah, 2003, I, 600.

⁵⁹⁹ Bkz. Maknâ ahalisine gönderdiği mektup (başka bir rivayet), s. 45.

⁶⁰⁰ el-Kazvînî, a.g.e., s. 258-260; el-Hâşimî, a.g.e., s. 414; Durmuş, a.g.e., s. 239-240.

⁶⁰¹ Durmuş, a.g.e., s. 239.

⁶⁰² Bu ayetin geçtiği metinlerde (قُلْ) fiili zikredilmez.

بَعْضُ نَاجِضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ تَوَلَّوْا هُوَلَّوْا أَشْهَدُوا بِذُنُوبِهِمْ أَنْ لَمْ يَسْلَمُونِ ﴿٦٠٣﴾

﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ لَمْ يَنْتَوُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾⁶⁰⁴

﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾⁶⁰⁵

﴿وَلَا يَكْرَهُ فِي الدِّينِ﴾⁶⁰⁶

﴿إِلَّا لِهَيْبَةِ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾⁶⁰⁷

﴿وَالْمُؤَقَّبَةَ لِلْمُتَّقِينَ﴾⁶⁰⁸

﴿لِيُذْرَىٰ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾⁶¹⁰

﴿إِنَّهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ مَرْيَمَ الزَّكِيَّةَ﴾⁶¹²

﴿عَمَدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ هَمَّهُ أَشْدَاءُ عَلَى الْكُفْرِ رَحْمَةً بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكْعًا سَجْدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ

اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ. ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ

أَخْرَجَ شَطَأَهُ فَزَرَعَهُ فَاسْعَلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سَوْفِهِ يُعْجِبُ الزَّرَّاعَ لَيَظُنُّ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ

⁶⁰³ De ki: “Ey kendilerine kitap verilenler, gelin aramızda ortak bir kelimedede birleşelim, Allah’tan başkasına tapmayalım. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah’tan başka kimimiz kimimizi Rab edinmesin!” Eğer bundan yüz çevirirlerse: “Bizim gerçekten Müslüman olduğumuza şahit olun!” deyin”, Âli imrân, 3/64. Ayetin geçtiği yerler, Herakliyus’a gönderilen mektup, s. 9; Mukavkis’a gönderilen mektup, s. 25.

⁶⁰⁴ “Ey iman edenler, sözleşmelerinizi yerine getiriniz!”, Mâide, 5/1. Ayetin geçtiği metin, Amr b. Hazm’ın Yemen’de Hıristiyanlarla yaptığı anlaşma, s. 92.

⁶⁰⁵ “Zira muhakkak ki Allah, takva sahibi olanlar ve hep güzellik yapanlarla beraberdir.”, en-Nahl, 16/128. Ayetin geçtiği metin, Amr b. Hazm’ın Yemen’de Hıristiyanlarla yaptığı anlaşma, s. 92.

⁶⁰⁶ Dinde zorlama yoktur.”, Bakara, 2/256. Ayetin geçtiği yer, Maknâ ahalisine gönderilen mektup (II. rivayet), s. 45.

⁶⁰⁷ Haberiniz olsun, Allah’ın laneti zalimleredir.”, Hûd, 11/18. Ayetin geçtiği metin, Amr b. Hazm’ın Yemen’de Hıristiyanlarla yaptığı anlaşma, s. 92.

⁶⁰⁸ “Ve o mutlu son takva sahiplerinindir.”, Kassas, 28/83. Ayetin geçtiği metin, Rasûlüllah (s.a.s.)’in Müseyleme Kezzâb’a yazdığı cevabi mektup, s. 72.

⁶⁰⁹ Metinde لَأُذْرَىٰ şeklinde yer almaktadır.

⁶¹⁰ “Diri olanı uyandırmak, nankörlere de o azap sözünün gerekmesi için”, Yasin, 36/70. Ayetin geçtiği metinler s. 15, 39.

⁶¹¹ Metinde “Muhakkak ki Meryem oğlu İsa Allah’ın masum Meryem’e ilkâ ettiği Allah’ın Ruhu ve Kelimesidir” şeklinde zikredilmektedir. Yine aynı ayet Necâşî’ye gönderilen mektupta (bkz. s. 18) وَأَشْهَدُ أَنَّ عِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ رُوحُ اللَّهِ، وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ الْمَتَّوَلَةَ (bkz. s. 18) “Ben şehâdet ederim ki Meryem oğlu İsa, (Allah’ın)temiz, iffetli, bakire Meryem’e ilkâ ettiği Allah’ın Ruhu ve Kelimesidir.” şeklinde yer almaktadır.

⁶¹² “Meryem oğlu Mesih İsa, yalnızca Allah’ın peygamberi, Meryem’e ulaştırdığı kelimesi ve ondan bir ruhtur” Nisâ, 4/171. Ayetin geçtiği metinler, s. 14, 18.

e- Tazmîn:

Tazmîn, “bir fiilin anlamını başka bir fiile vermek veya lafzı hak ettiği başka bir lafzın anlamına sokmaktır. Kendi başlarına müstakil anlamları olan harf-i cerler de müteaddi olduğu fiillerle yeni bir anlam kazanabilir. Bu durum fiiller için de geçerlidir. Yani, kendi başına müstakil bir anlamı olan her fiil, kendisiyle müteaddi olan harf-i cerle yeni bir anlam kazanır. İşte harf-i cerlerle fiillerin birbirlerine dahil olması ve neticesinde yeni bir anlam kazanması demek olan bu duruma da **tazmîn** denir. Diğer açıdan tazmin, farklı harflerin benzer konularda kullanılması olarak da değerlendirilir.⁶¹⁴

Örnek: *فإني أدعوك بدعاية الإسلام*⁶¹⁵ Seni İslam’ı kabule davet ediyorum.

Yukarıdaki cümlede geçen “bir şeyi yapmaya davet etmek, teşvik/ikna etmek” anlamına gelen (دعا إلى)⁶¹⁶ fiili, (بب) harf-i ceriyle zikredilmiştir; Bunun anlamı çağırılmakla birlikte (بب) harf-i cerinin çağrıştırdığı (شعروا، إهتموا) ve diğer manaların bu fiile katılmasıdır. Yani “Seni bilinçli olarak İslam’ı kabul etmeye davet ediyorum/ Özen göstererek/değer vererek seni İslam’a davet ediyorum” ifadeleri tazmin yoluyla elde edilmektedir.

⁶¹³ “Ey Tevrat Ehli! Allah size şöyle dedi ki siz onu kitabınız (Tevrat’ta) bulacaksınız: “Muhammed Allah’ın elçisidir ki onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı şiddetli; birbirlerine karşı merhamet sahibidirler. Onların rüku ve secde ederken görürsün. Allah’tan fazilet ve (O’nu) hoşnut etmeyi isterler. Yüzlerinde secdeye (vardıklarının) alametini görürsün. Onların Tevrat’taki vasıfları budur ve İncil’deki vasıfları da bunun gibidir. Onlar filizi yarıp çıkmış, gitgide kuvvetlenmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine doğrulup kalkmış bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah, onlardan inanan ve salih amel işleyenlere katından bağışlama ve büyük bir mükâfat vaat etmiştir”. Feth, 48/29. Ayetin geçtiği yer, Hayber Yahudilerine gönderilen mektup, s. 34.

⁶¹⁴ A. Cüneyt Eren, Arap Belâgatının Kur’ân-ı Kerim’in Anlaşılmasına Katkısı, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2004, Sayı: 20, Yaz-Sonbahar, s. 130-131.

⁶¹⁵ Bkz. Herakliyus’a gönderdiği mektup, s. 9.

⁶¹⁶ el-Bustânî, 1990, s. 198.

S O N U Ç

Peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed (s.a.s) sadece belirli bir kavme veya topluluğa değil bütün insanlığa yol gösterici olarak gönderilmiştir. Peygamber (s.a.s) tebliğ vazifesinin bir gereği olarak civar ülke hükümdarlarına, valilerine, emirlerine İslam'a davet mektupları göndermiştir. Bu çağrı kendisine mektup gönderilen şahısların yanı sıra onlara tâbi olan halkı da kapsamaktadır. Kendine mektup gönderilen hükümdar, emir, yönetici vs. şahısların ekseriyeti bu davranışı olumlu karşılamalarına rağmen Necâşî ve Münzir b. Sâvâ haricindekiler siyasi konumlarını kaybetme korkusuyla bu daveti geri çevirmişlerdir. Fakat neticede Rasûlullah (s.a.s)'in, bu mektuplar vasıtasıyla, üzerine düşen tebliğ görevini hakkıyla ve en uygun tarzda yerine getirdiğini söyleyebiliriz.

İslam'ın hızla yayılmasına paralel olarak diğer topluluklarla münasebetler daha da artmıştır. İslam devletinin teşekkülü ile siyasi bir hüviyet kazanılmış ve devlet olmanın gereği olarak siyasi, idari her alanda teressül (mektuplaşma) kendini göstermiştir. Bazen savaşlar neticesinde bazen ise savaş yapılmaksızın barış anlaşmaları yapılmış ve bu anlaşmalar belgelere kaydedilmiştir. Yine vergilerin toplanmasında, devletin emir ve yasaklarının bildirilmesinde teressülden istifade edilmiş olduğu açıktır.

Peygamber (s.a.s) mektubu götürecek elçilerin seçiminde bir takım hususları dikkate almıştır. Bu iş için mektubun gönderildiği halkın dilini bilen ve daha önce orada bulunmuş olan kimseleri tercih etmiştir. Ayrıca elçilerin görünümüne de önem verdiğini görüyoruz.

Mektuplaşma katiplik mesleğinin gelişimine de vesile olmuştur. Kaynaklar, Peygamber (s.a.s) sayısının otuz civarında olduğu rivayet edilen katipleri aracılığıyla yazışmalarını gerçekleştirdiğini ifade ederler. Her katip farklı alanlarda uzmanlaşmak suretiyle katiplik mesleğinde adeta bir tür branşlaşmanın olduğunu görmekteyiz. Mesela kimi katipler emirlere gönderilen mektupları yazıyor, kimi günlük ihtiyaçları kayda geçiriyordu. Hatta Rasûlullah (s.a.s) katiplerden bazılarını yabancı dillerde gelen mektupları tercüme etmeleri için yabancı dil öğrenmeye teşvik etmiştir.

Mektupları şekil açısından incelediğimizde dikkatimizi çeken en önemli husus belli bir formda yazılmış olmalarıdır. Mesela bütün mektuplar "*besmele*" ile başlar.

Ardından “*selam*” cümlesi gelir ki bu da muhatabın Müslüman veya gayr-i müslim olmasına göre değişiklik arz etmektedir. Müslümanlara “*selamun aleyke*” (*selam üzerine olsun*) şeklinde hitab edilirken gayr-i müslimlere “*selamun alâ meni'ttebea'l-hudâ*” (*selam hak yoluna tâbi olanın üzerine olsun*) şeklinde bir ifade tercih edilmiştir. Esas konuya girişte ise “*amma ba'd*” (*şöyle ki*) ifadesi kullanılır. Mektup ya bir ayet ya da yine aynı “*selam*” ifadesiyle bitirilir. Mektupların sonunda üzerinde “*Muhammed Rasûlüllah*” yazan bir mühür mevcuttur. Rasûlüllah (s.a.s) İslam'a davet mektuplarını göndereceği vakit hükümdarların mühürsüz mektupları kabul etmediği uyarısına binaen bu mührü yaptırmıştır. Anlaşma metinleri ise “*Hâza ma sâlahâ*” (*Bu ...arasındaki anlaşmadır*) “*Hâza kitabun min..*” (*Bu ... mektubudur*) “*Hâza beyânun...*” (*Bu ...'nın beyanıdır*) gibi ifadelerle başlar, anlaşmanın kimler arasında gerçekleştiği ve şartlarının neler olduğu yazar. Anlaşma şartları oldukça açık ve anlaşılır tarzda yazılmıştır. Bazı anlaşma metinlerinde anlaşmaya sadık kalınmasına vurgu yapan ayetlere yer verilği tespit edilmiştir.

Rasûlüllah (s.a.s)'in mesajını diğer topluluklara iletmek için yazdırdığı bu mektuplarda edebî bir gaye gözetilmemiştir. Fakat Arapça'yı en fasih konuşan Rasûlüllah (s.a.s)'in sözlerinden meydana gelen bu metinlerin edebî hususiyetlerden hâli olması düşünülemez. Bu yönüyle mektuplar ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim incelemelerimiz sonucunda tespit ettiğimiz mecâz, istiâre, kinaye, tıbâk vb. edebî sanatların mektuplarda mevcudiyetiyle, kelime ve cümlelerin Arap gramer kaidelerine uygunluğu bu metinlere edebî bir mahiyet kazandırmıştır. Bu dönemde henüz gramer kaidelerinin ortaya konulmadığını da dikkate alırsak bütün bu hususiyetleri ile Rasûlüllah (s.a.s)'in mektuplarının edebî kıymetinin bir kat daha artmakta olduğu görülmektedir.

Özetle, insanlığa ilahi mesajı tebliğ maksadıyla yazılan ve aynı zamanda Arap edebiyatının ilk nesir örneklerinden olan bu mektupların, Rasûlüllah (s.a.s)'in sözlerinden meydana gelmesinin tabii sonucu olarak yüksek edebî ve tarihî değere sahip olduğu söylenebilir.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Abdübâki, Muhammed Fuad, **Mu'cemu'l-Müfehres**, Kahire, 2001.
- el-Ahmedî, Ali Hüseyinali, **Mekâtibu'r-Resûl**, yy., ty.
- Belâzurî, Ebu'l-Hasan b. Yahya b. Cabir b. Davud (ö. 279/892), **Futûhu'l-Buldân**, Mısır, 1932.
- Bolelli, Nusreddin, **Belâgat (Beyân-Me'ânî-Bedî) İlimleri**, İstanbul, 2001.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), **el-Câmi'ü's-Sahîh**, I-VIII, İstanbul, 1979,
- _____, **Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi**, çev. Mehmet, Sofuoğlu, İstanbul, 1989, I-XV.
- el-Bustânî, Butros (ö. 1883), **Muhîtu'l-Muhît**, Beyrut, 1987.
- el-Bustânî, eş-Şeyh Abdullah (ö. 1930), **el-Bustân**, Beyrut, 1996.
- _____, **al-Wâfi**, Beyrut, 1990.
- el-Cahız, Ebu Osman Amr b. Bahr (ö. 255/869), **el-Beyân ve't-Tebyîn**, I-IV, Mısır, 1975.
- el-Cehşiyârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdus (ö. 331/942), **el-Vüzerâ ve'l-Küttâb**, Mısır, 1980.
- Civelek, Yakup, **Arap Dilinde İ'rab Olgusu**, Ankara, 2003.
- Demirayak, Kenan, **Arap Edebiyatı Tarihi Sadru'l-İslam Dönemi**, Erzurum, 1996.
- Durmuş, İsmail, **Arap Dili ve Belagâtıyla İlgili İncelemeler**, İstanbul, 1999.
- Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942), **Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli**, Erzurum, 1994.
- el-Endülûsî, Ahmed b. Muhammed b. Abdullah (ö. 328), **el-İkdu'l-Ferîd**, I-VIII, yy., 1940.
- Eren, A. Cüneyt, **Modern Tercüme Metodlarına Giriş**, Erzurum, 2000.
- _____, **Sıddık Hasan Han ve Ahkâmu'l-Kur'ân Tefsiri**, Erzurum, 2001.
- _____, **Kur'ân İlimleri ve Tefsir İstilahları**, Erzurum, 2001.

_____, **Kur'ân-ı Kerim'de Edebî Sanatlar**, Erzurum, 2003.

_____, “Arap Belâgatının Kur'ân-ı Kerim'in Anlaşılmasına Katkısı”, **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2004, Sayı: 20, Yaz-Sonbahar, s. 130-131.

_____, “Abdülhamid el-Katib b. Yahya ve Edebü'l-Katib Adlı Eseri”, **Elmi Araştırmalar**, Bakü, Yıl: 2004, Sayı: 1-2.

el-Fahûrî, Hannâ, **el-Mu'cez fi'l-Edebi'l-Arabiyyi ve Târihu**, I-IV, Beyrut, 1985.

el-Halebî, Ali b. Burhanuddin (ö. 1044/1635), **İnsânu'l-Uyûn**, I-III, Kahire, 1965.

Hamîdullah, (Muh.) (ö. 2002), **el-Vesâiku's-Siyasiyye**, Beyrut, 1987.

_____, **H. Peygamberin Altı Orijinal Diplomatik Mektubu**, çev. Mehmet, Yazgan, İstanbul, 1990.

_____, **el-Vesâiku's-Siyasiyye, H. Peygamber Döneminin Siyasî-İdarî Belgeleri**, çev. Vecdi, Akyüz, İstanbul, 1997.

_____, **İslam Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, I-II, Ankara, 2003.

Hasan, İbrahim, **İslam Tarihi**, I-VI, İstanbul, 1985.

el-Haşeb, İbrahim, **Turasuna'l-Edebî**, Kahire, 2000.

el-Hâşimî, Ahmed, **Cevâhiru'l-Belâga fi'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'**, Beyrut, ty.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdulmelik (ö. 213/828), **es-Siretü'n-Nebevî**, I-IV, Mısır, 1936.

İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zührî (ö. 230/845), **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, I-VIII, Beyrut, 1957.

İbnu'l-Esîr, İzzeddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed (ö. 630/1233), **el-Kâmil fi't-Tarih**, I-XII, Beyrut, 1965.

_____, **Üsdü'l-Gâbe**, I-V, Riyad, ty.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mekrem b. Ali el-Ensârî (ö. 711/1311), **Lisânu'l-Arab**, I-III, Beyrut, 1955.

el-İsfehânî, Ali b. el-Hüseyn b. el-Heysen el-Mervani Ebu'l-Ferec (ö. 356/976), **Ahbâru'n-Nîsa fi Kitâbi'l-Agânî**, I-XVI, Beyrut, 1988.

el-İskenderî, Ahmet, **el-Vasît fi'l-Edebi'l-Arabi ve Tarihihi**, Mısır, 1916.

el-Kalkaşandî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali (ö. 861/1418), **Subhu'l-Âşâ fi Smâati'l-İnşâ**, I-XIV, Kahire, 1963.

el-Kazvînî, Ebu'l-Meâlî Celaledin el-Hatib Muhammed (ö. 739/1338), **Telhîs ve Tercümesi Kur'ân'ın Eşsiz Belagatı**, Haz. Nevzat H. Yanık-Mustafa Kılıçlı-M. Sadi Çögenli, İstanbul, ty.

Kehhâle, Ömer Rıza, **el-Edebü'l-Arabi fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm**, Dimeşk, 1972.

Korkmaz, Zeynep, **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara, 1990.

Kumeyhâ, Câbir, **Edebu'r-Resâil fi Sadri'l-İslâm: Ahdü'n-Nübüvve**, Kahire, 1986.

Lois, Ma'luf-Totel, Ferdinan, **el-Müncid**, Beyrut, 1966.

Müslim, Ebu Huseyn el-Haccâc el-Kuşeyri en-Nisâburî, **el-Câmi'ü's-Sahîh**, I-V, Beyrut, 1955.

Öner, Sakin, **Kompozisyon Sanatı**, İstanbul, 1981.

Özbalıkçı, M. Reşit, **Arap Dilinde Zaman Açısından Fiiller**, İzmir, 1996.

Par, Arif Hikmet, **Planlı Yazma Sanatı**, İstanbul, 1970.

er-Râfiî, Sâdık, **Târîhi'l-Edebi'l-Arab**, I-III, Kahire, 1946.

Safvet, Ahmed Zeki, **Cemheretü'r- Resâili'l-Arab**, I-IV, Kahire, 1971.

Şevki Zayf, **Târîhu'l-Edebi'l-Arab el-Asru'l-İslâmî**, I-IV, Kahire, 1963.

Sauvaget, Jean, **İslam Dünyası Kısa Kronoloji**, çev. S. Kemal, Yetkin, Ankara, 1963.

_____, **el-Fennu ve Mezâhibuhu fi'n-Nesri'l-'Arabî**, Kahire, ty.

Şulul, Kasım, **İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi**, İstanbul, 2003.

et-Taberî, Ebu Cafer b. Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid (ö. 310/923), **Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk**, I-XI, Beyrut, 1967.

Taha Hüseyin, (ö. 1393/1973), **Min Târîhi'l-Edebi'l-Arabi**, Beyrut, 1981.

Ünal, Ömer, **Sadru'l-İslamda Edebi Çevre** (yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniv.), Erzurum, 1995.

ez-Zürkânî, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf (ö. 1122/1710), **Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledûniyye**, I-VIII, yy., ty.

<http://www.dilimiz.gen.tr/yazım/mektup/tur.html>

EKLER

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	II
YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII-IX
KISALTMALAR.....	X

GİRİŞ 1

I- Mektup ve Tarihi Gelişimi 1

II- Sadru'l-İslam Dönemi Dil ve Edebiyatına Genel Bir Bakış 2

III- Hz. Peygamber (s.a.s)'in Mektupları: 5

BİRİNCİ BÖLÜM 8

MEKTUPLARIN KONULARINA GÖRE TASNİFİ 8

A-İSLAM'A DAVET MEKTUPLARI 8

1-Bizans Hükümdarı Herakliyus'a Gönderdiği Mektup 9

Mektubun tarihi arka planı: 10

2- Kısra'ya Gönderdiği Mektup 15

Mektubun tarihi arka planı: 16

3-Necâşi'ye Gönderdiği Mektup 18

Mektubun tarihi arka planı: 19

4- Mukavkis'a Gönderdiği Mektup 25

Mektubun tarihi arka planı: 26

Mukavkis'ın Rasûlüllah (s.a.s)'e Cevabi Mektubu 28

5- Ebî Şemir Gassânî'ye Gönderdiği Mektup 29

Tarihi arka planı: 30

6- Hevze b. Ali'ye Gönderdiği Mektup 31

Mektubun tarihi arka planı: 32

7- Rifâa b. Zeyd el-Cüzâî'ye Gönderdiği Mektup 33

Mektubun tarihi arka planı: 34

8-Hayber Yahudilerine Gönderdiği Mektup 34

Mektubun tarihi arka planı: 35

9- Bahreyn Meliki el-Münzir b. Sâvâ'ya Gönderdiği Mektup 35

Mektubun tarihi arka planı: 36

el-Münzir b. Sâvâ'nın Cevabî Mektubu 37

Muhammed (s.a.s)'in el-Münzir b. Sâvâ'ya Cevabi Mektubu 38

10- Cafer ve Abd b. Cülendâ'ya Gönderdiği Mektup 39

Mektubun tarihi arka planı: 40

[11- Yuhanna ve Eyle'nin İleri Gelenlerine Gönderdiği Mektup 42](#)

[12-Maknâ Ahalisine Gönderdiği Mektup 44](#)

[Başka Bir Rivayet 45](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 48](#)

[13- Eksem b. Sayfî'ye Gönderdiği Mektup 48](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 49](#)

[14- Necran'daki Nasranilere Gönderdiği Mektup 49](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 50](#)

B- ŞER'Î HÜKÜMLER, İDARÎ İŞLER VE DÜZENLEMELERLE İLGİLİ MEKTUPLAR 51

[1-Benî Gâdiyyâ'ya Gönderdiği Mektup 51](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 51](#)

[2- Azruh ve Cerbâ Ahalisine Gönderdiği Eman Mektubu 52](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 53](#)

[3-Ukeydir ve Dumetü'l-Cendel Halkına Gönderdiği Mektup 53](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 54](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 56](#)

[5-Meccâa' b. Murâra'ya Yazdığı İktaa' Mektubu 59](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 59](#)

[6-Dârîn'e Yazdığı İktaa' Mektubu 59](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 60](#)

[Başka bir rivayet 60](#)

[7- Halid b. Velid'in Rasûlüllah \(s.a.s\)'ye Gönderdiği Mektup 63](#)

[Rasûlüllah \(s.a.s\)'in Halid b. Velid'e Gönderdiği Cevabi Mektubu 64](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 65](#)

[8-Himyeri Meliklerine Gönderdiği Mektup 66](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 71](#)

[9-Müseleme'nin Rasûlüllah \(s.a.s\)'e Yazdığı Mektup 71](#)

[Rasûlüllah \(s.a.s\)'in Müseleme'ye Cevabi Mektubu 72](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 72](#)

[10-Hz. Peygamber \(s.a.s\)'in Eşleri ve \(Kızları\) İçin Hayber Buğdayından Ayırdığı Payı Yazdığı Mektup 74](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 74](#)

C- SOSYAL (ÖZEL) MEKTUPLAR 75

[1-Muaz b. Cebel'e Gönderdiği Taziye Mektubu 75](#)

[Mektubun tarihi arka planı: 76](#)

D- ANLAŞMALAR (AHİTNAMELER) 77

[1- Rasûlüllah \(s.a.s\)'in Muhacir, Ensar ve Yahudilerle Yaptığı Anlaşma 77](#)

[Anlaşma metninin tarihi arka planı: 84](#)

[2- Hudeybiye Anlaşması 85](#)

[Anlaşma metninin tarihi arka planı: 86](#)

[3- Âla b. Hadramî'nin Bahreyn Halkıyla Yaptığı Anlaşma 89](#)

[Anlaşma metninin tarihi arka planı: 90](#)

[4- Hz. Muhammed \(s.a.s\)'in Eyle Halkıyla Yaptığı Anlaşması 90](#)

[Anlaşma metninin tarihi arka planı: 91](#)

[5- Amr b. Hazm'in Yemen'de Hıristiyanlarla Yaptığı Anlaşma 92](#)

[Anlaşma metninin tarihi arka planı: 95](#)

[6- Rasûlüllah \(s.a.s\)'in Necran Ahalisiyle Yaptığı Anlaşma 96](#)

[Anlaşma metninin tarihi arka planı: 99](#)

İKİNCİ BÖLÜM 100

MEKTUPLARIN DİL VE EDEBİYAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 100

A- MEKTUPLARIN DİL AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 100

[1- MEKTUPLARIN SARF VE NAHİV YÖNÜ 100](#)

[a- Mektupların Sarf Yönünden Değerlendirilmesi 100](#)

[\(1\)- Müteradif kelimelerin kullanılması: 100](#)

[\(2\)- Kelimenin farklı anlamlarının kastedilmesi: 100](#)

[\(3\)- Lehçelere ait unsurların kullanılması: 101](#)

(4)- Özel terimlerin kullanılması:	101
(5)- Gelişen Yazı Tekniğine Aykırı Olan Kullanımlar:	101
b- Mektupların Nahiv Yönünden Değerlendirilmesi:	102
(1)- Mektuplarda isim cümlelerinin kullanımı:	102
(2)- Mektuplarda fiil cümlelerinin kullanımı:	103
(3)- İnnе'nin kullanımı:	104
(4)- Mastar edatı (ح)nin kullanımı:	105
(5)- Şart edatlarının kullanımı:	105
(6)- Harf-i cerlerin kullanımı:	106
(7)- Harf-i cerlerin kullanımı:	106
(8)- İsim Tamlamasının kullanımı:	107
B- MEKTUPLARIN EDEBİYAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	107
1- Meânî	108
a- Haber:	108
b- İ'câz:	109
(1) - İ'câzu'l-hazf (hazif yoluyla yapılan î'câz):	109
(2)- İ'câzu'l-kasr:	109
2 - Beyan	110
a- Mecâz:	110
b- İstiâre:	110
c- Kinâye:	111
3 - Bedî	111
a- Reddû'l-'Acuz 'ala's-Sadr:	111
b- Tıbâk:	111
c- İrsâl-i (î'râd-i) mesel:	112
d- İktibas:	112
e- Tazmîn:	114
S O N U Ç	116
B İ B L İ Y O G R A F Y A	118
E K L E R	122
İ Ç İ N D E K İ L E R	126

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Arap Dili ve Edebiyatı Açısından Hz. Peygamber’in Mektuplarının Değerlendirilmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

M. Akif YALÇINKAYA

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin _____
Adı ve Soyadı :
Anabilim Dalı :
Programı :
Tez Konusu :
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OY BİRLİĞİ ile O
DÜZELTME O* OY ÇOKLUĞU O
RED edilmesine O** ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir.
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.
Tezin basımı gerekliliği yoktur.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

Ö Z E T

Yüksek Lisans Tezi

Arap Dili ve Edebiyatı Açısından Hz. Peygamber'in Mektuplarının Değerlendirilmesi

M. Akif YALÇINKAYA

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Rasûlüllah (s.a.s) Hicretin VI. senesinde komşu ülke hükümdarlarını İslam'a davet etmek amacıyla gideceği ülkenin dilini bilen ve bu ülkelerde daha önceden bulunmuş elçiler aracılığıyla mektuplar gönderdi. Bu mektuplarda hükümdarlardan Müslüman olmaları ve halkını İslam'a çağırmaları aksi takdirde cizye ödemeleri şart koşulmuştur.

Kendisine mektup gönderilen hükümdarların çoğunun bu daveti hoş karşılamasına rağmen sadece Necâşi ve Münzir b. Sâvâ Müslüman olmuştur. Medine'de İslam devletinin teşekkülü ile ortaya çıkan birtakım ihtiyaçlar neticesinde Rasûlüllah (s.a.s) kendisine bağlı vali, emir ve yöneticilerine şer'î hükümler, idari işler ve düzenlemelerle ilgili mektuplar göndermiştir. Ayrıca diğer ülke, kabile ve topluluklarla gerek bizzat Rasûlüllah (s.a.s) gerekse elçileri aracılığıyla barış anlaşmaları akdedilmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.s)'in mektuplarında sade bir dil kullanmıştır. Süslü, karmaşık, muğlâk ifadeler yer almaz. Oldukça açık ve anlaşılır vaziyettedir. Bununla birlikte bazı mektuplarda ayet ve atasözlerine yer verilmiştir. Maksat az sözle ifade edilmeye çalışılmıştır. Yazılmasında herhangi bir edebî gaye gözetilmemesine rağmen istiâre, mecâz, kinâye, teşbih vb. edebî sanatların, akıcı, anlaşılır bir dilin, gramer kurallarına uygun cümlelerin bu mektuplardaki mevcudiyeti bu metinlere ayrı bir anlam kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 1) Mektup, 2) Sadru'l-İslam, 3) Nesir, 4) Kitabet, 5) Dil

ABSTRACT

The Thesis of Master

The Study of The Prophet Muhammad's Letters From The View Point of Arabic

Language and Literature

M. Akif YALÇINKAYA

Dokuz Eylul University

Institute Of Social Sciences

Department Of Fundamental Islamic Sciences

The Prophet Muhammad (pbuh) has sent some letters to the rulers of the neighboring countries in order to invite them to Islam with the envoys which lived before there. In these letters, it was stipulated that if they do not accept the invitation they should have paid jizyah-head tax.

Most of the rulers to whom the visitations were sent replied to a welcoming greeting among these, only Nacashi and Mundhir b. Sawa have accepted Islam. Beside these letters Prophet also has sent the letters Muslim governors and rulers in Madina according to social, political and judicial issues and matters. And with other clans, some agreements were made by The Prophet Muhammad himself or his envoys.

The Prophet Muhammad (pbuh) has used simple and the plain style in his letters not complicated. They are clear. In some letters, there are some Quranic verses and proverbs. It had been tried to express the aim with the few words. While being written the existence of literary arts such as metaphor, figure of speech, allegory etc. of a fluent and comprehensible language the suitable sentences in these letters give a different meaning to these texts from the grammatical point of view although whatever literary aim not taken into account.

**Key World: 1) Letter, 2) The early period of Islam, 3) Prose, 4) Literary composition,
5) Language**

Ö N S Ö Z

Hız. Muhammed (s.a.s)'in mektupları gerek peygamber sözü olmaları, gerekse Arap edebiyatında nesir edebiyatı içinde yer alan mektup türünün günümüze intikal eden ilk örnekleri olmaları hasebiyle Arap dili ve edebiyatı açısından mühim bir yer işgal etmektedir. Ülkemizde mektuplarla ilgili muhtelif çalışmalar mevcut olmakla birlikte mektupları dil ve edebiyat açısından müstakil bir tür olarak ele alan herhangi bir çalışmanın olmayışı bizi bu konuda çalışma yapmaya sevk etmiştir.

Bu çalışmamızda Peygamber (s.a.s)'in mektuplarını dil ve edebiyat açısından değerlendirmeye çalıştık. Bunun için imkânlar ölçüsünde öncelikli olarak mektupların geçtiği Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk, el-Kâmil fi't-Târih, Subhu'l-Âşa, el-Vesâiku's-Siyasiyye gibi ana kaynaklara ulaştık. Elde ettiğimiz metinleri karşılaştırdık ve aralarındaki farklılıkları dile getirdik. Mektupların tespitinden sonra her birini Türkçe'ye tercüme ettik. Tercüme esnasında çevirisinde zorlandığımız bazı kelime ve cümlelerde bu mektupların farklı kaynaklardaki mevcut Türkçe tercümelerinden istifade ettik. Metinlerde geçen ayetlerin tercümesinde Elmalılı Hamdi Yazır'ın Kur'ân-ı Kerîm mealinden faydalandık. Mektuplar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla mektupların tarihi arka planını vermeye çalıştık. Mektupların tarihi hakkında klasik kaynaklar başta olmak üzere pek çok eserden istifade ettik. Arapça metinlerde sadece okunmasında problem yaşanması muhtemel kelime ve cümleleri harekelemeyi uygun gördük.

Giriş ve iki bölüm halinde hazırladığımız çalışmamızda; giriş bölümünde Sadru'l-İslam döneminin dil ve edebiyatı, kitabetin doğuşu, teressülün doğuşu ve gelişimi, Hız. Peygamber (s.a.s)'in mektuplarına temas ettik. Birinci bölümde a) İslam'a davet mektupları; b) Şer'î hükümler, idari işler ve düzenlemelerle ilgili mektuplar; c) Özel mektuplar ve d) Anlaşmalar olmak üzere dört ana başlık altında mektupları konularına göre tasnif ettik. Mektupların önce Arapça metni ardından çevirisi ve tarihi arka planını verdik. İkinci bölümde ise mektupları dil ve edebiyat açısından inceledik. Dil ve edebiyatla ilgili tespitlerimizi örnekleriyle sunduk.

Bu çalışmamız esnasında yardımlarını esirgemeyen tez danışman hocam Prof. Dr. M. Reşit ÖZBALIKÇI Bey'e ve konuyu tavsiye eden hocam Yard. Doç. Dr. A. Cüneyt EREN Bey'e teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet Akif YALÇINKAYA

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı Geçen Eser
a.g.m. : Adı Geçen Makale,
bkz. : Bakınız
c. : Cilt
ev. : Çeviren
D.E.U. : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enst. : Enstitü
Fak. : Fakülte
. : lm
s. : Sayfa
ty. : Baskı tarihi yok
nv. : Üniversite
vb. : Ve benzerleri
y.y. : Yüz yıl
yy. : Baskı yeri yok

ABSTRACT

The Thesis of Master

The Study of The Prophet Muhammad's Letters From The View Point of Arabic

Language and Literature

M. Akif YALÇINKAYA

Dokuz Eylul University

Institute Of Social Sciences

Department Of Fundamental Islamic Sciences

The Prophet Muhammad (pbuh) has sent some letters to the rulers of the neighboring countries in order to invite them to Islam with the envoys which lived before there. In these letters, it was stipulated that if they do not accept the invitation they should have paid jizyah-head tax.

Most of the rulers to whom the visitations were sent replied to a welcoming greeting among these, only Nacashi and Mundhir b. Sawa have accepted Islam. Beside these letters Prophet also has sent the letters Muslim governors and rulers in Madina according to social, political and judicial issues and matters. And with other clans, some agreements were made by The Prophet Muhammad himself or his envoys.

The Prophet Muhammad (pbuh) has used simple and the plain style in his letters not complicated. They are clear. In some letters, there are some Quranic verses and proverbs. It had been tried to express the aim with the few words. While being written the existence of literary arts such as metaphor, figure of speech, allegory etc. of a fluent and comprehensible language the suitable sentences in these letters give a different meaning to these texts from the grammatical point of view although whatever literary aim not taken into account.

**Key World: 1) Letter, 2) The early period of Islam, 3) Prose, 4) Literary composition,
5) Language**